

88-2

109

Čelnačis, Aug.

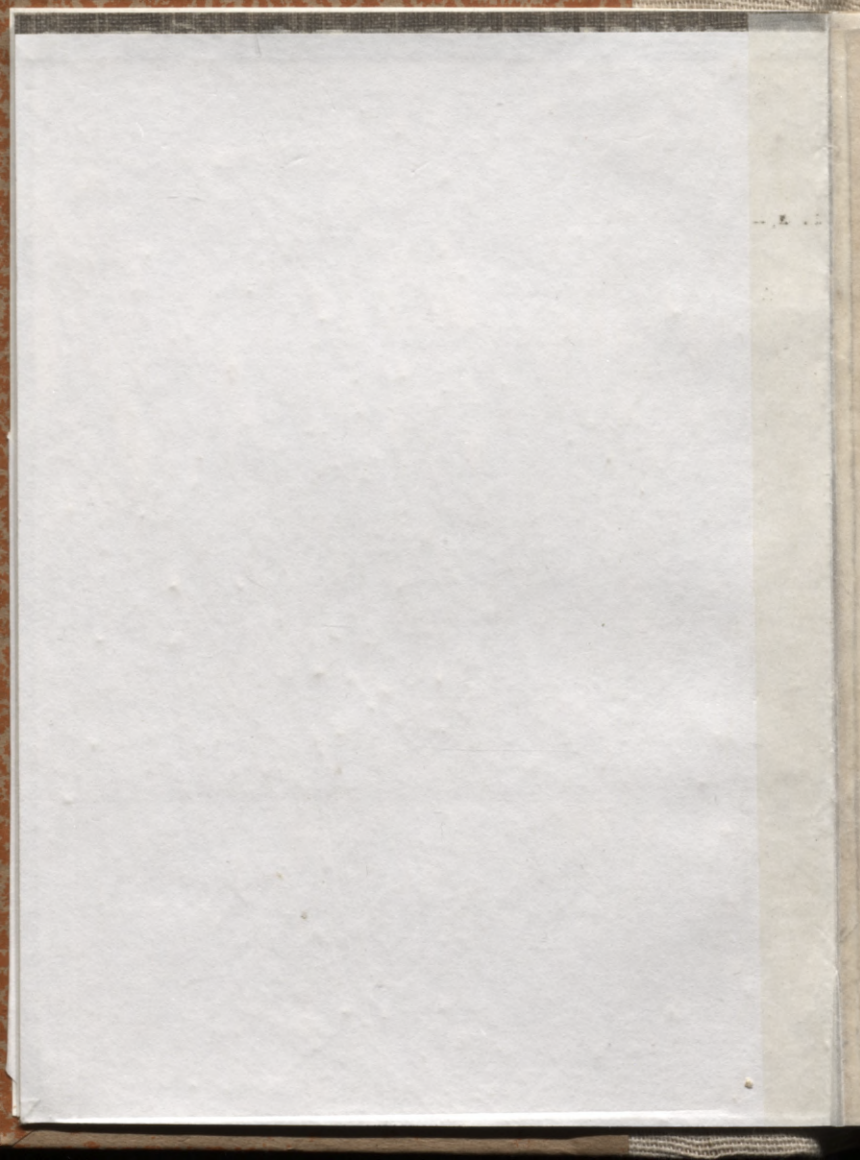
VADONIS

PA DZIMTENES KALNIEM UN LEJAM

I

VIDZEME

ZIEMEĻRIETUMU DAĻA

r. No
9

Ziemeļrietumu Vidzeme

Karte Vadoni

pieminētām gaitām un vietām

Paskaidrojumi

- Celi:**
- PLATSLĒŽU OZELZEĻI
 - SAURSLĒŽU
 - PROJĒKTĒTĀIS
 - SŌSĒJAS
 - LIČĒJAS
 - IEŠĀSMĒS KUŠŌBĀNAS LĪNĪJA

- Robežas:**
- VALSTS
 - APRINĀ
 - EZERI
 - PURVI
 - UPES
 - KALNI

- KUŠU PIESTĀTRES
- BĀKAS
- OSTAS UNĪSIS
- MUITAS PUNKTI
- STACIJAS
- KAUJU VIETAS
- SENĀJU PĪLS VIETAS
- ALAS
- UPURU OZOLI
- SKANĀJAS KALNS
- KRĀCES

MĒROGS 1 : 800.000

88-2
109

91(A)2

Latv. N.
1000

A. MELNALKSNIS

DEKURS

VADONIS

PA DZIMTENES KALNIEM UN LEJĀM

I

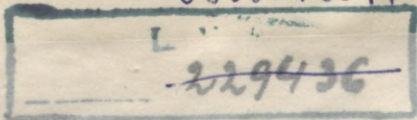
VIDZEME

ZIEMEĻRIETUMU DAĻA

1930

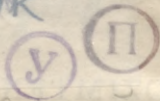
VALSTSPAPĪRU SPIESTUVES IZDEVUMS

0308018614

sp-25349k

лпр жвб. 21. XI. 06. Д. С.

*K*ad dziesmu un gaviļu pavadīts ziedonis atkal staigā pār Latvijas kalniem un lejām, — viņam līdzī trauc mūsu dzimtenes lielie un mazie ceļotāji ekskursanti.

Bieži vien tie dodas ceļā nesagatavojušies: bez noteikta maršruta, bez laba pavadona, kas prastu aizrādīt uz vietējām īpatnībām, kas kauču īsumā varētu pastāstīt par apskatāmo vietu vēsturi, norādīt uz viņu savādībām un likt izjust to krāšņumu.

Tāda nepieciešama pavadona vietu grib izpildīt „Vadonis pa dzimtenes kalniem un lejām”.

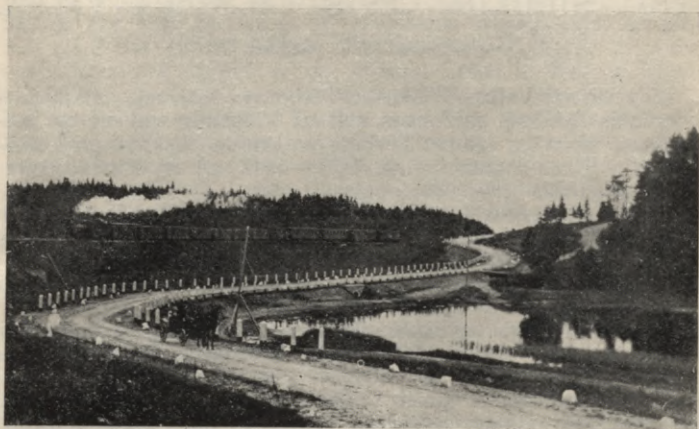
Sastādītājs.

Rīgā, 1930. g. aprīlī.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

1900

I. CAURI VIDZEMEI.

„Lieli ceļi, mazi ceļi — visi Rīgā satecēja“, dziedāja vecos laikos, kad Rīga bija tikai guberņas pilsēta. Tagad, kad Rīga ir mūsu brīvvalsts galvas pilsēta, visas zemes garīgās un saimnieciskās dzīves centrs un logs uz Rietumiem, šie lieli un mazi ceļi palikuši vēl jo dzīvāki.

Pa šiem ceļiem uz galvas pilsētu parastiem un moderniem satiksmes līdzekļiem trauc brīvās zemes brīvie iemītnieki un svešo tautu ceļotāji un ekskursanti, svešo zemju valsts vīri, pētnieki, mākslinieki un veikalnieki; pa viņiem uz mūsu dzimtenes un tēvijas dažādām malām dodas tie, kuņģus dažādas saites un darišanas saista ar provinci — mūsu provinces pilsētām un laukiem.

Tamdēļ savu ceļojumu pa Vidzemi arī iesāksim no mūsu mētropoles — Rīgas un caur Vidzemes Šveici — Siguldnu un Vidzemes Pērli — Cēsīm dosimies uz Ziemeļ-Vidzemi ar viņas galvas pilsētu — Valmieru līdz pašām igauņu robežām.

RĪGA - SIGULDA - CĒSIS - VALMIERA - VALKA.

(Caur dzelzceļa vagona logu.)

Līdz Rīgas-Valkas-Pliskavas-Tērbatas dzelzceļa atklāšanai vienīgais lielākais satiksmes ceļš ar Vidzemes vidienu un ziemeļiem, kā arī ar igauņu Tērbatu un krievu Pliskavu un Pēterpili bija Rīgas-Raganas (izb. 1837.—1847. g.) un Rīgas-Pliskavas (izb. 1847.—1858. g.) šoseja.

1889. g. 3. augustā atklāj Rīgas-Valkas, Valkas-Tērbatas un Valkas-Pliskavas līniju. Šis jaunais dzelzceļš vidzemniekus cieši saista ar Rīgu un tos atrauj no igauņu Pērnavas un pusigauņiskiem Ainažiem, kas uz ziemeļvidzemnieku rēķina bija izauguši par dzīviem tirdznieciski-saimnieciskiem centriem.

Minētās šosejas un dzelzceļš nevien ciešāk saista laukus ar Rīgu, bet arī rīdiniem atver Vidzemes Šveices dabas krāšņumus un padara tos viņiem viegli sasniedzamus. Dzelzceļa un beidzamos gados stipri attīstījusies auto satiksme pilsētniekiem atklājusi krāšņas vietas un dabas jaukus ar zemes tālākā vidienā: Līgatnē, pie Amatas, Cēsīm, Gaujas un Raunas un ziemeļu nomalē: Salacas, Braslas un Sedas krastos.

Mūsu ceļojumu sāksim ar nevisai interesantu, bet toties visparastāko maršrutu no mētropoles uz ziemeļu provinci. Sēdīsimies Rīgas-Valkas rīta vilcienā, kas šai virzienā beidzamos gados parasti noiet ap pulksten 8.30 rītā.

Stacija Rīga I, kur pienāk un no kurienes atiet vilcieni uz visām Vidzemes un Latgales stacijām, kā arī Igaunijas, Krievijas un Polijas galvas pilsētām, atrodas tikai 6,4 m pār jūras līmeni. Gan vairākkārt pārbūvēta un paplašināta, pie lielās kustības viņa tomēr nav pietiekoši ērta un krāšņa.

Ceļā uz Siguldu un tālāk pirmā kilometrā pa labi paliek 1892. g. gotu stilā celtā rom. katoļu Sv. Franciska baznīca ar diviem vienādiem smailiem torņiem.

Apmēram ap šo pašu vietu mēs pabraucam garām Kalpaka postenim, no kuŗa — mēchaniskā ceļā — tiek rēgulēta un vadīta visa Rīgas I. dzelzceļa mezglā kustība.

Aiz Sv. Franciska baznīcas dzelzceļa malā stāv veca kapšēta, kuŗā paglabāts 1849. g. 14. dec. Rīgā mirušais pazīstamais komponists Konrāds Kreicers.

Trešā kilometrā no stacijas — pie lielā ūdens torņa —

Valkas līnija šķīras no Daugavpils ceļa, slaidā lokā apmet līkumu Grīziņkalnam un Vidzemes priekšpilsētai un pietāj pie Zemitānu stacijas (7 m pār jūras l.). Agrāk to sauca par Aleksandra vārtiem — par piemiņu arkai, ko 1818. g. Rīgas pilsoņi bija uzcēluši par godu krievu ķeizaram Aleksandram I., kad tas kā uzvarētājs no Parīzes caur Rīgu atgriezās Krievijā. Par Aleksandra vārtiem nosaukta arka, kas atradās tag. Brīvības ielas galā; kad cēla viaduktu, tad arka pārceļta uz Vidzemes šoseju, tuvu Juglas tiltam. — 1928. g. maijā Aleksandra vārtu staciju pārdēvēja par Zemitāniem — mūsu ziemeļarmijas organizētāja un vadoņa pulkv. Jorģa Zemitāna piemiņai († 16./I. 1928.). Pa Vidzemes šoseju un Brīvības ielu 1919. g. 6. jūlijā mūsu varonīgās ziemeļarmijas priekšgalā J. Zemitāns iejāja atbrīvotā Rīgā.

Izbraucot zem viadukta, pa kreisi paliek Rīgas tramvaju parks, bet pa labi — plašā „Fēniksa“ vagonu fabrika.

Še pa kreisi nogriežas līnija uz Mīlgrāvi, bet mūsu vilciens 7. kilometrā pietāj pie Čiekurkalna stacijas, ko krievu laikā sauca par „Škirotavu“.

Kādu kilometru tālāk pa labi dzelzceļa stīgas malā stāv priekš kara (1911. g.) ziemeļnieku-skandināviešu stilā celtā Krusta baznīca. Tālāk — pilsētas celtās jaunās ģimenes mājiņas, bet caur retām priedēm redzami uz šosejas pārceltie Aleksandra vārti.

Kilometru pirms Juglas stacijas — pa kreisi — mirdz mazā Vītolu ezeriņa mierīgais spoguļis.

Kādu kilometru virpus Juglas stacijas (12 m pār jūras līmeni) pa 1923. g. atklāto dzelzceļa tiltu vilciens pārbrauc Melderupei, kas savieno Juglas un Kīšu ezerus. Pa labi atveras plašs skats uz Juglas ezeru, kas sevī uzņem Lielās un Mazās Juglas ūdeņus. Tā ezers, kā abas min. upes savu nosaukumu dabūjušas no zemes seniem iemītniekiem lībiešiem, no viņu „jōggi“ — upe. Pa kreisi plašs skats uz Kīšezeru, kas Mīlgrāvī caur noteku savienojas ar Daugavu. XIII. gadsimtenī šiem abiem ezeriem bijis viens kopējs nosaukums „Ropažu ezers“.

Uz Juglas ezera dienvidaustrumu krasta Strazdu muižīņa, kur 1919. g. 3. jūlijā noslēgts pamiers starp mūsu ziemeļarmiju un landesvēru. Muižīņā ierīkota Valsts neredzīgo

iestāde. — Grāvenheids muižīņā uz ezera dienvidus krasta, celta 1750. g., savā laikā vasaras brīvdienas pavadījis vācu dzejnieks Herders.

Tūlīņ aiz Juglas tilta — pa kreisi redzams Gaujas-Daugavas kanālis savā beidzamā posmā. Šā kanāļa rakšanu jau 1662. g. ierosināja zviedru valdība. Pēc gandrīz divi ar pussimts gadiem šis projekts tika izvests dzīvē un 1903. gada 1. aprīlī kanālis atdots lietošanai — pa Gauju pludināto plostu novadišanai caur Ķīšezeru tieši Daugavā.

Kanāļa rietumu pusē atrodas Bukultu muiža (Bellenhof), kur vecos laikos stāvējusi 1204. g. celtā Ādažu ordeņa pils, no kuŗas atlikušie tikai vecie pamati.

No Juglas tilta sākot līdz Ropažiem dzelzceļš iet līdztekus šosejai, no kuŗas to šķir ar priedēm apaugušas kāpas. Tuvojoties Baltezeram, mežs paliek veselīgāks un spēcīgāks.

Tuvu Baltezera pietātnēi (17 km no Rīgas) caur priedēm pa kreisi var manīt Lielo Baltezeru.

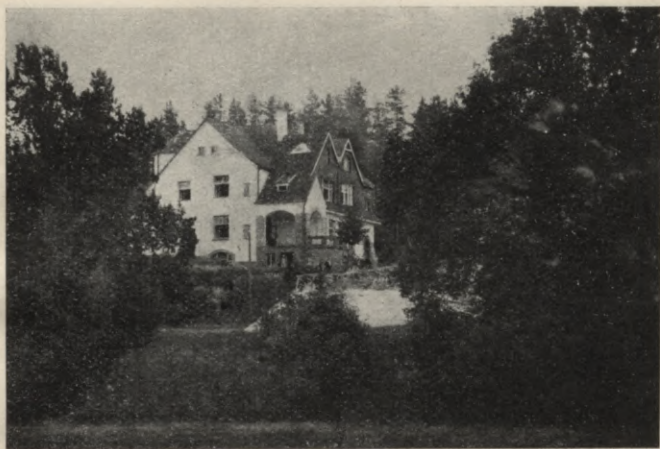
Mazais Baltezers ar Rīgas ūdensvada 240 akām tālāk no dzelzceļa un pa vagona logu nav redzams.

Netālu viņpus pietātnes (pa kreisi) vilciens padrāžas garām mazam, bet skaistam un dziļam (līdz 10,4 m) Sidrabezeram (arī Saluezers) ar divām kokiem apaugušām salīņām vidū.

Pie Ropažiem dzelzceļš atkal tuvojas šosejai. Še starp abiem lielajiem satiksmes ceļiem nostājušās agrākās Ropažu zirga pasta stacijas drūmās ēkas, kur jau priekš kuŗa atradās mazgadīgo noziedznieku kolonija. Tagad še ierīkota Valsts labošanas iestāde mazgadīgām meitenēm.

24. kilometrā no Rīgas Ropažu stacija (12 m virs jūras līmeņa). Ap staciju izaugusi diezgan plaša vasarnieku nozīme.

Otrajā kilometrā aiz Ropažiem dzelzceļš krusto šoseju, lai atkal satiktos pie Siguldas. Vilciens tuvojas Gaujas augstumiem un jūtami iet kalnā. Garām mazajai Vangažu pietātnēi — 42. kilometrā no Rīgas jau esam sasnieguši Inčukalni un 18 kilometru garā ceļā no Ropažiem jau pacēlušies no 12 līdz 54 metriem virs jūras līmeņa. Stacija atrodas daudzu lielu satiksmes ceļu jūtīs. Pāra kilometrus aiz stacijas šķīras Raganas šoseja no Pliskavas šosejas. Še arī satek ceļi no Limbažiem, Neibādes u. c. Pa kreisi skats uz Gaujas augstumiem. Augstās un sausās vietas un priežu mežu dēļ Inču-

Latvijas skolotāju slimokases sanātōrija

kalns ir iemīlota vasarnieku vieta. Še vairāk sanātōriju un glītu vasarnīcu.

No Inčukalna viegli aizsniedzami Allaži, kas ievērojami ar savām šūnakmens lauztuvēm.

Kuŗu interesētu mūsu zemes klēpja bagātības un dažādības, tas no Inčukalna stacijas varētu uzņemties kādus 6 km garo ceļojumu uz Pullēniem un apkaimi, kur dabūs redzēt šūnakmeņa, dolomīta un ģipsa lauztuves, vairākus avotiņus ar seltu un dzidru ūdeni, vairākas kritenes, milzīgus akmeņus un vecus kokus. — Uz ziemeļiem un austrumiem no Pullēniem netrūkst arī īpatnīgi skaistu vietu ar plašāku izskatu uz apkārtni. Sevišķi krāšņa ir Mežmuižas apkārtnē pāŗa km no Pullēniem.

5 kilometru attālumā no Inčukalna stacijas uz Gauŗas krasta stāv Latvijas skolotāju kopējās slimokases 1926. g. 31. janv. atklātā moderni ierīkotā sanātōrija.

Tālākā ceļā pa sīkām priedītēm apaugušiem tīreļiem, garām

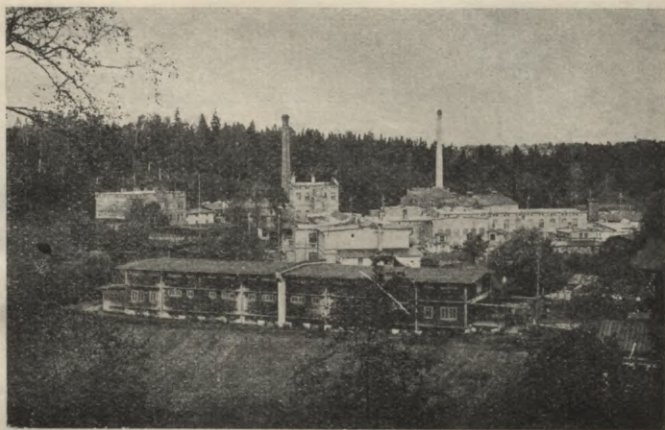

Siguldas stacija

jaunajai Silciema pietātnēi — vilciens tuvojas Siguldai, arvienu kāpdams kalnā. Piektajā kilometrā šaipus Siguldas skats krasi mainās. Pazūd sīkās priedītes un vienmuļais virsājs, parādās brašākas priedes un košuma koki. Pa augsto uzvillējumu vilciens uzmanīgi pārbrauc mazajai Lorupītei ar ļoti dziļo un skaisti apaugušo Lorupes gravu, krusto atkal Rīgas-Pliskavas šoseju un iebruc Vidzemes Šveicē — Siguldā, pa kreisi atstājot Gaujas augstos krastus un pašu Gauju dziļā ielejā.

Pie pašas Siguldas mēs pakavēsimies atsevišķā aprakstā. Tagad uzmetīsim skatu šai jaunajai pilsētai, cik no tās mēs redzam pa vagona logu.

Acīs krīt jaunā, plašā, viegli gotiskotā Siguldas stacija. Šī lepnākā stacijas ēka celta pēc prof. Federa meta un atklāta 1926. g. Stacija atrodas 54. kilometrā no Rīgas, un viņas sliexsnis stāv 100 metru pār jūras līmeni. Pa kreisi paliek „vecā“ Sigulda ar baznīcu un pilsdrupām centrā, kas atrodas drusku tālāk kā kilometru no stacijas. Krāšņumu stacijai un pilsētai piedod arī jaunais parks pie Siguldas stacijas;

Līgatnes papīru fabrika

tam blakām Siguldas viesnīca. Labajā pusē sparīgi ceļas „jaunā pilsēta“, kas aizstiepjas līdz šosejai.

Sigulda iemīlota vasarnieku nometne un ziemas sporta vieta. Vasaras svētdienās un sevišķi ziedoņa Vasarsvētkos bez pastāvīgiem vasarniekiem Siguldu apmeklē desmitim tūkstošu viesu, kas še ierodas no Rīgas, Cēsīm un Valmieras svētku atpūtā un noklausīties lakstīgalu dziesmās.

Otrā kilometra sākumā dzelzceļš krusto Nurmižu lielceļu, bet drusku tālāk Vējakrogus upīti, kas lejpus senās Satezeles pilskalna ietek Gaujā. No šejienes vēl skaists atskats uz Turaidas sarkano torni un Siguldas baznīcu un pili. Līdz šim diezgan taisnais dzelzceļš, meklēdams brīvāku ceļu, sāk mest līkumus, un 8. un 10. kilometrā no Siguldas atkal krusto šoseju un mazo Vildavas upīti, kas iztek no Rātnieka ezera un ietek Gaujā.

11. kilometrā no Siguldas, bet 65. no Rīgas stāv Līgatnes stacija (112 m virs jūras līmeņa).

Sešus kilometrus uz ziemeļiem Līgatnes plašajā un skaistajā

Spāres bērnu patversme

gravā netālu no viņas ietekas Gaujā atrodas Līgatnes papīra fabrika, lielākā smalkpapīra rūpniecības iestāde Latvijā.

Netālu no stacijas dzelzceļš atkal krusto šoseju un Līgatnes upi, bet 7. kilometrā Rīgas un Cēsu apriņķa robežupi — Amatas kreiso pieteku K u m a d u.

21. kilometrā no Siguldas, bet 75. no Rīgas vilciens pietājas pie Ieriķu stacijas (agrāk „Ramacka“). Stacija atrodas ļoti augstā (118 metru) vietā, bet viņai piebraucot, rodas iespaids, ka viņa stāvētu zemā līdzenumā, pat purvā. — Pa kreisi no dzelzceļa uz pilskalnam līdzīga uzkalna — Ieriķu muiža, kuņu zviedru karalis Gustavs Adolfs atdāvinājis Valmieras vachtmeistaram Ērikam Jonsonam, no kā šī muiža dabūjusi savu vārdu. — Ieriķi ir Rīgas—Valkas un Rīgas—Gulbenes mezglas stacija, aiz kuņas šīs abas līnijas šķīras.

Uz dienvidiem — kilometri 5 no Ieriķu stacijas atrodas Spāres muiža, kuņā valsts ierīkojusi savu Spāres bērnu patversmi-skolu.

5. kilom. no Ierikiem — pusceļā starp Āraišiem dzelzceļš dodas pāri straujās un skaistās Amatas platajai lejai. Šīs upes stāvās un augstās klintis, kā arī Cēsu spēka staciju var apskatīt, Siguldas—Līgatnes—Cēsu maršrutu veicot kājām vai automobilī. Arī no Ierikiem kājām viņas jo viegli sasniedzamas.

Drīz aiz Amatas, kur dzelzceļš lien starp Cēsu un Gaujas augstumu pauguriem — āpus ceļam parādās vairāk mazu un dziļu ezeriņu: pa kreisi Raudas ezers un Vērsītis, bet pa labi Asarītis, Veikītis (līb. „veike“ — maziņš), Purājs un Lazdiņa ezers. Pie Lazdiņa ezera dzelzceļš beidzamo reiz krusto Rīgas—Pliskavas šoseju. Krustojumā sasniegta augstākā vieta ceļā no Rīgas līdz Cēsīm un pat Valkai — 148 metri virs jūras līmeņa. Tā tad 19 metru augstāk par Zilo kalnu.

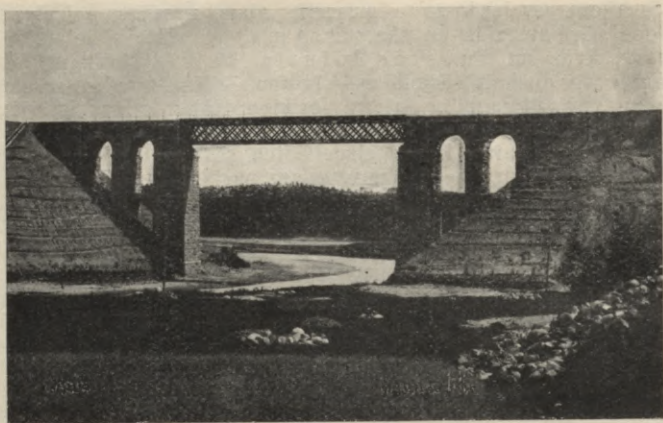
Nepilnu kilometru no Āraišu piestātnes uz ziemeļiem atrodas apm. 1 kv. km lielais Āraišu ezers ar 700 gadus veco Āraišu baznīcu ziemeļu krastā un senču pilskalnu un ordeņa pils počām rietumu krastā. Vēsturieki domā, ka še senatnē stāvējusi Vec-Cēsu pils, kur 1205. gadā apmeties ordeņa mestrs Venno. Jau agrāk — priekš vācu ienākšanas, ar latvju virsaišu atļauju — šai pilskalnā apmetušies kuršu vajātie vendi no Ventas grīvas. No vendiem Cēsis arī dabūjušas savu vācisko „Wenden“. — 1226. g. mestrs Volkvins še uzceļ ordeņa pili, kas vēlāk kaŗos nopostīta. Senās pils vietā stāv Drabešu muiža, kas tagad pārvērsta par Cēsu apriņķa valdes bērnu patversmi.

Tuvojoties Cēsīm, atveras plašs un skaists skats uz Pārgaujas augstumiem, Gaujas leju, Bērzaini un pašām Cēsīm, šo pārli Vidzemes vainagā. Pār stāviem brūniem dakstiņu jumtiem laipni pretim māj Jāņa baznīcas cēlais tornis, masīvās pilsdrupas ar „Gaŗo Hermani“ un 1924. g. celtais Uzvaras piemineklis.

Vilciens piestājas pie Cēsu stacijas, kas atrodas 90 km no Rīgas un ir 108 m virs jūras līmeņa. Stacijas perons cēsnieku iemīļotā promenādes vieta.

Cēsu pilsētas un apkaimes apskatīšanu atstāsim citai reizei un citam maršrutam un dosimies tālāk uz Valmieru un Valku.

Vilcienam Cēsu staciju atstājot, pa kreisi atklājas plašs un

Raunas tilts

lielsks skats uz Gaujas leju, mežiem apaugušām zilām pakalnēm labajā krastā un uz Unguru, Augstrozes—Cēsu un Krusta kalnu, kas pie apvārkšņa noslēdz zilo, plašo tāli. Pa labi paliek dzejn. J. Poruka pišļu pirmā atdusas vieta — Lauciņu kapsēta, bet vilciens pa kaļķakmenī izlauztu taku dodas ziemeļaustrumu virzienā, vairākkārt krustodams Cēsu—Valmieras lielceļu, pa kreisi atstājot Gaujas kreisajā krastā stāvošo Jāņa muižu. Sākot ar šosejas krustojumu pie Āraišiem, ceļš arvienu iet uz leju, kamēr 8. kilometrā sasniedz straujo Raunu ar augsto un gašo uztvillējumu un augsto tiltu (24 m virs upes līmeņa). No šejienes pa labi skaists skats uz Raunas leju, bet vēl lieliskāks pa kreisi uz apm. kilometru atstato Gaujas leju, kur straujā Rauna nobeidz savas gaitas, atdodama savu ūdens krājumu māmuļai Gaujai. Pie Raunas ietēkas Gaujā dziļā vientulībā dzīvo mūsu vecais dzejnieks E. Treumanis-Zvārgulis. Dzelzceļa tuvumā — dziļā lejā iet 1869. gadā ietaisītais Cēsu—Valmieras lielceļš ar veco akmens tiltu. Raunas krastos ir 1919. g. jūnija sīvo cīņu vieta.

Ceturtajā kilometrā no Raunas tilta vilciens pietājas pie Lodes stacijas (105 km no Rīgas, 16 — no Valmieras, 78 m virs jūras līmeņa) apmēram 25 kilometru ceļā sasniedzis 70 metru kritumu. Pie Lodes vilciens novirzās tieši uz ziemeļiem un iet paralēli Gaujai no 2—5 km atstatumā. No Lodes viegli sasniedzama interesantā velna ala „Ellīte” pie Liepas pag. nama Lodes—Liepas muižas lielceļa malā (apm. 1,5 km no stacijas) un krāšņais Sietiņezis Gaujas labajā krastā, kilometri 3 no stacijas.

7. kilometrā no Lodes vilciens krusto Cēsu un Valmieras apriņķa robežu Liekupi, bet 9. kilom. Kempupi, un mezdams loku uz ziemeļu rietumiem, pietājas pie Valmieras stacijas (121 km no Rīgas, 50,5 m virs jūras līmeņa).

Stacija ir ap 2 kilometri no pilsētas centra, no kurās to agrāk šķīra skaists priežu mežs, kas kara laikā un pēc kara nolists. Pāri Kārlienā nameļiem no stacijas redzams vienīgi Valmieras baznīcas tornis un ūdensvads. Iepretim Smiltenes—Ainažu dzelzceļa depo eksportkautuve. Tās plašā ēka ieņem vairāk kā pūrvietu zemes. Kautuvi ierīkojusi laucinieku zemtuņu paju sabiedrība, un viņa ar visām mašīnām un ēkām izmaksājusi līdz Ls 800.000.

Meklējot pēc kautuvei noderīga ūdens, sabiedrība izurba pāri par 250 m dziļu aku, kas neizsmelamā vairumā izverd dažādiem minerālsāļiem bagātu ūdeni, kam speciālisti pieraksta dažādu slimību dziedināšanas spējas. Īsā laikā šis Valmieras dabiskais ūdens ieguvis lielu populāritāti un gāzēts tiek lietots kā galda un veselības dzēriens. Aka, kas izverd šo brīnumūdeni, ir dziļākā visā Latvijā.

Satiksmi ar pilsētu uztur auto un ormaņi.

Pie Valmieras un tās apkaimes mēs atgriezīsimies nākamajā nodaļā, bet tagad ceļosim tālāk.

No Valmieras dzelzceļš krasi novirzās uz austrumiem un brauc aizvien uz leju. 3. kilometrā tas krusto Trikātas lielceļu un līdz Brenguļu stacijai (8 km no Valmieras) iet pa vienmuļām ar nīkulīgu mežu apaugušām vietām. Vienīgā piemīlīgākā vieta pie Brenguļu muižas, kur dzelzceļš krusto Abulu, kā brašā strauve dzen Abula spēka staciju Brenguļos. Tūlīņ aiz Abula iebraucam plašā un nepiemīlīgā tīrelī, kas stiepjas līdz pašai Gaujai. 15. kilometrā no

Valmieras dzelzceļš krusto Gauju un mūs ievēd jaunās Strenču pilsētas teritorijā.

Strenču dzelzceļa tilts pār Gauju atklāts 1889. g. 3. augustā. Tas ir 54 m garš, un tā vecās dzelzsdaļas svērušas 10,500 pudu.

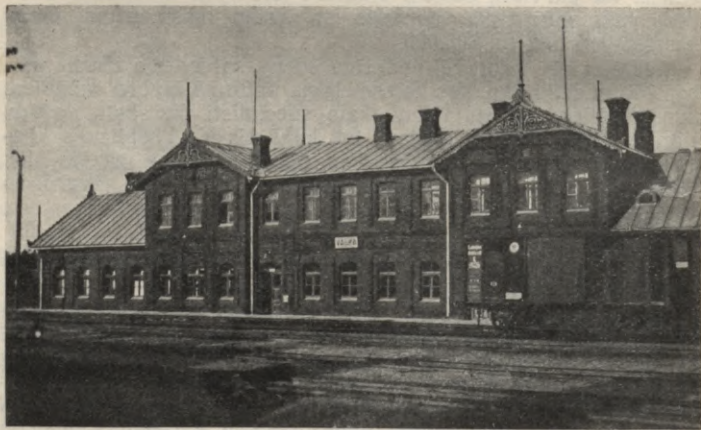
18. kilometrā no Valmieras sasniegta Strenču stacija.

Par Strenčiem sīkāk nākamās nodaļas IX. gaitā.

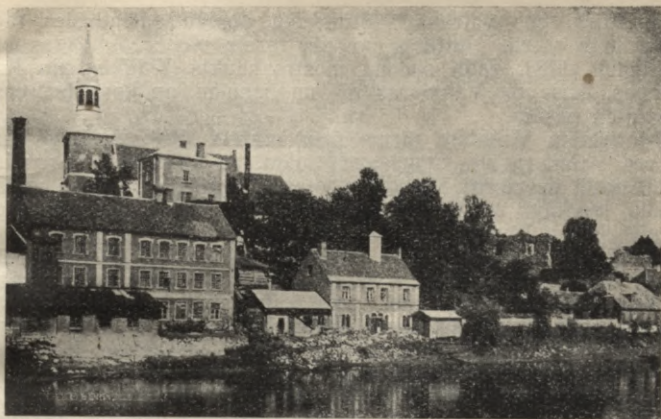
No Strenčiem līdz pašai Valkai, pieturot mežā pie Saules stacijas, vilciens iet pa visai vienmuļu meža apvidu, no kuŗa laukā izlien tikai pie Sedas (4 km no Valkas) sliksņiem. Še meklējams šis vēžiem bagātās upes sākums. Še var redzēt bagara „Purvubridēja“ darbus Sedas upes padziļināšanā un gultnes rēgulēšanā. No līku loču tekošās upes iznācis taisns grāvis — ūdeņiem bagātās Sedas sākums.

Tā pēc nepilnu piecu stundu ceļošanas esam Valkā — Latvijas un Igaunijas robežu pilsētā (168 km no Rīgas).

Par Valku skat. nākamās nodaļas VII. gaitā.

Valkas stacija

Valmiera

II. ZIEMEĻ-VIDZEME.

Savu ceļojumu pa Ziemeļ-Vidzemi iesāksim no Ziemeļ-Latvijas rezidences — Valmieras, kur satek visi plašā novada lielie un mazie ceļi.

1. VALMIERA.

Valmiera atrodas Rīgas—Valkas un Smiltenes—Ainažu dzelzceļu ziemeļaustrumu leņķī un sastāv no vecpilsētas un Kārlienā, Pārgaujas un Limbažu priekšpilsētas.

Valmiera-vecpilsēta atrodas nepilnus 2 km no Valmieras stacijas, 123 km no Rīgas un 62 km gaisa līnijā no jūras, uz Gaujas labā krasta, 17,5 m virs Gaujas, bet 47,2 m virs jūras līmeņa.

Valmiera savu nosaukumu dabūjusi no kāda krievu kņaza Vladimira, kas ap 1214. g., no Pliskavas padzīts, dzīvojis An-

tinē, kuŗa, pēc vairāku vēsturnieku domām, atradusies tag. Valmieras vietā. Antines novads toreiz piederējis Rīgas bīskapam. 1283. gadā ordeņa mestrs saukts Villekins no Endorpas, līcis celt Valmieras pili un baznīcu, ap kuŗu izaugusi tagadējā pilsēta.

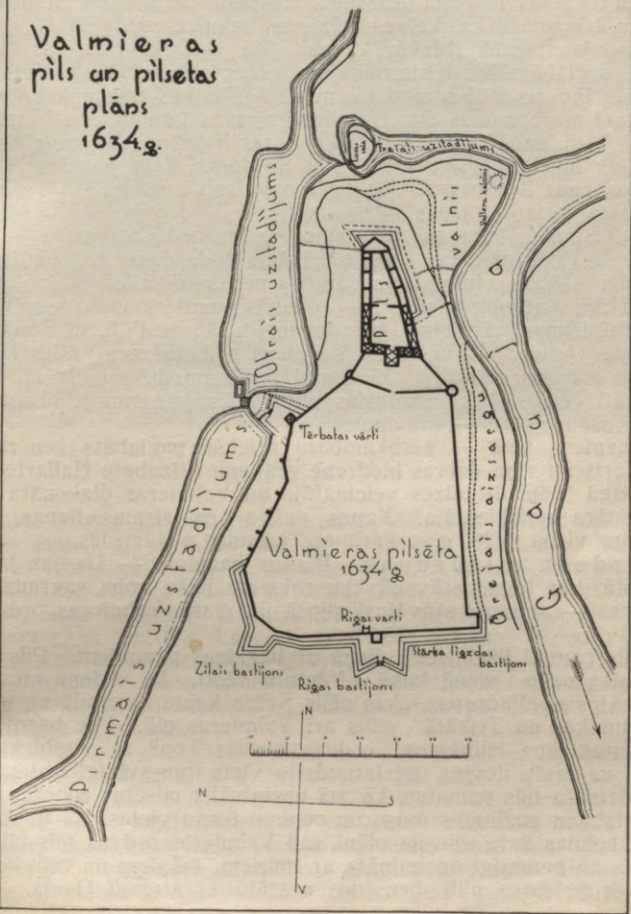
Kā pilsēta Valmiera pirmo reizi minēta 1323. gadā. Vidus laikos Valmiera bija stipri apcietināta, un daudzajos kuŗos un politiskajā dzīvē tai bijusi ievērojama loma. Še sanāca muižnieku landtāgi un pilsētnieku pārstāvju sapulces, kuŗās pieņemti daudzi Livonijas vēsturē svarīgi lēmumi.

Savā pastāvēšanas laikā pilsēta vairākkārt pārdzīvojusi kuŗa briesmas. Jāņa Briesmīgā laikā to ielenca krievu kuŗa spēks. Līdz 1622. gadam, kad Valmieru iekāroja Gustava Adolfa kuŗa pulki, pilsēta vairākkārt bija nākusi poļu un krievu kuŗaspēka varā, kas to galīgi izpostīja. Vislielākās briesmas Valmiera pārdzīvoja šausmīgajos mēŗa laikos (1623.—25.).

Kuŗos nopostīto un mēŗi izmirušo pilsētu zviedru karalis Gustavs Adolfs atdāvināja savam valsts kancleram Akselim Oksenstjernam, kuŗa vārds likts pamatā Valmieras pilsētas ģerbonim (vērša piere). Oksenstjerna rūpējās par pilsētas atjaunošanu, un Valmiera atkal pamazām uzplauka, kamēr 1689. g. to atkal izpostīja briesmīgs ugunsgrēks. Pēc 13 gadiem — 1702. g. 4. septembrī krievi ieņēma Valmieru un to nodedzina, bet iedzīvotājus apkauj vai aizved gūstā. Veselus 20 gadus, kamēr valmieriešus atsvabina no gūsta, pilsēta guļ drupās. No Ziemeļu kuŗa briesmām atspirgušo Valmieru atkal noposta ugunsgrēks. 1785. gadā Valmieru pacēļ par apriņķa pilsētu. Simts gadu atpakaļ Valmierā skaitīja 674 iedzīvotājus, bet tagad viņas iedzīvotāju skaits — 8141. Valmiera ir vislatviskākā pilsēta Latvijā. Citu tautu piederīgie sastāda tikai 4,2 proc.

Valmieras baznīca, saukta Sv. Sīmaņa baznīca, celta 1283. gadā. Viena no vecākām baznīcām Ziemeļ-Latvijā, kas, kā par brīnumu, palikusi nesagrauta kuŗa vētrās, kuŗas vairākkārt pilsētu pārvērtušas drupās un pelnos. Tikai 1919. gada 27. maijā komūnistī, atkāpjoties, no Kauguru kapsētas iešāva 2 smagos šāviņus, kas izjauca torņa rietumdaļu, sabojāja velves, bet ko tajā pašā gadā izlaboja. Kuŗa briesmu liecinieces ir arī Jāņa Briesmīgā 1560. gadā ziemeļaustrumu stūrī iešautās lielgabala lodes. Baznīca celta pilāru bazilikas veidā. Viņas

Valmieras
pils un pilsetas
plāns
1634g.

gaŕums no torņa ieejas līdz altāra sienai 152 pēdas, platums 50, mūru biežums 7, torņa augstums 156 pēdas. 6 pilāros un sienās turas 4 krustvelves. Velves celtas un baznīca renovēta 1729. g., kāda viņa pastāv līdz šai dienai. Kā veclaiku piemiņas baznīcā uzglabājušās: biktssoliņš un ķēdes gabals torņa kreisajā pusē. Pie šīs ķēdes sieti tie mūsu senči, kas bija nolemti sodīšanai pie baznīcas durvīm. Ievērojamas Landegasta Veizenfelsā 1886. gadā būvētās ērģeles, kuŗas baznīcai dāvinājis Kokmuižas bijušais īpašnieks T. fon Šrōders. Zem baznīcas grīdas viscaur liķu pagrabi, kas pēc pavēles aizmūrēti 1773. g., un kapsēta ierikota ārpus baznīcas.

Sv. Sīmaņa baznīcas dibinātāju skaita ordeņa mestru Villekinu no Endorpas, kas 1283. g. Sīmaņa Jūda dienā (28. oktōbrī) kopā ar Rīgas virsbīskapu Jāni — pēc svinīga dievkalpojuma vecā Sv. Antonija baznīcā, — ceļamās baznīcas vietu iesvētījis ar svētīšanas vārdiem: „In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen.“ — un ielicis baznīcas pamatakmeni. Māls baznīcas mūriem ņemts no Jāņa muižas tūrumiem, bet ķieģeļi dedzināti ceplos, kas atradušies pie vecām kazarmām. Darbus vadījuši meistari — ārzemnieki.

Baznīcas sētā — ģērbkambaŗa priekšā paglabāts ģenerālis Hallarts un viņa dzīves biedrene grāfiene Elīzabete Hallarte — dedzīgā brāļu draudzes veicinātāja un Valmieras diakonāta un semināra nodibinātāja. Kapus pušķo trīs sirmas liepas, no kuŗām viena 1926. g. vasarā aiz vecuma nogāzusies.

Ordeņa pils drupas. Blakus baznīcai — Gaujas labā krastā, kur tagad stāv cilvēku roku un laika zoba sagrauztās drupas — senatnē stāvējusi stiprā un plašā Valmieras ordeņa pils.

Pils pamati likti vienā dienā ar baznīcas pamatiem. Pils un baznīca celta vienā laikā. Vēsture vēstī, ka ordeņa mestrs Villekins no Endorpas, „kas cēlis Svēto kalnu Zemgalē un pilis Burtniekos un Trikātā“, cēlis arī Valmieras pili. Pēc baznīcas pamatakmeņa ielikšanas ordeņa mestrs kopā ar virsbīskapu Jāni un tautu devies uz izraudzīto vietu un svinīgi iesvētījis Valdemāra pils pamatus, kā arī apstaigājis pilsētas robežas un ar stabiem apzīmējis mūru un ceļamo torņu vietas. Kā to rāda Stokholmas kaŗa muzeja plāni, tad Valmieras ordeņa pils bijusi plaša un pamatīgi apcietināta ar mūriem, vaļņiem un grāvjiem. Kā drošs sargs pilij dienvidos nostājusies straujā Gauja. Pa

Valterkalniņš

Gaujas krastu no pils stiepies mūris līdz tag. tiltam, kur stāvējis augsts tornis „Storcken Nest“ (Stārķa pereklis). No turienes mūris gājis pa Jurģa ielu līdz Rīgas ielai, kur „Rīgas vārtus“ apsargājis tāds pats tornis. Tag. slimnīcas dārzā atradies „Zilais bastions“, no kuŗa mūris ar vairākiem maziem tornīšiem gājis līdz tag. Latviešu biedrības namam, kur stāvējuši „Tērbatas vārti“ ar stipro „Tērbatas bastionu“. Aiz „Tērbatas bastiona“ mūris savienojies ar pils mūriem. Ziemeļos kā labs aizsargs bijis dziļais un platais „Bīskapa grāvis“ ar uzstādītiem ezeriņiem.

Četri ar pus gadsimteņu laikā pils vairākkārt tikusi aplenkta un apšaudīta, līdz 1702. g. krievi to galīgi sagrāva.

Senlatviešu Antiņa (Antines, Autines) pilskalns pie pilsdrupām. Še senlaikos stāvējusi senču pils Antine, kur kā latviešu vecāko ap 1208. gadu min Varidotī. Ar krievu Vladimira ierašanos Antines apgabalā Antine un viņas noietne ar 1215. gadu dabū savu krievisko Vladimirec-

Valdmara-Valmara nosaukumu, un Antine rakstos vairāk netiek minēta. Vēlākos laikos no tā tuvumā dzimušā bīskapa Valtera pilskalns dabūjis „Valterkalniņa“ nosaukumu. Latvijas atsva-
bināšanas kara, 1919. gada 26. maijā Valterkalniņā bija pirmās
īgauņu pozīcijas, no kurām mūsu sabiedrotie atklāja uguni uz
komunistiem Pārgaujā un Kārlienā. „Valterītis“ jauniešiem
iecienīta satikšanās vieta.

Elku saliņa — Lucas lejā no Valterkalniņa uz austru-
miem. Senos laikos saliņa bijusi no visām pusēm apņemta ar
ūdeni un apaugusi sirmiemi ozoliem, no kuriem Gaujas atvaros
vēl uzglabājušies milzīgie bluķi.

Saliņas vidū stāvējis milzis svētozols ar elku tēliem. Saliņa—
antiniešu upurēšanas vieta, kur tie upurējuši saviem dieviem, kādēļ
tā nosaukta par „Elku saliņu“.

Lucas kalns — no saliņas uz ziemeļiem, kur tagad Lucas
muižiņa. Arī elku kalns. Lucas grāvis rakts Jāņa Briesmīgā
kara laikā. No kalna apšaudīta Valmieras pils. Arī divas
bumbas, kas iemūrētas baznīcas sienā, nākušas no šīs skan-
stes. Vēsturnieks V. Balodis „lucas“ vārdu atvasina no latīņu
„sacer lucus“, kas nozīmē „svētu vietu“, kādas agrāk bijušas
svētās birzis un elku kalni. Tāda svēta vieta „holm in lucis“
bijusi arī Lucas kalnā. Tā tuvumā dzidrs avotiņš, kam senāk
pierakstījuši dziedināšanas spējas.

Dīvele — vieta no Antines pilskalna līdz Velna gravai un
no Lucas muižas līdz Gaujai — agrākā svētbiirzs ar senču
ozolu uz Elka saliņas un avotiņu Lucas gravā. Vārds „dīvele“
dots kristīgās ticības iesakņošanās pirmajā laikā, kad šo vietu,
kā saistītu ar kalpošanu elkiem, nosauca par „dīveli“, kas ir
vienkāršs „Teufel“ (velns) sakropļojums. Dīveles vārds ir vēl
tagad kapsētai.

Annas kalns — uz ziemeļiem aiz upītes, pie draudzes
nospējnieku nama. Še vecos laikos stāvējusi antiniešu koka
Sv. Annas (Antonija, Antona) baznīca, kas celta latviešiem.
Baznīca nodedzināta Ziemeļa kara laikā 1702. gadā. No baz-
nīcas vēl uzglabājušies daži pamatakmeņi un lielo 14×6×3”
ķieģeļu gabali. Vienā akmenī iekalts Silvestra Tegetmeijera
vārds, kas 1525. g. Valmierā kā pirmais sludinājis evaņģēlija
mācības. Ap baznīcu atradusies kapsēta, kur aprakti latvieši.
No vecās kapsētas atlikušie vairāki piemiņas akmeņi ar uz-

rakstiem. Akmeņi tagad novākti pilsētas I. pamatskolas dārzā. Redzamas vēl atliekas no „kaulu kambara“ — neliela uzmetuma ap sakrāutienu miroņu kauliem, kas pie liķu paglabāšanas līdz otrās un trešās kārtas atrakšanai nav vēl bijuši satrudējuši. Tādi atrakti kauli samestī kaudzē — kaulu kambarī. Tagad šī vieta nolemta tirgus laukumam un apbūvei.

1928. g. vasarā tirg. Geskes apbūves gabalā Neilanda mācītāja muižas tuvumā rokot jauncelamā nama pamatus, uzrakti vairāk vezumu cilvēku kaulu, kas pierāda, ka vecā Annas kapsēta bijusi visai plaša un aizņēmusi visu laukumu no ceļa līdz mācītāja muižai.

Bīskapa grāvis — apmēram 4 kilometrus garš, rakts Valmieras pils un baznīcas celšanas laikā.

Grāvis novada Jumeras līkšņu ūdeņus. Senos laikos pie pilsētas grāvis ticis trijās vietās uzstādināts un noderējis kā aizsargs dubultam valnim, kas apņēmis Valmieras pili un pils noņemtni. Lucas lejā vēl redzami uzstādinājuma pāļi, kas vairāk gadsimteņus gulējuši ūdenī un zemē.

Karātavu kalniņš (Runder Ting) nepilnu kilometru no pilsētas uz ziemeļiem, uz mācītāja muižas zemes. Agrāko soda vietu rādīja dažas priedes. Komunistu laikā 1919. gadā, kā arī Latvijas valsts patstāvības pirmajos gados Karātavu kalniņš bija soda vieta. Tagad šī vieta iemērta apbūvei.

Jēru kalns — vieta uz Gaujas krasta no Diakonāta ielas līdz kurlmēmo skolai. Valmieras pils un novada īpašniece ģenerāliene baronese Magdalēne Elizabete Hallarte, dzim. Būlova 1738. g. še nodibināja pirmo latviešu skolotāju semināru. Še atradies semināra direktora H. Barlacha nams (diakonāts) — pirmais brāļu draudzes saiešanas nams Vidzemē. 1741. gadā minētā ģenerāliene kopīgi ar Unguru baronu Kampenhauzenu še uzcēlusi 23 asis garu un 7 asis platu saiešanas un skolas namu ar visām vajadzīgām saimniecības ēkām. Agrākā rija pārtaisīta par elementārskolu, kuŗas ēka pastāv vēl šobrīd. Jēru kalnu senatnē saukuši par Vitolkalnu (Veidenberg, Veidenhöhe).

Valmieras kapsētas — vecā uz Gaujas krasta pie kurlmēmo skolas. Še senos laikos stāvējušas svētās liepas, pie kuŗām upurējuši. Daži veci piemiņas akmeņi.

Piemineklis kritušajiem karavījiem

Jaunā kapsēta iesvētīta 1774. g. Še guldināti rakstnieka I. Ruģēna, rakstn.-mācītāja J. Neilanda, prof. E. Zemera, vēsturnieka V. Baloža un sab. darbinieka Dr. med. G. Apiņa, V. Švēdes, K. Vītola u. c. pišļi. Viņu kapu kopīgas rāda piemiņu zīmes ar uzrakstiem.

Jaunā kapsētā 1923. g. 22. jūnijā iesvētīts pieminēklis kritušiem karavījiem.

Grieķu katoļu baznīca — ar oriģinālo kapliču baznīcas pagalmā. Kapličā paglabāti Mujēnu grāfa Mengdena pišļi.

Draudzes skola — kādu pusotra km no baznīcas, vēl aiz šaursliežu dzelzceļa, pastāv kopš 1693. gada un ir viena no vecākām skolām Ziemeļvidzemē. Sākot ar Jāni Brēžu no 1729. gada skolā darbojušies tikai latviešu skolotāji, starp tiem 4 Brēžas, Jānis Cimze, Juris Neikens un vēsturnieks Voldemārs Balodis. Še arī Cimzes semināra šūpulis, kas atklāts 10./XI 1839. — Ar 1929./30. mācības gadu šī skola likvidēta.

Pilsētas skola. Pirmā Valmieras pilsētas skola atradusies uz Gaujas krasta tag. Aleksandra un Bastiona ielas

stūrī. Kad šī skola īsti nodibināta — nav zināms. XVIII. gadsimteņa beigās skolu pārceļ uz skolas namu pie baznīcas.

Šī, kā aprīņķa skola, savā laikā devusi pamatizglītību daudziem mūsu zinātnu vīriem, starp kuriem lai minam prof. Valdenu, prof. Zemmeru, prof. J. Endzelīnu, prof. v. Erdmani u. d. citus. Tagad tur ievietota valsts Valmieras komercskola.

Kurilmēmo skola ar grāfienes Emmas fon Mellines kapitālu un gādību nodibinājās 1875. gadā. Nodibinātāja skolas uzturēšanai ziedoja 30.000 zelta rubļu. — Kā skolas priekšnieks skolu ilgus gadus vadīja pazīstamais sab. darbnieks Vīlps Švēde. Tagad skolā mācās pāri par 100 kurlmēmo bērnu. Skolas internātu uztur Valmieras, Valkas, Cēsu, Madonas un Rīgas aprīņķa valde. 1929. g. rudenī atklāja ar valsts līdzekļiem celto un moderni iekārtoto jauno skolas ēku, vecā skolā atstājot skolēnu internātu, dažas darbnīcas un skolotāju dzīvokļus.

Putriņas leja jeb Piņņu kalni — uz Gaujas labā krasta, 2 $\frac{1}{2}$ kilometra no pilsētas uz rietumiem. Še vēl ap 1860. gadu stāvējis milzu vītols. Šis koks turēts par svētu, kamdēļ viņam ziedojuši galvenā kārtā putrimus, no kā šī vieta dabūjusi nosaukumu. Pie svētā avotiņa stāvējuši svētie ozoli. Pie šiem kokiem un avotiņa ļaudis meklējuši palīgu pret dažādām slimībām un likstām. Bīskapam Valterim tas ļoti nepaticis, un viņš uzaicinājis koku nocirst un sadedzināt. Ļaudis liegušies to darīt, baidīdamies no pārkoņa atriebības. Tad Valteris pats koku nocirtis un aizdedzinājis. Vietu, kur vītols stāvējis, starp Putriņas veco un jauno Gauju, pavasarā plūdi noskalājuši. Tuvumā vēl stāv divi jaunāki vītoli un viens resns ozols. Avotiņš vēl verd kā vecos laikos. — Svētumu šai vietai piedēvis vēl šāds apstāklis: Valmieras īpašnieks grāfs Akselis Oksenstjerna Valmierā nometināja uz dzīvi somus (piņņus), kas ar vietējiem iedzīvotājiem nevarēja satikt. Pēc pēdējo lūguma somus no pilsētas izvietoja, un tiem ierādīja Putriņas, no kā šī vieta dabūja „Piņņu kalna“ nosaukumu. Somi, kā lībiešiem radniecīga tauta, cienīja vītolu un zvērēja pie viņa. Ja kāds iedomājās šo zvērastu lauzt, tad to pakāra vītola lūka saitē. Somu zvērasts pie vītola arī apkaimes latvju acīs pacēla Putriņas lejas svētumu un cieņu, kāda pastāvēja arī līdz vēlākam laikam.

Gaides saiešanas kambāris — 2 kilometrus no pilsētas, ap pus kilometru no stacijas uz Gaides mājas zemes.

Gaiķes saiešanas nams

Šis ir vecākais no vēl uzglabājušiem saiešanas namiem Latvijā. 1825. g. še atvērta Kauguru pagasta skola. Šo veco pieminekli stipri saposīja krievu kaŗaspēks. Apkaimieši, lai to glābtu no bojā iešanas, uzlika jaunu salmu jumtu. Tagad kambaris pārņemts Pieminekļu valdes īpašumā un pārziņā un reģistrēts ar Nr. 1.

Vecs senatnes piemineklis ir arī Kauguru muiža — vairāk kā kilometru no pilsētas. 125 gadus atpakaļ (1802. g.) še notika zemnieku pirmā sacelšanās pret kungu-muižnieku varu, tā sauktā „Kauguru bunte“, kuŗā no kazaku lodēm krita vairāk kauguriešu un mujēniešu, kas aprakti Kauguru muižas tīrumā. No Pieminekļu valdes ierosināts jautājums par upuŗu kapu vietas konstatēšanu un atzīmēšanu ar attiecīgu piemiņas zīmi. Uz laukuma muižas priekšā 1869. g. vasarā noturēti pirmie bērnu un tautas svētki, kuŗos atskanējuŗas latviskas kuŗa dziesmas. Tagad kungu nams piešķirts kuŗa resoram.

Kauguru muižas pārvaldnieka namā — pag. gadsim-

teņa septiņdesmitos gados notikusi pirmā biedrošanās un sapulces, kurās likts pamats Valmieras biedrību māmuļai „Dziesmu Rotai“, dib. 1872. g.

Kauguru vēris — starp Kauguru muižu un Gauju — iemīlota zaļumvieta. — Tagad vēris piešķirts kara resoram un netiek atļauts izpriečām.

Valmieras muiža — ar plašo parku, skaistām ozola alejām un lepnu plašu kungu namu bij. Lōvenšternu piederums, kara laikā ļoti nopostīta. Lepnais kungu nams ar bagātu seno lietu krātuvi, vācu kaŗaspēkam ienākot Valmierā, 1918. g. februāra naktī nodedzināts. Daļa ēkas noplēsta un materiālu pagasta sabiedrība pārdevusi, bet veselajā daļā iekārtota 6 klas. pamatskola.

Iršu parks — 2 kilometri no pilsētas pie Valmieras muižas. Valmieras muižā savos ceļojumos vecos laikos apstājušies daudzi augsti krievu un vācu valdnieki, kā Katrīne II., prūšu Luīze, prūšu Frīdrichs un citi. Augsto viesu izpriecai arī ietaisīts milzīgais un skaistais iršu dārzs, kur Krievijas un Vācijas galmu ļaudis satikās medībās. Pēckaŗa gados parks izcirsts. Parka austrumu daļā vēl var saskatīt zviedru kara nometnes pēdas.

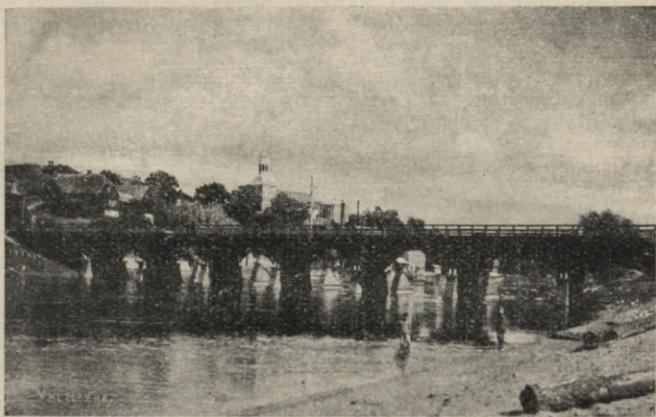
Latviešu biedrības nams — celts uz senā Tērbatas bastiona — ar plašu izrīkojumu zāli un skatuvi. Biedrības glabātuvēs vēsturnieka V. Baloŗa savāktie arĥaioloģiskie izrakumi ir: tūra ragi, vairums vecu monētu u. c. Biedrības pagalmā vairāk apkaimē savāktu akmeņu ar krusta un citām zīmēm. Biedrībai 2 krāšņi veci karogi un dārgs Dr. med. Ģ. Apiņa dāvināts miera un saderības kauss. Biedrības plašajā dārzā notiek gadskārtējās Ziemeļ-Latvijas dziesmu dienas.

Vecais rāts nams — pie tirgus laukuma, kurā dažādu varu laikā līdz 1926. g. beigām darbojās pilsētas pašvaldība. Tagad pilsētas valdes sēdeklis senāk. Dr. med. Ģ. Apiņa namā Rīgas ielā.

No jaunās Valmieras ievēribu pelna:

Baltijas lauksaimnieku biedrības nams — Diakonāta ielā 1, kurā plašajās telpās mitinās daudzu lauksaimnieku biedrību un organizāciju valdes.

Otra zemnieku kopdarbības centrāle ir jaunais kopmo-

Valmiera, tilts pāri Gaujai

derniecības nams (celts 1928.—29. g.) uz Rīgas un Garās ielas stūra.

Par krāšņumu Valmierai būs jaunā pasta centrāle, ko valsts pašreiz ceļ uz laukuma starp Dzirnavu, Diakonāta un Peldu ielām.

Tilts pār Gauju. Agrāk satiksmi pār Gauju uzturēja ar plostu zem tag. Ruka pirts. Pirmo tiltu tagadējā vietā cēlis Valmieras muižas īpašnieks Lōvenšterns 1868. g. Kara laikā blakus vecajam tiltam valdība uzcēla jaunu koka tiltu. 1919. g. 26. maijā, atkāpjoties no Valmieras, komunisti abus šos tiltus nodedzināja. Tagadējais tilts celts 1920. g.

Pilsētas slimnīca — pie Biskapa grāvja, celta uz senā „Zilā bastiona“ pēc arch. Kampes plāna 1914. g. Slimnīca dibināta un uzcelta ar Dr. med. G. Apiņa savāktiem un tautas saziēdotiem līdzekļiem un skaitās par vienu no modernāki iekārtotām un nostādītām slimnīcām provincē. Brīvības cīņu dienās slimnīca atradās kauju ugunīs.

Bij. Sieviešu ģimnazija celta ar valsts līdzekļiem

ģimnazijas vajadzībām. Tagad šai skolā ievietota pilsētas pirmā pamatskola. Skolas dārzā no Annas kalna atvākti akmeņi ar seniem uzrakstiem.

Valsts vidusskolas — pilsētas nomalē. Plašā staltā skolas ēka celta 1900. g. pēc arch. Kergalvja plāna krievu Valmieras semināram, kas tur pastāvēja līdz viņa ēvakuēšanai uz Krieviju. Kaņu un juku laikos še mitinājās kaņa lazaretēs. Ar Latvijas valsts nodibināšanos ēka pārgāja valsts īpašumā. Tagad viņā ievietotas abas (vīriešu un sievietes) valsts vidusskolas.

Gīmes dzirnavas — nosauktas viņu dibinātāja melderā Gīmes vārdā. Še dzimis mūsu kaņu lielmeistars prof. Jāzeps Vītols.

Jēris — māja pilsētas tuvumā — vēsturnieka J. Krīgera-Krodznieka šūpuļa vieta.

Elektriskā spēka stacija ar ūdensvadu pie baznīcas. Ūdensvads celts 1922./23. gadā un izmaksāja apm. 2 milj. rubļu. Tvaika mašīnas ūdeni uzsūc no Gaujas.

Pilsētas parks — pilsētas vidū. Pēc Dr. med. G. Apiņa ierosinājuma parka ierīkošanai nodibinājās septiņu vecpuišu biedrība, kamdēļ šo parku arī sauc par „Vecpuišu parku“. Parkā paviljons ar plašu priekšlasījumu zāli. 1918. g. 19. nov. šai zālē Pagaidu valdības sūtītie delegāti valmieriešiem pasludināja Latvijas valsts proklāmēšanu.

Jāņa (Varžu) parks — pie Jāņa parka dzelzceļa stacijas, interesants ar savu mežonīgumu. Parks iemīlota izpriecības vieta.

Krāces — pie Valterkalniņa — skaistas tikai plūdu laikā. Krāces nav dabiskas, bet mūsu senču roku darbs, lai aizturētu Gaujas straumi no labā krasta izgraušanas. Tādam pašam nolūkam 1929. gada vasarā valdība uzcēlusi aizsargu dambi.

Stāvie krasti — aiz Dīveles — valmieriešu iemīlota pastaigas vieta. Pavasara plūdos krasts ļoti izgrauzts un daudz zaudējis no sava izskata.

No pilsētas pašvaldības labierīcībām minama Jaunā pilsētas pirts, — kas celta pēc bar. Maideļa meta uz Dr. med. G. Apiņa pilsētai šim nolūkam dāvinātas zemes. Pirts izmaksājusī apm. Ls 260.000.

No rūpniecības un tirdzniecības ietaisēm vērts apskatīt K. Dūņa tipografiju — Rīgas ielā 21, Bērziņa dārzniecību,

J. Līča vērptuvi un austuvi pie Gaujas tilta, A. Pēterona līnu vērptuvi — Gaujas krastā un „Bagrik“ kazeīna fabriku pie dzelzceļa stacijas.

Pie Valmieras stacijas ja unā eksportkautuve ar jau 1. nodaļā minēto dziļo minerālūdens aku.

Sīkāk par šē minētām vietām sk. V. Baloža „Valmiera“.

Valsts, aprinķa un pilsētas iestādes novietotas: Aprinķa un pilsētas policija — Dzirnauvū ielā 1, Aprinķa valde — Gaujas ielā 15, Pilsētas valde — Rīgas ielā 33, pasts — Beātes ielā 1, tālrunis — Rīgas ielā 17, Latvijas bankas Valmieras nodaļa — Rīgas ielā 16.

Ķeļotāji naktsmājas var atrast sekojošās viesnīcās: „Londona“ — Ravelīnes ielā 6, „Livonija“ — Rīgas ielā 4, „Rīga“ — Rīgas ielā 22, „Kokmuiķa“ — Rīgas ielā 24 un „Baltija“ — Rīgas ielā 28.

Biedrību lokāli ar bufetēm: Latviešu biedrība — Pēterpils ielā 1, Tirgotāju un rūpnīeku biedrība — Jurģa ielā 10, Mednieku klubs — Rīgas ielā 37.

Par tūrismu interesējas pie Valmieras Latv. biedrības nodibinātā tūristu sekcija.

Šai cēlienā minēto vietu apskatīšana aizņems 1—2 dienas.

2. VALMIERAS APKAIME.

Valmieras apkaimē apskatāmas šādas ievērojamas un krāšņas vietas:

Beverīnas (Bekas, Pekas) pilskalns — 8 kilometrus no Valmieras, Kauguru pagasta Kalna-Ēniņa mājas robežās, apmēram 200 metru no Gaujas kreisā krasta atrodas senču pilskalns, ko sauc par Bekas (Pekas) kalnu. Vēsturnieks V. Balodis domā, ka šē stāvējusi Tāļivalda Beverinas pils, kamēr citi vēsturnieki to meklē Burtnieku ezera apkaimē, Raunā, Trikātas novadā (Abuls), un pie Vaidavas ezera (grāfs Žīverss). Gadsimteņu laika zobs un arkla lemesis drupinājuši senču ciētokušņa vietu, ka seno vaļņu un grāvju pēdas saskatīt var tikai laba pētnieka acs.

Kam patīkas pabūt vietinā, kur savā laikā sprediķojis un

kristijis latviešu chronists Indriķis un prāvests Harders sarakstījis un iespiedis latviešu gramatiku, tam pa Rīgas lielceļu jāceļo uz Rubeni.

Septītā kilometrā no Valmieras lielceļa labā pusē stāv Vecais jūdžu akmens ar iekaltu „M 14.1686.“ — Par šo akmeni vairāk nostāstu. Pēc šiem nostāstiem akmens celts uz cīņā par līgavu no brāļa rokas kritušā bruņinieka kapa. Patiesībā tas ir parastais jūdžu akmens, kādus zviedru valdība likusi uzstādīt pēc lielāko Vidzemes ceļu mērīšanas 1686. gadā. „M. 14.“ nozīmē 14 jūdzes no Rīgas.

Rubene. — 13 kilometru no Valmieras pie Cēsu—Rīgas lielceļa stāv Rubene, kur savā laikā dzīvoja chronists Latviešu Indriķis. Zviedru laikos Rubenes apkārtnes muižas piederējušas vēsturē bēdīgi slaveniem Patkuļiem. Pie Rubenes mācītāja muižas vecāliepa, kuŗas zaros nodevējs Johans Reinholds Patkuls slēpies no zviedriem. Minētā muižā 18. g. s. beigās un 19. g. s. sākumā dzīvojis prāvests Harders, kas sarakstījis vairāk garīgas dziesmas un latviešu gramatiku. Še ierīkotā spiestuvē iespiests arī Hardera sarakstītais „Widsemmes Kalender ūs to 1782. Gaddu peħz ta Kunga Kristus Deedjimphanas“.

Rubenes lauksaimnieku biedrības nams. — Nepilnu kilometru no baznīcas uz Rīgas pusi lielceļa malā, agrākā Mārčiņa krogus vietā stāv jaunais biedrības nams, kuŗu iesvētīja 1925. g. 25. decembrī. Rubenes lauksaimnieku biedrība viena no vecākām un rosīgākām lauksaimnieku biedrībām Valmieras apriņķī.

Metimnes (Vaidavas) pilskalns. Apmēram 2 kilometrus pa Veļķu ceļu uz Vaidavas ezera austrumu krasta stāvējusi senču Metimnes pils, viena no lielākām un stipri apcietinātām senču pilīm. Kad 1213. g. Antines (Valmieras) novadu atdeva apmaiņā pret Kokneses vienu trešdaļu, antiniešu fogts — kuŗas Vladimirs pārgājis dzīvot uz Metimni, pie savas meitas vīra Idumejas fogta Deidara — Teodorika. — Laika zobs seno pilskalnu ļoti nolīdzinājis, tā ka pat lietpratēja acij grūti ko sameklēt no citkārt varenā cietokšņa atliekām. Grāfs Živerss savā „Beiträge zur Geographie Heinrichs von Lettland“ Metimnes pilskalnā meklē Beverīnu.

Skaists ir garais Vaidavas ezers ar lapotiem krastiem.

Sīmanēnu svētozols

Tālākais ceļojums šai virzienā neinteresants, un lai apskatītu arī Valmieras apkārtni uz austrumu pusi, tad pa Rīgas—Valmieras lielceļu jāatgriežas atpakaļ Valmierā.

Nepilnus 10 kilometrus no Valmieras pa Valmieras—Valkas ceļu atrodas 1921. g. ļaundara rokas aizdedzinātie Sīmanēnu svētozoli pie Melnupes. Še sirmā senatnē atradusies senču upurū vieta.

Apmēram kilometru no Sīmanēniem uz Valkas pusi, pa kreisi no lielceļa, Baložu mājas tīrumā milzīgais paeģlis (kadiķis). Baložos dzimuši vēsturnieks V. Balodis un dzejnieks Rieteklis (Balodis).

Krāces. — Vēl kilometri 5 uz Strenču pusi — lieliskās Gaujas krāces, kur projektē celt ūdensspēka centrāli. Pēc aplēsuma šo krāču straume varot dot līdz 3000 zirgspēku.

Še minēto vietu apskatīšana — ar pārnakšņošanu Valmierā — aizņems 2 dienas.

3. PIRMĀ GAITA.

Valmiera — Zilais kalns — Dikļi.

Lai apskatītu Ziemeļrietumu Vidzemes ievērojamākās vietas, tad, dodoties ceļā no vidienas uz jūrmalu, nedrīkst plašā mērā izmantot Valmieras—Ainažu dzelzceļu, bet ceļojums galvenā kārtā veicams kājām.

Pilnīgākas sajēgas labā un lai iepazītos ar daudzām vēsturiska V. Baloža uzzīmētām un izpētītām vēsturiskām vietām Jumeras apgabalā, ceļojums uz Zilo kalnu sākams ar Jumeras leju.

J u m e r a — pēc vēst. V. Baloža ieskatiem „Rīmju chronikā“ ir minētā „ļauņā upe dziļā gravā“ ceļā no Cēsīm pār Gauju un tālāk, par kuŗu „latvieši zina ceļus“, pie kuŗas ir „lieli meži, laužņi un slīkšņi“. Šī ļauņā ūdeņiem bagātā upe iztek no Kokmuižas „Deidera“ purva un savā ličuloču gaitā nosaukta dažādos vārdos. Sirmā senatnē Jumeras slīkšņi bez šaubām bijuši nepārejami un īsts slazds svešam kraspēkam. Vēsturnieks P. Abuls noliedz, ka Jumera būtu chronikā minētā „Jmera“ un tādu meklē Sedā vai Vijā.

J u m e r a s v e c ā t i l t a v i e t a — pie Jumeras mājām. Pār šo tiltu vecos laikos vedis Cēsu ceļš. Pēc V. Baloža ieskatiem še notikušas 1223. g. vēsturiskās kaujas ar igauņiem; kaujā igauņi galīgi sakauti.

K r u s t a k m e n i — upes labajā krastā pie Jumeras mājām.

K r u s t a k m e n s — abpusīgi apkalts pie Cēlu mājām Maņņu lejā — upes kreisajā krastā.

M e l l u m a l e j a pie Koku pagasta skolas — pie Rīgas lielceļa.

M e l l u m a t i l t s — uz Rīgas lielceļa, pa kuŗu 1223. gadā nākuši igauņi.

Pie Melluma tilta pa kreisi no Valmieras—Rīgas lielceļa stāv Kokmuižas pagasta skola, kuŗā ilgu gadu darbojies mūsu ievērojamais tautas rakstnieks Apsīšu Jēkabs. Skolas tuvējos kaimiņos Kokmuižas tiesas māja (pagasta nams), magazīna un Brandeļa krogs — rakstnieka tautas galerijas tipu darba lauks.

K a u l u g r a v ā 1223. gadā tika sakauti igauņi, atstādami uz vietas 600 liķu.

Kokmuižas dzirnavas jau 1599. g. minētas zviedru kadastrā kā Ternejai piederošas, kuŗai arī devušas mašu.

Kokmuiža ar parku kādu kilometru no Melluma gravas pa labi no lielceļa. Skaistais plašais kungu nams tagad iegūts apriņķa pašvaldības īpašumā.

Kungu nama tuvos kaimiņos darbojas Kokmuižas alus darītava un spirta dedzinātava. Alus darītava viena no plašākām un modernāki ierīkotām visā Latvijā.

Indriķēnu mājas, kur agrāk stāvējis svētozols, kas dažus gadus atpakaļ nodedzināts. Vēsturnieks Balodis šo mājas vārdu ved sakarā ar jumeriešu priesteri — chronistu Indriķi.

Jumeras pilskalns — Cimpēnu lejā starp Jumeras upi un lielu slīksni. Viss kalna garums 150 soļi, platums 25, bet augstums no slīkšņa plavas 35 soļi. Daļa no pilskalna norakta ceļa dambēšanai. Slepna pāreja pa slīksni notikusi pa purvā iegremdētiem akmeņiem un blūkiem.

Elku kalns — Cimpēnu lejā.

Velna pulkstenis — Vītulēna lejā, pie kā priesteris Indriķis kristījis jumeriešus.

Bērmetu kalns — Vītulēnu mājas tuvumā. Še senlaikos esot sadedzinājuši liķus.

Baznīcas kalns — Mujēnu Ķikutu mājas robežās. Tur senāk stāvējusi senā Jumeras baznīca. Tagad atrodamas tikai akmeņu drupas.

Priestera Indriķa mājoklis pēc vēsturnieka V. Baloža domām atradies netālu uz dienvidaustrumiem no kalna, kur tagad atrodami tikai daži akmeņi.

Kapu kalns — apm. puskilom. uz ziemeļiem no Baznīcas kalna — pastāv no trim taisnleņķīgi garenām terrāsēm, cita par citu augstākām, ar vienu vienīgu vecu ozolu kalna virsotnē. Teika stāsta, ka ozols stādīts par godu priesterim Indriķim. Vēsturnieka Baloža izrakumi rāda, ka ap ozolu paglabātie likti šķirstos, bet attālākos kapos bez šķirsta.

Draņķu senkapi — Jumeras Gērdas lejas krastā. Bagātīe izrakumi glabājas Valmieras latv. biedrības muzejā. Šai kapalnā mironi paglabāti zem akmeņiem.

Jumeras Ķikutu purvā vēsturn. Balodis izracis tūra galvas kausu ar rāgiem, kas glabājas Valm. latv. biedrības muzejā. Tai pašā muzejā arī laiviņa — ziedošanas trauks die-

viem. Trauks atrasts kocēniešu Brendika purvā zem 9 pēdu dziļa kūdras slāņa.

Dievu kalni. — Tā sauc visus Zilā kalna apkaimes — Jumeras apgabala augstumus, kā: Jāņu kalns, Ķikus un Oļu kalns, Lauvas kalns, Langvārdiņš, Stabiānītis u. c.

Mujēnu pili ar „balto torni“ cēlis XV. gs. Georgs Rozens. Senāk Mujēnu novads piederējis bēdīgi-slavenajiem Patkuļiem. Zem pils dārza atrodas plašas apakšzemes velves, ko uzspridzināt neizdevās pat krievu kareivjiem pasaules kara laikā. Pils drupas pārņemtas Pieminekļu valdes apsardzībā.

Zilais kalns — 3 km no Mujēnu pils, bet 13 km no Valmieras pa Dikļu ceļu — augstākā virsotne Limbažu-Valmieras augstienā (129 metrus virs jūras līmeņa), senču sapulču un svētku vieta — dievu mitekļis. Priesteris Alobrands, pirms ķēries pie jumeriešu kristīšanas, šē izzinājis dievu prātu caur likteņa zirga kāju. 1211. g. Zilā kalna apkārtni izposta igauņi. 1218. g. to pašu dara krievi. 1223. g. iebrucējusi igauņu Jumeras lejā smagi sakauj. 1332. g. leišu virsaitis Gedimins — pēc maldišanās pa apkaimes purviem — šē atkal satiekas ar savu pulku. Par piemiņu kalna galā uzceļ pieminekli, kas ar šā virsaiša iekalto vārdu un notikuma dienu stāv līdz XVIII. gadsimteņa beigām. Zviedru kara laikā Kārlis XII. mēģina nostiprināties Zilajā kalnā, bet kad viņa kaŗaspēks sāk nocirst par svētiem turētos kokus, tauta pulcējas no malu malām un postītājus padzen. Teikas stāsta, ka senatnē ap kalnu ligojusi Svētā birzs, bet kalna galā viris svētavotiņš.

Skaistā dienā no kalna virsotnes lielisks skats uz Burtnieku ezeru, Cēsu augstumiem, Augstrozes „Cēsu“, Straupes „Bau“ kalniem un Briedes leju.

Dikļi — 9 km no Zilā kalna, 21 km no Valmieras. Dikļi latviešu dziesmu dzimtene. Trešajos vasaras svētkos 1864. g. Dikļu mācītājs rakstnieks Juris Neikens šē sarīko pirmos latvju dziesmu svētkus, kuŗos piedalās 6 kuŗi ar 120 dziedātājiem.

Dikļu baznīca ir ļoti skaistā vietā, celta ap 1722. gadu, 1922. g. vasarā uzkopta.

Dikļu mācītāja muiža ietaisīta 1643. gadā. Mācītāja muižas parks — 1864. g. notikušo pirmo latvju dziesmu svētku vieta.

Dikļu pils ar košo parku agrāko Volfu īpašums. Tagad pili Valmieras apr. valde ierīkojusi bērnu pātvērsmi.

Senču pilskalns — pie Kauguru mājām, 7 km no Dikļu baznīcas.

Ozolu muiža — 6 km no Dikļiem — ar skaisto un lielo parku agrāko grāfu Mellīnu piederums.

Sīkāk par šē minētām vietām sk. V. Baloža „Jumeras leja“ un A. Melnalkšņa „Dzimtā zeme I.“

Gaita aizņems 1 dienu. Pārnakšņošanai telpas var atrast Dikļu miestīņā, kur ir viesnīca un Kultūras veic. biedrības lokāls.

4. OTRĀ GAITA.

Dikļi—Jūrmala.

(Četri varianti.)

No Dikļiem uz Vidzemes jūrmalu var izvēlēties šādus tālākos maršrūtus:

- a) uz Ainažiem — pa dzelzceļu;
- b) uz Ārciemu—Katriņu—Vitrupi — pa dzelzceļu līdz Ārciemam;
- c) uz Pāli—Svētciemam—Salacgrīvu — pa dzelzceļu līdz Pālei;
- d) uz Augstrozi—Umurgu—Limbažiem—Liepupi (tikai kājām).

a) Uz Ainažiem.

Apmēram 50 km garais ceļojums pa dzelzceļu no Dikļu stacijas līdz Ainažiem neinteresants. Vienīgi skatus valdzina tagad stipri izcirstā ošu birzs pie Ozolu stacijas un Salaca 10. km no Ainažiem.

7. kilometrā no Ainažiem atklājas jūrmalas līdzenuma aina.

Ainaži — ceturtā pilsēta pēc vecuma Valmieras apriņķī Latvijas ziemeļrietumu galējā stūrī pie pašām igauņu robežām. Pilsētas tiesības apstiprinātas 1926. g. 22. jūnijā. Tās teritorija 1920. g. izdalīta no Ainažu pagasta robežām un ir ļoti plaša (ap 20 kv. km), bet iedzīvotāju tikai ap 1100, no kuriem labs procents igauņu. Savu nosaukumu Ainaži (vāc. Hainasch) dabūjuši no lībiskā „Ainagi“, kas nozīmē — vientuļš“. — Tāds vientuļš ciems Ainaži bija līdz 1864. g., kad šē atvēra jūrskolu, kas vēlāk

Ainažu osta

bija tik populāra netikvien Latvijā un Igaunijā, bet visā Krievijā. Pagājušā gadsimta otrā pusē Ainaži izvērtās par rosīgu tirdzniecības un kuģniecības centru un, kā osta kuģu piederības un izvesto preču ziņā, pēc Rīgas un Liepājas ostām ieņēma nākošo vietu. Bagātie Ainažu „rēderi” un dūšīgie jūrnieki bija tālu pazīstami. Ar Vidzemes un Valkas—Pērnavas dzelzceļu atklāšanu Ainažu, kā tirdzniecības punkta, nozīme krita. Krievu valdība uz savas lēses 1903.—05. g. izbūvēja Ainažu ostu, bet kara laikā visas ostas ierīces un mōli tika saspridzināti. Ar valsts un privātiem līdzekļiem osta atkal savesta puslīdz kārtībā, un Ainaži sāk atdzīvoties. Ainaži ir Valmieras—Smiltenes dzelzceļa gala punkts (77 km no Valmieras). Paredzēts arī Ainažos šo Latvijas līniju savienot ar Igaunijas Nōmmes dzelzceļu, kas jau novests līdz pašai Latvijas robežai pie Ainažiem. Latvijas—Igaunijas robežu šķēršļu iznīcināšana nāks Ainažiem par labu, un nākotnē var sagaidīt šīs jaunās pilsētas uzplaukšanu.

Ainažu ziedu laikos viņu dzīvības nervs bija:

Ainaži

Ainažu jūrskola, Kr. Valdemāra nodibināta 1864. gadā, kas pastāvēja līdz pasaules kara sākumam. Ainažu jūrskola savā laikā bija viena no ievērojamākām un lielākām visā Krievijā. Tagad jūrskolas jaunā ēkā mitinās ostas valde un pilsētas pamatskola.

Pagaidām visa pilsēta nogrupējusies gar vienu ielu — Rīgas—Pērnavas veco lielceļu.

Luterāņu baznīcas šai pilsētā nav, bet draudzes ziņā vēl pieskaitīta Salacas baznīcai, kas atrodas 12 km no Ainažiem uz Rīgas pusi.

Krievu baznīca — atrodas pašā pilsētas centrā.

Pilsētas valde ievietojusies vecā kungu namā uz jūras krasta, jaunais kungu nams — attālāk no centra — piešķirts valstij un še novietota Ainažu virsmežniecība.

Staltākā celtnie pilsētā — M. Veides nams — iepretim jūrskolai. Nams celts 1904. g. un izmaksāja pāri par 60.000 rbļ. zeltā.

1905. gada upuru vieta

Plašākā celtne šai jaunajā pilsētā ir 1928. gadā uzceltais biedrību nams — šejienes pilsonisko biedrību sēdeklis.

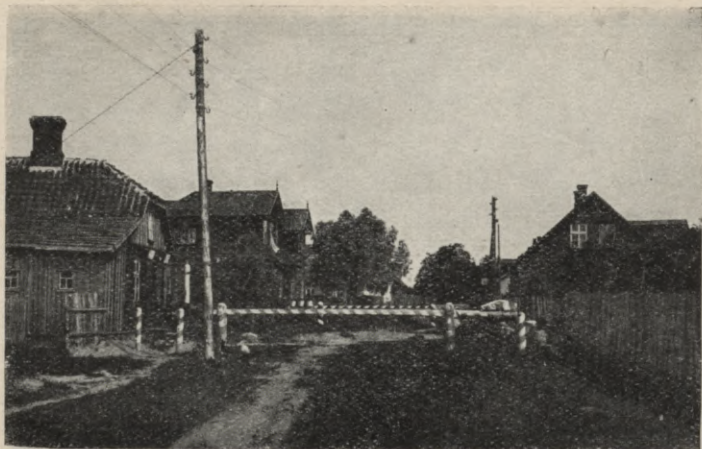
Ainažu muižas parkā deviņas priedes, pie kurām 1906. g. 5. janvārī sodekspedīcija nobendēja 9 vietējos pilsoņus, starp tiem farm. maģistru Pelēkzirni, tirg. Priedi, E. Cimmermani u. c.

Ainažu tuvumā — Miķelsona meža robežās aug retās īves (*Taxus baccata*).

Ainaži un Ainažu—Salacas jūrmala — viena no skaistākām vasarnieku vietām Vidzemes jūrmalā. Sevišķi pievilcīga tā ir pie Kuivīšiem — 8 km no Ainažiem uz Salacas pusi.

Kam interesētu vecas būves, varētu vadīt uz netālo Salacas „Gaŗkalna” ciemu, kur vēl uzglabājušās dažas veclaiku ēkas.

Maršrutu var izbeigt: 1) atgriežoties pa dzelzceļu Valmierā, 2) turpinot kājām vai tvaikonīti uz Salacgrīvu (12 km) un 3) turpinot ar kuģi uz Salacu, Liepupi, Pēterupi un Rīgu.

Latvijas Igaunijas robeža

No iestādēm minamas: pilsētas valde — vecā kungu namā un muitas valde — jūrskolas namā.

Abos vecos krogos: pilsētas centrā un pie robežas, ir viesnīcas ar dažiem numuriem.

b) Uz Ārciemu—Katriņu—Vitrupeš jūrmalu.

Šo maršrutu var turpināt pa dzelzceļu no Dikļiem līdz Ārciemam (19 km).

No stacijas jānogriežas pa kreisi gar kuplā dārzā iesēdušos Ārciema skolu un jauno baznīcu uz 3 km atstato

Ārciema muižu. Šī citkārt skaistā un labi uzkoptā muiža no seniem laikiem nes lībju nosaukumu „Erkull“ (kungu ciems). Vecā muižkunga namā bijusi viena no pirmajām muižu skolām, kurā mācījies arī Juris Neikens.

Otrpus dzirnavām, celmalā, gadus 20 atpakaļ stāvēja veca koka baznīca, kur 1863. g. rudenī bībeles svētkos Nei-

kens no kanceles aicinājis sarīkot pirmos latvju dziesmu svētkus.

Kānadži — mazas upītes malā, 1,3 km no muižas pa labi — Juŗa Neikena un viņa māsas dēla rakstnieka Juŗa Kalniņa (Prātkopja) dzimtene. Gadus 20 atpakaļ še vēl stāvēja viens no vecākiem brāļu draudzes saiešanas kambaŗiem.

Āsteres muiŗa ar 3 km gaŗo un 0,5 km plato ezeru 7. kilometrā no Ārciema muiŗas pa Limbaŗu—Katriņas ceļu. Ezera apkaime viena no auglīgākām visā ziemeļrietumu Vidzemē. Uz ezera dienvidrietumu krasta stāv agrāk labi uzkoptais un koku pārstāvjiem bagātais „Kņipa dārzš“.

Šķirstiņu muiŗa ar dzirnavām 5 km no Āsteres. Še Frīdr. Grosvalda šūpuļa vieta.

Ceturtnā kilometrā no Šķirstiņu muiŗas piecu lielceļu krustā stāv

Katriņa — mazs miestņš ar baznīcu, doktorātu, aptieku, pasta-telegrafa un telefona nodaļu, pagastnamu, kopmoderniecību un dažām tirgotavām. Blakus pagastnamam atrodas skaisti uzkopta Katriņas kapsēta.

Sv. Katriņas baznīca agrāk skaitījusies kā Limbaŗu blakus baznīca. Pag. gadsimtena vidū Katriņas draudzei piešķirtas patstāvīgas draudzes tiesības. Pie Katriņas draudzes pieder Viļķēnu pagasts un daļa Pāles pagasta.

Indriķa pusmuiŗa 1 km no Katriņas — Baumaņu Kārļa dzimtene.

Ķirbiŗu muiŗa 7 km no Katriņas. Še pa zemām pļavām (vangām) plūstošā Veterupe iegūlas dziļos un skaisti apaugušos krastos, kas sevišķi ziedonī ir ļo pievilcīgi.

Veterupes grīva — pie Grīntaļa — 6 km no Ķirbiŗiem — skaista vasaras atpūtas vieta.

Marŗruts no Dikļiem ar nakts atpūtu Katriņā aizņem 2 dienas un to var izbeigt sēstoties uz kuŗa, kas noved uz Salacu, Ainaŗiem, Liepupi un Rīgu.

c) Uz Pāli—Svētciemū—Salacgrīvu.

Šī gaita no Dikļiem turpināma pa dzelzceļu līdz Pāles stacijai ap 30 kilometru. No Pāles stacijas caur Pāles muiŗu un Kalna krogu pa Svētciema ceļu līdz „Lauvas“ dzirnavām ap

Pāles biedrības nams

9 km. No „Lauvas“ dzirnavām pa labi pa lielceļu, kas iet līdztekus Svētupei pa viņas labo krastu līdz Kuiķuļiem. Vasarā apskatīšanas cienīgi Svētupes — mūsu dzimtenes floras priekšstāvjiem bagātie krasti un ieži.

3. kilometrā no stacijas Pāles—jūrmalas ceļa malā 1924. gadā izbūvētais Pāles lauksaimniecības biedrības nams ar plašu izrikojumu zāli un skatuvi.

Lībiešu upurālas — Svētupes labajā krastā pie Liel-Kuiķuļa apm. pus km no Kuiķuļa tilta uz austrumiem. Seno lībiešu upurētiņa vieta.

Kuiķuļa klintis drusku lejāk upes kreisajā krastā.

Svētupes leja apm. puskilometra uz leju no Kuiķuļa kroga. Viena no romantiskākām vietņām novadā. Iemīlota zaļumsvētku vieta.

Jaunupe — 3 km no Kuiķuļa, 8 km no Salacas — zvidru laikā raktais apm. 6 km garais novadgrāvis, kas ar laiku iz-

Kuiķuļa klintis

vērties par platu un strauju upi, kamēr pati Svētupe aizplūst uz jūru maza un rāma.

Tuvojoties Salacgrīvai uzmanību saista jūrmalas akmeņainais līdzenums, kas apm. 3 km no miestīņa pārvēršas tīros un auglīgos laukos.

Betona tilts — pār Salacu pie Annas muižas — apm. 1 km no Svētciena—Salacas ceļa. Viens no lielākiem un skai-stākiem mūsu dzimtenes tiltiem, kuŗu saspridzināt nevarēja ne vācu cepelīni, ne arī lielnieku piroksilins. — Tilts celts 1909. g. un ir pirmais betona tilts Baltijā.

Salacas muižas centrā, nepilnu kilometru no tilta, dzīvo latviešu veco strēlnieku cīņu varonis un vadonis ģenerālis „Vecais Kalniņš“, kuŗam šeit kā šejienes salacietim piešķirta jaunsaimniecība.

Salacgrīvas pilsēta nodibinājusies ap 1860. gadu, pašvaldības miesta tiesības tai piešķirtas tikai 1921., bet pilsētas

Galvenā iela Salacgrīvā

1927. gadā. Šai jaunā pilsētā pāri par 1200 iedzīvotāju. 1921. g. nodibināta vidusskola. Pilsēta izplešas uz apm. 200 metru platās Salacas upes abiem krastiem, kuņus savieno 1927. gada pavasarī viegli celtais tilts.

Salacgrīva izcēlusies ap Pērnavas un Rīgas lielo firmu noliktavām („kantoņu spīķeriem“), kas še tika uzceltas pag. gadsimtēņa 70.—80. gados, kad caur Salacas ostu uz Pērnavu, Rīgu un ārzemēm aizgāja vai puse Vidzemes miežu un linu ražas, kad caur viņu vidzemnieki saņēma sāli, dzelzi u. c. — Salacas upes mute toreiz vēl nebija tik tālu piesērējusi kā tagad, un osta bija pieejama arī tiem bureniekiem, kas uzturēja satiksmi ar ārzemju ostām. Krimas kara laikā Salacas upes grīvā pat iebraukuši angļu kara kuģi, kas aizdedzinājuši ostā iebēgušos salaciešu kuģus.

Jau 70. gados Salacgrīvā atvērtas vairākas tirgotavas, kas taisīja kuplus apgrozījumus. Uz Salacas muižas zemes (labajā krastā) un Svētciema muižas zemes (kreisajā krastā) izauga

Skats uz baznīcu un senču pilskalnu

vēlākais Salacgrīvas miests — tagadējā pilsēta. Salacgrīva nav tā izsvaidīta kā Ainaži, kamdēļ viņa vairāk atgādina pilsētu.

Salaca, kā osta, jau XIII. gadsimtenī minēta blakām Rīgas un Pērnavas ostām.

Skaista ir jūrmala Svētcieņa pusē, kur nav tik daudz akmeņu kā otrā — ziemeļu — pusē.

Kad ar laiku tiks pienācīgi izkopts pilsētas „Melnalkšņa” parks un apbūvēti vasarnīcu gabali, tad Salacgrīva, kā vasarnieku nometne, varēs sacensties ar dažām Rīgas jūrmalas atpūtas vietām.

Osta — ļoti aizsērējusi un gaida padziļināšanu. 1921. un 1922. g. lietpratēji izdarīja ostas izmeklēšanas darbus. Agrāk ostā bija liela dzīvība. No ostas izbūves atkarājas Salacgrīvas uzplaukšana. Salacas osta bijusi pazīstama jau pirms brēmiešu iemaldīšanās Daugavas grīvā.

Salacas baznīca — uz upes labā krasta apm. puskilom. no jūras. Baznīcas bagātais arhīvs nepauž ziņas par baznīcas

vecumu. Viņa tomēr skaitāma par vienu no vecākām mūsu baznīcām.

Salacas baznīcas vizitācijas grāmata, kas glabājas Valsts archīvā, skaitās par šāda veida vecāko grāmatu (1641.).

Salacas baznīcas sienu puško pēdējā Salacas lībieša Bisnieka bilde, ko pag. gadsimtena astoņdesmitos gados līcis pagatavot māc. Jungmeisters. Šim Bisniekam arī veltīta Ausekļa dzeja „Pēdējā lībieša domas pie Salacas ietekas“.

Blakus baznīcai Salacas senču pilskalns, ierobežots dziļiem grāvjiem. Pili cēlis Alberts I. 1226. gadā uz lībiešu samestiem valņiem. Pilskalna dienvidus sānus noskalo Salacas vilņi, un tas ar katru gadu paliek mazāks. Nevienu vien pavasari vilņi še izskalo senlaiku ieročus, skeletus u. t. t. Pils sen. virsbīskapu īpašums.

Pilsētas robežās atrodas par mežu saaugušais Angļu parks, bet viņam blakām — Salacas medību pilsdrupas. — Senākā Salacas plašā novada īpašniece grāfiene Ferzena bada gados izmantojusi zemniekus pie plašās akmeņu medību pils celšanas, grāvju un diķu rakšanas un meža pārvēršanas parkā. — Šos darbus vadījis kāds speciālists anglis, no kā parks dabūjis savu nosaukumu.

Uzkrītošs ir lielais akmeņu vairums jūrā Salacas ziemeļu pusē, kamēr dienvidu pusē akmeņu nav pavisam. — Šis akmeņu krautnes ir zviedru laikos taisītā mōla atliekas. Mōls ietaisīts, lai sašaurinātu Salacas straumi pie ieplūšanas jūrā un ostu aizsargātu no ziemeļu vētrām. Tā Salaca pati iztīrījusi savu gultni, un osta bijusi pieejama dziļi peldošiem kuģiem. Aiz žēlsirdības pret kādu lasēnu, kas atplūdu laikā palicis pelkē aiz mōla, grāfiene Ferzena sasaukusi visus sava plašā novada ļaudis un pavēlējusi dambi izjaukt. Pie mōlu izjaukšanas tūkstošiem cilvēku strādājuši veselu gadu.

Ģenerāļu kapliča — pie kapsētas. Še atdusas vareno Gurko piši.

Pilsētas robežās kapsētas tuvumā atrodas Jesperu mājas, kur dzimis un uzaudzis ģenerālis „Vecais Kalniņš“.

Salacas upes kreisajā krastā — Paķuļos uzturas viens no mūsu vecākajiem karavīriem, pirmais virspavēlnieks ģenerālis Dāvis Sīmansons, kam vietīnā, kur tas uzaudzis, piešķirta jaunsaimniecība.

Salacgrīvas saviesīgās biedrības nams —

celts 1910. g. — viens no plašākiem lauku biedrības namiem. Nēģu cepinātavas bij. Pāles krogū uz upes labā, Pērcās uz upes kreisā krasta un Lēģeros — jūrmalā.

Salacgrīvā doktorāts ar slimnīcu, pasta un telegrafa kantoris, telefona centrāle, vidusskola, ostas valde un aptieka.

Salacas jūrmala īsta miera vietīņa, kur jūras māmuļas krastu vietām sedz skaistās puķotās randu plavas, bet vietām tīra dzeltena smilts, kas kopā ar jūras vilņiem un Salacas plato tīro ūdens palagu izdveš klusu mieru, kādu baudīt var tikai Salacas jūrmalā.

Maršruts no Dikļiem prasa 2 dienas, un to var izbeigt sēstoties vilcienā Ainažos vai Pālē, vai uz kuģa, kas noved Rīgā. Vasarā arī autosatiksmē ar Rīgu.

Pilsētas ievērojamākās iestādes, kā: pilsētas valde, pasts un slimnīca atrodas Svētciema pusē, upes kreisajā krastā biedrības nama kaimiņos.

Divas viesnīcas — abos tilta galos: Gulbja — upes kreisajā, bet Sprice — labajā krastā. — Saviesīgās biedrības namā bufete.

d) Uz Augstrozi—Umurgu—Limbažiem—Liepupi.

Apmēram 15 kilometrus garais ceļojums no Dikļiem līdz Augstrozei nav diez cik pievilcīgs. Sākot ar 5. kilometru Dikļu līdzenums pāriet augstienē ar neskaitāmām rozām, starp kuņām dažas sniedzas pāri par 120 m virs jūras līmeņa.

Pirmais tās augstums pa labi no lielceļa ir tā sauktais Pīlītiņa kalns, uz kuŗa stāv Dauguļu kapsēta.

Dauguļu pagasta centrā pie pagastnama un bij. Mārtiņa skolas vecais Beikas krogs, kas 60.—70. gados, kad šo vietu nomāja sabiedriski rosīgais tirgotājs Grīnbergs, bija plaša novada garīgās dzīves centrs, kur Grīnberga vadībā likti pamati pirmām novada biedrībām. Tagad nopostītā kroga lapenē 1864. g. otro Vasarsvētku rītā notika J. Neikena pirmo dziesmu svētku dziedātāju sapulcēšanās un kopmēģinājums.

Kādu kilometru no Beikas Dauguļu pils — vecmodīga ēka, kas tagad pārtaisīta 6-klasīgā skolā ar plašu izrikojumu zāli. Tagad pilij dots latvisks „Ausmas“ nosaukums.

Sākot no Ausmas Valmieras-Limbažu lielceļš, kas pie Dauguļiem savienojas ar Dikļu ceļu, šķeļ Cēsu augstieni ar ozo-

Cēsu kalns

liem, priedēm un bērziem apaugušiem pauguriem un purviem un ezeriem šo pauguru starpās.

Pirmais augstākais un skaistākais starp šiem augstumiem ir no lielceļa pa kreisi stāvošais Cēsu kalns, kas paceļas 124 metrus virs jūras līmeņa. Kalns skaisti apaudzis ozoliem, liepām un citiem košuma kokiem. Cēsu kalns pēc Zilā kalna dižākais augstums Valmieras apriņķī. No kalna skaidrā dienā skaists izskats uz Cēsīm, Gaujas augstumiem, Zilo kalnu un Baukalnu pie Straupes.

Kādu kilometru pa labi paliek Lielzers ar skaisto krastu, uz kuŗa paceļas baronu Gersdorfu vasarnīca „Lauvas kalns“.

Kādu kilometru no Augstrozes, pa labi no ceļa, purva malā Augstrozes pilskalns ar pilsdrupām. Še agrāk stāvējusi Augstrozes senču pils, kuŗas vietā f. Rozens 1272. gadā uzcēlis mūŗa pili. 1601. g. poļi pili nodedzinājuši. Vēsturnieki domā, ka še atradusies „Rimju chronikā“ minētā „Rozulas“ pils, no kuŗas novada vecākais dabūjis Rozena vārdu.

Nepilnu kilometru tālāk stāv Krusta kalns — vientuļš, ar skaļstiem bērziem noaudzis paugurs, kuŗa piekājē atrodas Augstrozes baznīca. Baznīca kā Straupes filiāle jau minēta 1663. gadā. Tagad viņa skaitās par Dikļu blakus baznīcu. Vēl necik sen atpakaļ Krusta kalna virsotnē stāvējis milzīgs ozola koka krusts, kas tagad nogāzies.

Augstrozes pagastā vairāk kuŗa un senču kapenu.

Apm. 15 kilometru gaŗais ceļojums līdz Cēsu-Limbažu lielceļam pie Umurgas maz pievilcīgs.

Umurgas kapsēta — 9. kilometrā no Limbažiem. Še atdusas mūsu stāstu rakstniecības tēvs un pirmo dziesmu dienu noorganizētājs Juris Neikens († 1868. g. 13. jūlijā) un dzejnieks Fr. Bārda († 1919. g. 13. martā). — Neikena kapa kopu pušķo granīta krusts; par Bārdas pieminēkļa celšanu rūpējas Limbažu skolotāju biedriba.

Otrā kilometrā viņpus kapsētas uzmanību saista Vainižu ezers, kas agrāk stiepies pāri Cēsu—Limbažu lielceļam, bet tagad tā rietumu daļa aizaugusi un pārvērtusies līksnā pļavā.

Gar līksna rietumu galu Limbažu—Roperbeķu virzienā stiepjās zviedru laiku redute. Še, domājams, arī gājis vecais Cēsu—Limbažu lielceļš.

Vainižu pilsdrupas — 7. kilometrā no Umurgas baznīcas pie Cēsu lielceļa. Pili cēlis Fromh. fon Tīfhūzens 1349. g. Še arī atradusies pirmā Umurgas baznīca. Pie pilsdrupām rokot, agrāk atrastas vecas naudas. Pili sagrāvis Jānis Briesmīgais.

Umurgas baznīca — 7. kilometrā no Limbažiem. Viņa, kā katoļu Māras baznīca, nodibināta 1496. gadā. Baznīcu cēlusi „godīgā un taisnā Katharina Orģis, Dieva priekšā aizsauktā Tilla Hertcegerades pakalpalikusē atraitne, Maijendorfas un Līvu muižas īpašniece“. Baznīcas tornī karājas viens no vecākiem baznīcas zvaniem. Zvanu rotā gaŗš latīņu uzraksts, kas nobeidzas ar vārdiem (latviskā tulkojumā) „1586. 25. jūlija mēneša dienā ir mani lējis Hanss Miers“. Starp veciem baznīcas traukiem kristījamā bļoda ar uzrakstu: „Nikolajs f. Hove 1661.“ No 1865.—1868. g. Umurgas baznīcā sprediķojis Juris Neikens.

Vecā kokiem apēnotā mācītāja muižā pie baznīcas savā laikā dzīvojuši rakstnieks J. Neikens un baltiešu dzejniece un rakstniece Helēne f. Hiršheite, kuŗas bērnu ludziņas A. Meln-

alkšņa latviskojumos arī mūsu skolām labi pazīstamas. — Tagad mācītāja muižā atrodas viena no bagātajām grāmatu un vecu rakstu krātuvēm, kas ir draudzes gana G. Šauruma pūļu auglis un piederums.

Novadā vēsturiska vieta ir arī tā sauktais Brāģītis — pirmo Neikena sarikoto bērnu svētku vieta. Skaistā bērzu birzta, kas pušķoja šo vietīņu, tagad nolista.

Mācītāja muižas netālos kaimiņos atrodas bij. draudzes skola, tag. Umurgas lauks. biedrības zemākā lauksaimniecības skola.

Jau no J. Neikena laikiem Umurgā ritējusi un vēl tagad rit rosīga sabiedriska dzīve. Umurgā darbojas viena no vecākām un rosīgākām biedrībām — „Umurgas dziedāšanas biedrība“, kuŗas koris piedalījies visos Vispārīgos dziesmu svētkos un novadu dziesmu dienās. Biedrībai ir savs vecs un krāšņs karogs. Tāpat rosīga ir lauksaimniecības biedrība un kopdarbības organizācijas. — Tagad visas šīs biedrības un organizācijas kopīgi uzcēlušas ērtu biedrības namu, kuŗu atklāja 1929. g. rudenī.

Vasarā starp Umurgu—Straupi un Rīgu ērta autosatiksme.

Limbaži — pilsēta Valmieras apriņķī, 55 km no Valmieras, 45 no Cēsīm, 88 no Rīgas un 20 no Liepupes jūrmalas. Limbaži — vecākā pilsēta apriņķī, bet pēc iedzīvotāju skaita (3085) tā ieņem trešo vietu. Limbaži savu latvisko un arī vācisko „Lemsal“ dabūjuši no lībiskā „Lemeselle“. — Uz uzstādinātā dzirnezera dienvidus krasta senos laikos atradusies lībiešu koka pils, kuŗas vietā Livonijas nodibinātājs bīskaps Alberts 1223. g. uzcēlis Limbažu pili. Cik domājams, tad šai pašā laikā celta arī Limbažu baznīca. Ap pili un baznīcu nodibinājās nometne. Pēc ilgākiem strīdiem ar ordeni, Limbažu pili līdz ar novadu iegūst virsbīskaps, un pils blakus Raunai un Koknesei minēta kā archibīskapa mitekļis. Limbažu pils apgabals bijis ļoti plašs un pie viņa piederējuši arī Vainižu, Turaidas un Mazsalacas pils novadi. — 1558. g. Limbaži krit Jāņa Briesmīgā varā, bet pēc tam atkal pāriet poļu un zviedru rokās. 1602. g., kad Limbaži bija poļu pavadoņa mitekļis, zviedri ar joni ieņēma pilsētu, to galīgi nodedzināja un izsludināja par brīvu vietu. — 1621. g. zviedru karalis Gustavs Adolfs Limbažus atdāvina Rīgas pilsētai. Vēlāk pilsēta nāk zviedru valsts īpašumā, bet 1710. g. krievu valdība

Skats uz Limbažiem

pilsētu atkal atdod Rīgas pilsētai, kā īpašumā tā skaitās vēl šodien. — Pilsētas tiesības Limbaži dabūjuši ļoti sen atpakaļ. Jau kādā 1362. g. dokumentā ir runa par kādu Limbažu „pilsoni“, bet 1368. g. Limbaži kā Hanzas pilsēta minēta blakus Rīgai, Pērnavai un Rēvelei. 1747. g. pilsētu pārsteidza šausmīgs ugunsgrēks. No visas pilsētas palika pāri vienīgi četri nomales namiņi. Nākošos 35 gados Limbaži tiktāl atdzīvojās, ka 1783. g. ķeizariene Katrīne II. tiem atkal piešķīra pilsētas tiesības. — No savas slavenās pagātnes Limbaži paturējuši dažus skanīgus ielu nosaukumus, kā: Lielā un Mazā Gildstūbes iela, Hanzas iela u. c.

Limbaži ir Vidzemes jūrmalas apvida garīgās un saimnieciskās dzīves centrs, kas priekš Ainažu—Valmieras—Smiltenes dzelzceļa atklāšanas veda rosīgu tirdzniecību. Pilsētas uzplaukšanu šobrīd lielā mērā kavē ērta satiksmes ceļa trūkums, kamdēļ limbažnieki ar nepacietību gaida uz Rīgas—Limbažu—Rūjienas dzelzceļa izbūvi un atklāšanu. — Tagad tuvākā dzelzceļa

Skats uz Limbažiem

stacija „Ozoli“ (22 km) un kuģu piestātne „Līepupe“ — tikpat. Satiksmi ar Rīgu (caur Vidrižiem) uztur vairāki autobusi.

Limbaži atrodas Limbažu—Vilandes augstienas rozā uz Dūņu un Līezera austrumu krasta un stāv 70 m pār jūras līmeni (23 m augstāk par Valmieru), lai gan tuvojoties pilsētai pa visiem pieciem ceļiem liekas, ka Limbaži gulētu dziļā ielejā. Protams, tā ir ieleja pret augstumiem, kas apņem Limbažus un viņu tuvumā pārsniedz 100 m.

Archibīskapa pils atliekas (pili cēlis 1923. g. Alberts) pilsētiņas ziemeļos. No pils uzglabājušies galvenie vārti un austrumu daļa, kas tagad pārbūvēta par klēti. Pils vispār nav bijusi no plašajām.

Limbažu baznīca celta reizē ar pili ap 1223. gadu. Šis vecais dievnams vairākkārt cietis no uguns un kara vētrām, sevišķi 17. gadsimta sākumā, kad par Vidzemi karoja zviedri ar poļiem. Baznīca vairākkārt pārbūvēta un renovēta.

Piemineklis karā kritušajiem

Pie baznīcas pēc arch. Kundziņa meta celtais Piemineklis karā kritušajiem.

Limbažu kapsēta apm. kilometru no pilsētas. Viņā atdusas Baumaņu Kārlis, uz kuŗa kapa 1920. g. 10. okt. uzcēla tēlnieka Šķiltera cirstu cēlu granīta pieminekli. Še atklāts piemineklis arī neatkarības cīņās pie Limbažiem kritušajam varonim mičmanim Ģelbem.

Pilsētas nomalē pie Rīgas lielceļa ierīkots pilsētas parks, kuŗā notiek apvidus izstādes un novada dziesmu dienas.

Baumaņu Kārļa kaps

Draudzes skola — nepilnu kilometru no pilsētas uz Limbažu ezera krasta. Savā laikā kā skolotājs šē darbojies arī prof. Tentelis.

Rātūzis — viena no vecākām ēkām Limbāžos. „Rātūža“ velvēs glabājas viens no bagātākajiem un vecākajiem pilsētu archīviem.

Saviesīgās biedrības nams ar bagātu vecu grāmatu krātuvi. Archīvā vairākas Baumaņu Kārļa roku rakstītas piezīmes.

Limbažu pilsētas parks

No rūpnīcām minamas beļģiešu anōnimas akciju sabiedrības agr. Tīla cepuņu fabrika, kas nodarbina līdz 200 strādnieku, un Tīla vērptuve un austuve.

Skaists skats uz Limbažiem un Lielezeru un Dūņu ezeru no kapsētas kalna.

Limbažos novietotas šādas valsts un pašvaldības iestādes: Limbažu policijas priekšnieka kanceleja Tīrgus lauk. 8, pilsētas valde — Tīrgus laukumā, pasts un tālruņa centrāle — Akmeņu ielā 1, Latvijas bankas Limbažu nodaļa — Jūras ielā 112.

Naktsmājas var dabūt Parka viesnīcā, Parka ielā 22, bet pusdienas Limbažu saviesīgās biedrības bufetē, Tīrgus laukumā.

Skaistu vietu cienītājam varētu ieteikt apmeklēt 9. kilometrā no Limbažiem pie Ozolu lielceļa stāvošo Katvaru muižu ar plašo parku un skaisto Katvaru ezeru. Kungu namā tagad iekārtota 6-klas. pamatskola. Muižas dārznieka mājīnā dzimis mūsu ievērojamais zinātnis prof. E. Zemmers, bet tuvējā Stirnas skolā — prof. Alfrēds Vītols.

Liepupes baznīca

Tiem, kas interesējas par mūsu zemes senatni, ieteicams doties pa Limbažu—Rīgas lielceļu uz 7 km atstato Buļļu muižu, kur 1929. g. vasarā atklātas zemes seno iemītnieku k a p e n e s, kas pēc lietpratēju domām piederot agrākajam dzelzslaiķmetam (1.—4. gs. pēc Kristus).

Cēlojums caur Lādi un Stieni līdz Stienes „Stūrīšiem“ nevisai interesants. Sākot no Limbažu kapsētas ceļš iet pa augstu līdzenumu, kas 12. kilometrā noslēdzas ar vairāku ezeriņu virkni. Še daba mainās: iesākas zemais jūrmalas līdzenums, kas vietām atgādina Zemgales auglīgo kviešu joslu. Pa labi un kreisi skaistie lauki, ozolu birzis un līču pļavas, kas jo kuplas paliek ap Liepupes muižu.

Ziedonī apbrīnošanas vērta Liepupes muižas kastaņu aleja.

Liepupē, pēc vēsturnieka Abula, atradusies lībiešu pils „Metsepole“, no kuŗas Liepupe dabūjusi savu Meķes nosau-

Drupas pie Liepupes baznīcas

kumu. Domā, ka pils atradusies uz pilskalna mācītāja muižas mežā — netālu no baznīcas. Cits to meklē kādā pilskalnā pie Skultes.

Savu vācisko „Pernigel“ Liepupe dabūjusi no kāda Perneieģeļa, kam XIV. gs. šis novads piederējis. Bet viss var būt, ka novads un novada īpašnieks savu vācisko vārdu dabūjis no lībiskā „Pārnu jōgi“ (Liepu upe).

Skaistā sausā laukumā starp kapsētu un mācītāja muižu stāv Liepupes baznīca ar baroka stilā celto torni.

Baznīcai blakām veci mūri, pēc dažiem nostāstiem — vecās baznīcas altāra iežogojums, pēc citiem — kapliča. Kapliču pušķo iekšienē uzaudzis kupls bērzs, kas ievaināgo sirmos apdrupušos mūrūs.

Netālu no baznīcas stāv Grēku kalns, kur pēc baznīcas chronikas ziņām 1740. g. 13. aprīlī notiesāta uz nāvi beidzamā noziedzniece — kāda bērna nogalinātāja.

Liepupes draudzes skola kādu kilometru no baznīcas.

Limbažu un Salacas—Rīgas ceļu satekā stāv Jelgavas krogus, kas savu nosaukumu dabūjis no „Jelgab“ (lib. pilsēta), kas norāda, ka senatnē šie būsi stāvējusi kāda plašāka noietne. Plašā krogus ēka jau pirms kara izbūvēta par biedrības namu ar diezgan ērtu izrikojumu zāli.

Kādu puskilometru uz Salacas pusi lielceļa malā atrodas vecās pasta stacijas vieta. — Pēc ziņām šai stacijā apstājušies: zviedru karalis Gustavs Adolfs, braukdams no Pērnavas uz Rīgas ieņemšanu 1621. g., Kurzemes un Zemgales hercogs Jēkabs, atgriezdamsies no zviedru gūsta Ivangorodā, un krievu cars Pēteris Lielais atpakaļceļā no Holandes.

Apskatīšanas vērtas ir Akrimu (akmeņu) krautnes — Liepupes un Duntē jūrmalā.

Pie Duntē skolas 3. kilometrā no Liepupes baznīcas vēl diezgan labi uzglabāties Brāļu draudzes saiešanas nams.

Nepilnu kilometru uz Rīgas pusi lielceļa malā stāv Duntē pagastnams, celts 1904. g., skaistākais lauku pašvaldības nams Valmieras apriņķī. Namu saviem līdzekļiem un materiālu uzcēlis grāfs Duntē atdāvinājis pagastam.

Liepupes jūrmala iemīlota vasarnieku vieta. Agrākos gados šie zaļumoja lielkungi, kuriem te bija skaistas vasarnīcas. Tagad šie vasaras atpūtā dodas pēc miera un atpūtas slāpstošie ierēdņi u. c.

Par šie minētajām vietām tuvāki A. Melnalkšņa „Dzimtā zeme“ I.

Maršruts no Dikļiem prasa 3 dienas un izbeidzas sēžoties uz tvaikoņa, kas novizina pēc patikas uz Rīgu, Salacu un Ainažiem, vai satiksmes auto, kas caur Skulti, Pēterupi, Neibādi noved Rīgā.

5. TREŠĀ GAITA.

Valmiera — Burtņieki.

Ar jaunās Valmieras—Matīšu šosejas izbūvi satiksmes ziņā jo ērti sasniedzams gleznais Burtņieku ezers ar bagātu un krāšņo apkaimi. Jaunais satiksmes ceļš, ko atklāja 1929. g.

Burtnieku ezers

rudenī, lielā mērā atvieglina arī nokļūšanu Mazsalacā un Salacas krastos.

Tiem, kas vēlas nokļūt Burtniekos, jāsežs Valmierā auto un jābrauc līdz Burtnieku—Jaunburtnieku ceļa krustojumam Briedes tilta tuvumā. No šosejas un minētā lielceļa krustojuma jādodas pa labi, un drīz būs sasniegts Burtnieku biedrību nams Līdums, kas stāv četru lielceļu krustā, 19 km no Valmieras. Nams ļoti plašs. Būve iesākta 1921. g. un vēl līdz šim nav galīgi pabeigta. Grandiōzais nams, taisīts no māla kleķa, pusdarbā sabruka, pēc tam ar valsts pabalstiem atkal atjaunots.

Eķina muižiņa — kādu km no „Līduma“. Pēc vecu ļaužu nostāstiem kādā ķeizariskā ceļojumā še pārnakšņojusi krievu ķeizariene Katrine II. Viņas piemiņai muižiņas parkā iestādīts bērzs, kas vēl zaļo. Otrs jauns bērziņš iedēstīts ne-laika Z. Meijerovica piemiņai mūsu ievērojamā diplomāta bērū dienā. Eķina muižiņā dzimis arī mūsu ievērojamais nervu

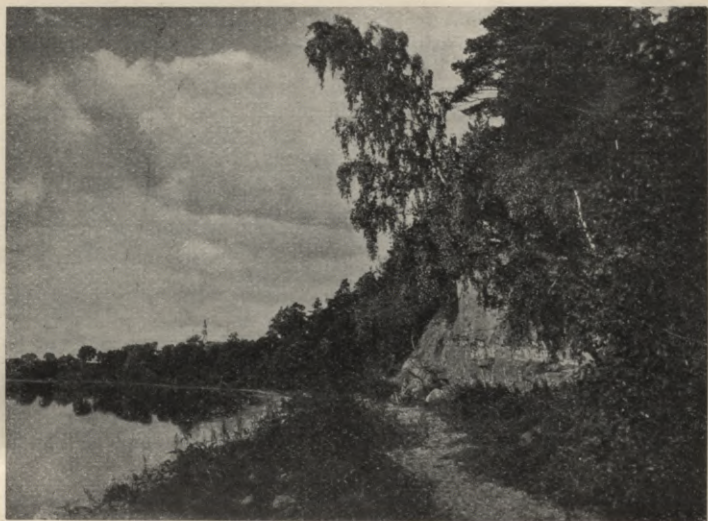
Burtnieku muižas parks

ārsts Dr. med. Hildebrants. Muižiņa ar parku tagad piešķirta pharm. K. Vinkleram par nopelniem atbrīvošanas karā.

Burtnieku ezers — viens no dižākajiem un arī skaidākajiem ezeriem Latvijā. Garums 12,3 km, platums 6 km, dziļums līdz 11 metru, 42,5 m pār jūras līmeni.

Ezers uzņem Briedes (Līdeces), Sedas un Rūjas ūdeņus un tos caur Salacu novada jūrā. Senos laikos ezera austrumu galā satikušās igauņu un latviešu robežas, kamdēļ visās vecās kartēs un chronikās „Burtnieku“ sauc par „Aštijārvu“, t. i. Igaņu ezeru. Ezers reti bagāts plaužiem (brekšiem).

Burtnieku ordeņa pils celta vienā laikā ar Valmieras pili un baznīcu (1283. g.). Vēsture vēstī, ka pili cēlis tas pats Villekins no Endorpas, kas cēlis Svēto kalnu Zemgalē, Trikātas un Valmieras pili un Cēsu baznīcu. Viss toreizējais Burtnieku novads atradies virsaiša Druvvalda (Dravvalda) virsvaldībā. Vēsturnieks P. Abuls Burtnieku vārdu atvasina no krievu bišu sarga (bortņik). Pils vēl apdzīvota. Viņā ie-

Burtnieku ezera stāvais krasts

vietota Agronomu biedrības 2-gad. lauksaimniecības skola. No laukumiņa pils galā lielisks skats uz Burtnieku ezeru un tā ziemeļa krastu.

Burtnieku pils parks — viens no plašākajiem un skaistākajiem parkiem visā Latvijā. Parks bagāts dažādiem retiem floras pārstāvjiem. Parka dīķī potētās ūdensrozes: sarkanas un zilas. Pils parkā vēl redzamas priekšpils drupas un aizsarggrāvju vietas.

Burtnieku baznīca — uz ezera stāvā krasta, apmēram 5 km no pils uz austrumiem. Burtnieku draudze minēta jau 1281. gadā. Pie Burtnieku draudzes vecos laikos piederējis viss plašais Matīšu novads līdz pašām Mazsalacas draudzes robežām. Vēl zviedru laikos Matīšu baznīca skaitījusies par Burtnieku filiāli.

Senču pilskalns — pie baznīcas, agrāk aplam noturēts par Beverīnu, kuņas vārdā nosaukta arī 1871. gadā nodibinātā Burtnieku dziedāšanas biedrība.

Stāvie krasti — pie Dūres muižas priedēm, uz austrumiem no baznīcas. Augstā sienā še no zemes izlaužas sarkanais smilšakmens, ko var labi saredzēt arī no ezera otrās puses — no vairāk kilometru atstatuma. Ieži vairāk alu.

Tālākais ceļojums pa ezera krastu uz austrumiem vienmuļš un neinteresants. No Burtnieku pils var izvēlēties trīs gaitas:

Pirmā — laivā pār ezeru uz Bauņu muižu, Riņu kalnu un Salacas izteku,

Otrā — laivā pār ezeru uz Rūjas un Sedas ieteku un

Trešā — kājām pa ezera rietumu krastu, pāri Briedes ietekai uz Pučurgu, Matīšiem, Bauņiem, Riņu kalnu.

Labā, rāmā laikā patīkams ceļojums laivā pār ezeru, bet kas vēlas apskatīt Vidzemes maizes apcirķni, tam jāveic pēdējā (3.) gaita.

Turpināsim to.

6. CETURTĀ GAITA.

Burtnieki—Matīši—Mazsalaca.

Nepilnu kilometru no Burtnieku pils Matīšu ceļa malā stāv 75 metrus augstais Dzirnava kalns, no kā skaists skats uz Burtnieku ezeru, Zilo kalnu un plašo apkārtni.

Briedes leja. Citādi vienmuļā un neinteresantā Briede diezgan skaista savā pēdējā gaitā — 2 līdz 3 km no ietekas ezerā. Še viņa pieskaņota skaistām birzīm un līdeniem un auglīgiem Briedes muižas un apkaimes saimniecību laukiem un līču pļavām.

Pučurga — ar skaistiem un visienesīgākajiem laukiem Vidzemē (augstākā taksācija). Še bijusi sena lībiešu mītne, kas vēl līdz šim paturējusi savu lībisko nosaukumu. Savu vācisko „Galandfeld“ Pučurga dabūjusi no lībiskā „Kala-Ans“ (Zivju Ancis), uz kā zemes muiža celta.

Matīšu miestņš. 26. kilometrā no Valmieras pie jaunās Valmieras—Matīšu šosejas, pēdējās gadu desmitīs ap Matīšu baznīcu un baznīcas krogu izaudzis miestņš ar apm.

Matīšu baznīca

500 iedzīvotājiem. Še plaši attīstīta kopdarbība, kas likta pamatos vairākām vietējām biedrībām. Miestiņā aptieka, ārsts, pasta un telegrafa kantoris un dažas tirgotavas.

Matīšu baznīca. Matīšu draudze pēc Kārļa XI. pavēles nodibināta 1678. gadā, kad celta arī baznīca. Smailā, 45,7 m garā uz dzelzs stabiem balstītā torņa uzbūve celta 1908. gadā, 1904. g. nogāztās vietā. Baznīcas altāra bilde, Brūlova gleznas kōpija, kāda Bleses gleznāta 1859. gadā. Baznīcas archīvā daudz vēsturisku dokumentu. Pie sienām daudz piemiņas tāfeļu, starp tām kāds mākslīgs kokgriezums bruņnieka Fölkerzama piemiņai.

Matīšu kapsēta — viena no skaistākajām un labāk uzkoptajām atdusas vietinām Ziemeļvidzemē.

Matīšu kopmoderniecība — viena no vecākajām (dib. 1910. g.) un arī plašākajām tvaika kopmoderniecībām Latvijā.

Matīšu tautas nams, kā pamatakmeni 1924. gada 21. jūlijā ielika Valsts Prezidents J. Čakste. Nama galīga izbūve vēl nav pabeigta līdzekļu trūkuma dēļ. Namu ceļ vietējo organizāciju un biedrību komanditsabiedrība. Jaunais biedrību mitekļis būs viens no ērtākajiem lauku biedrību namiem Vidzemē.

Bauņu muiža ar parku 5,3 kilometra no Matīšiem uz Mazsalacas pusi. Ievērojams ar ciedriem, balteglēm un citiem košuma kokiem bagātais parks.

Jēkabkalns — iemīlota zaļumu vieta. Še parkā 1865. g. vasarā Juris Neikens sarīkoja II. dziesmu svētkus. Bauņu pils kapsētā pie Jēkabkalna atdusas citkārt slavenā krievu valstsvīra grāfa Zīversa pišļi. Ezera zemajā krastā zem Milīšu muižas atrasti bagāti mergēļa slāņi.

Skaistā ozolu un vāceglu aleja no Bauņu muižas līdz Vecates Baltajam krogum (apm. 6 km). Visgarām pa labi gājēju pavada Burtnieku ezers ar saviem puķu un zāļu bagātiem līčiem.

Riņņu kalns — pie Vecates muižas uz Salacas krasta. Visvecākā ļaužu mītne, kāda konstatēta Latvijā. Riņņu kalns ir otrais Pieminekļu valdes inventārizētais pieminēklis.

Vecates muiža ar parku — skaista zaļumu vieta.

Pie Vecates jāizvēlas maršruts uz 10 kilometrus attālo Mazsalacu, kas sasniedzama pa trim ceļiem:

- a) laivā pa Salacas upi,
- b) kājām vai braukšus pa Matīšu—Mazsalacas lielceļu, vai
- c) pa Salacas labo krastu.

Ceļotājs nedrīkst šķirties no Ziemeļlatvijas skaistula Burtnieku ezera nepabijis pie Rūjas un Sedas ietekas.

Kas nebūtu ceļojis pār Burtnieku ezeru no Burtnieku pils uz Sedas leju, tam tas jāveic vai nu laivā no Salacas iztekas pa vēsturisko ceļu, pa kuŗu 1126. gadā gājusi sāmiešu kara flote cīņā pret Rūjienas senču pili, vai kājām pa ezera ziemeļaustrumu krastu — gar Košķeli.

Tiem, kas izvēlējušies abas pirmās gaitas, no Sedas lejas jāatgriežas atpakaļ Vecatē. Trešās gaitas gājējiem jādodas tieši no Rūjas un Sedas lejas caur Košķeli vai Sēļiem uz Ķīpēnu — pie vēsturiskā Tūteres svētozola.

Skaistā dienā ceļojumā laivā var novērot Rūjas un Sedas upes ūdeņu plūšanu un savienošanos kopējā straumē uz Salacas

Sedas ieteka

izteku. Rūjas grīvā piestātne vēžotājiem. Dabas mīlotāji lai piestāj Sedas lejā.

Celotājiem laivā der piestāt ezera vienīgā salīņā, kas atrodas ezera ziemeļrietumu daļā, netālu no Salacas iztekas un cauri 7 gadsimtniem paturējusi savu lībisko „Engi saar” nosaukumu. „Engi”—iekavas, kur airējot ieliek airus, „saar”—sala.

Pie zema ūdenslīmeņa, kāds pēc Salacas taču izbagarēšanas 1928./29. gadā sagaidāms sausās vasarās, nācis atkal redzams milzīgais vēsturiskais „Robežu akmens”, kas atrodas ezera vidū un norāda triju: Burtnieku, Matīšu un Mazsalacas draudžu robežu satikšanās vietu. Mūsu dienu vecākās paudzes mūžā tas pirmoreiz atkal tapis redzams ūdensvirsū 1929. g. pavasarī, kad caur ziemas salu un Salacas izbagarēšanu ezera līmenis tiktāl bijis nokritis, ka šī dabiskā draudžu kupica ar iekaltiem robežu virzieniem atkal nākusi redzama. Pavasara spējā ierašanās nav ļāvusi šo pieminekli no ledus atfīrīt un nofotografēt; varbūt ka tas izdosies kādā sausā vasarā.

S e d a s l e j a — viena no flōras un faunas ziņā bagātākajām vietām Latvijā, kur tūkstošgadus vecie ozoli zem saviem zariem slēpj puķu un zāles bagātību, kur ūdens lilijam klāto rāmo upes līmeni traucē vienīgi rijīgās līdakas, tramīgās stirnas un no dabas krāšņuma un bagātības pārsteigtie ceļotāji, svētsvinīga miera un skaistuma meklētāji.

„G o v e“. Trijstūri starp Rūjas un Sedas ietekām sauc par „Govi“, kas ir senā lībju vārda „Kova“ (upe) atvasinājums. Tā arī Gauja dabūjusi savu nosaukumu. Še agrāk ligojis milzu ozolu mežs, no kā palikuši tikai zemē sagāzto ozolu bluki. Še redzamas ezera ledus blāķu pēdas. Augstāk Sedas krasti paliek mazāk interesanti.

a) U z M a z s a l a c u p a S a l a c a s u p i.

Vispatīkamākais ceļojums no Salacas iztekas līdz Mazsalacai (12 km) laivā pa Salacas upi, bet tikai laba upes pazinēja vadībā.

5. kilometrā pa labi krastā A l k š ņ u m ā j a s, vecā dziesminieka Kaspara Daugūļa dzimtene.

Alkšņos dzimis arī gleznotājs Ādams Alksnis (1864.), kas jau bērna gados kopā ar vecākiem pārgājis dzīvot Rūjienas pilsētā.

Vēl tālāk 7. kilometrā O r e s m ā j a s —komponista Ādama Ores dzimtene un Harija Ores vectēva šūpuļa vieta. Visā šai ceļojumā mūs pavada liču pļavas, košuma krūmi, kupli dārzi un treknas druvas. Ores un Pēkšena lejā Salacas straumei pirmoreiz šķēršļus liek Limbažu augstiene. P ē k š e n a t a c i s ir galvenais Burtnieku ezera ūdens augstā līmeņa uzturētājs. Nostrādādams divas (1928./29. g.) vasaras „Purva bridējs“ šo šķērslī iznīcinājis un šai vietā upes gultni rēgulējis, kādēļ Burtnieku ezera līmenis par kādu metru pazeminājies.

Kilometrus 2 lejāk, Salacas kreisā krastā, kuplu koku pāēnā paceļas stalta 2 stāvu ķieģeļu ēka — M a z s a l a c a s d r a u d z e s s k o l a, dib. 1826. g., kur pamatizglītību baudījuši daudzi mūsu zinātnieki, rakstnieki, mūziķi un sab. darbinieki. Tagadējā skolas ēka celta 1877. g.

Lejpus draudzes skolas Salacas kreisā krastā — skaists un puķēm bagāts L a p j a l i c i s — no Lapja mājām līdz Ķireles ietekai Salacā, bet labajā — m ā c ī t ā j a m u i ž a s u n k a p s ē t a s l e j a.

b) Uz Mazsalacu pa Salacas kreiso krastu.

10 kilometrus garais ceļojums no Vecates līdz Mazsalacai pa Matišu—Mazsalacas lielceļu iet pa auglīgu zemes joslu, kas no Burtņieku ezera virzās pa Salacas kreiso krastu un sasniedz Mazsalacu. Šai ceļojumā var novērot skaistus laukus un plašas saimniecības.

Otrā kilometrā no Vecates, pa aleju, kas mūs gandrīz nepārtraukti pavada no Bauņu muižas iesākot, mēs nonākam pie

Mazsalaca

Jaunates muižas. Šī muiža kopā ar Vecati zem „Ates vakas” vārda bijusi Burtnieku pils apriņķa sastāvdaļa. Interesanti atzīmēt, ka arī ļoti vecos dokumentos tiek minēts tīri latviskais „Jaunates” (ar vienu „t”) vārds kā novads pie Salacas iztekas.

Otrā kilometrā pirms Mazsalacas ceļu krusto Ķireles upe. Kas vēlētos apskatīt upes stāvos iežus un kokiem apaugušos krastus, var nogriezties pa labi un pa šīs lejas gaitā straujās upes labo krastu nostaigāt līdz Ķireles ietekai Salacā (nepilnus 2 km), bet no turienes pa Salacas krastu atkal iet uz Valmieras lielceļu pie Salacas tilta.

Tiem, kas ceļojumu turpinātu pa lielceļu no Salacas augstā krasta, tā sauktā Sniedzenu kalnā, kur iesākas beidzamajos gados izbruģētais ceļš, skaists izskats uz Mazsalacas pilsētu, Valtenbergu muižu un kapšētu, aiz kuņas kokiem paceļas Mazsalacas baznīcas gotiskais tornis.

Tūteres svētozols

c) Pa Salacas labo krastu.

Tie ceļotāji, kas no Sedas uzņemsies ceļojumu uz Mazsalacu kājām vai braukšus, ceļā no Koškeles muižas līdz Ķipēniem redzēs plašo un auglīgo Burtnieku ezera un Salacas līdzenumu, kur atrodas lielākās saimniecības Vidzemē (līdz 300 pūrv. aņamzemes).

Šis maršruts aizķers arī vienu no vecākiem koku valsts pārstāvjiem Latvijā — sirno Tūteres svētozolu, kas atrodas 7. kilometrā no Mazsalacas Mazsalacas—Sēļu lielceļa malā, Tūteres mājas robežās. Ozola stumbra apmērs 23 pēdas, bet vainaga caurmērs 55 pēdas. Koka vecumu speciālisti noteic uz 1000 gadiem. Par svētozolu vairāk nostāstu un teiku.

Trešā kilometrā no svētozola, pa kreisi no lielceļa jau agrāk pieminētās Ores mājas.

Mazsalaca — pilsēta uz Salacas upes labā krasta, 50 km no Valmieras un 22 km no Rūjienas, nodibinājās 1868. gadā, kad starp diviem krogiem uzcēla pirmos namus — aptieku un Valtenberģu pag. namu. 1920. g. miestam piešķīra savas pašvaldības tiesības. Tagad tā skaitās pilsēta ar apm. 1500 iedzīvotājiem. Pilsētā atrodas pasta un telegrafa kantoris, aptieka, 2 ārsti, vidusskola, fabrika, pāri par 20 tirgotavu, divas viesnīcas ar auto garāžām. Ap Mazsalacu norisinājās cīņas starp komunistiem un atbrīvotāju igauņu un latviešu ziemeļarmiju. Jaunās pilsētas uzplaukšana lielā mērā atkarāsies no dzelzceļa, kas šo satiksmes ziņā atstato, bagāto apvidu savienos ar Rīgu. Gar dzelzceļu pašreiz jau strādā. Šā ceļa gaidās Mazsalacu pārsteidzis būves drudzis. 1929. gada vasarā uzcelti pāri par 30 namu.

Mazsalacas baznīca — celta 14. g. s. kā Sv. Marijas baznīca un ilgāku laiku kalpojusi katoļiem. Pēc kaņiem un ugunsgrēka baznīca pēc zviedru karaļa Kārļa XI pavēles atkal atjaunota. No vecās baznīcas atlicies tikai altāra gals, bet jauno baznīcu 1890. g. cēlis būvmeistars Brauns. Tornis 28 asis augsts, 1927. g. savā virsdaļā atjaunots.

Varoņu birzs — pie baznīcas iedestīta kritušo varoņu-mazsalaciešu piemiņai.

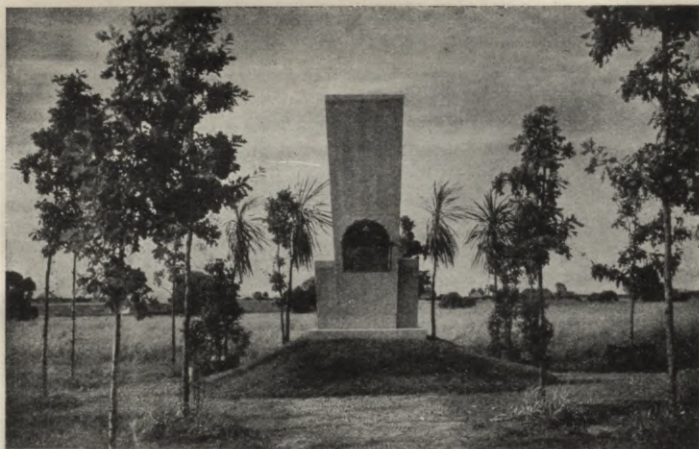
Piemineklis kritušajiem celts saziēdotiem līdzekļiem un atklāts 1927. g. 21. augustā, arch. doc. P. Kundziņa mets.

Mazsalacas kapsēta — iesvētīta Katrīnes Lielās laikā — atrodas jaukā vietā uz Salacas upes krasta. Kapsētā daudz vecu piemiņas zīmju. Kapsētā atdusas rakstnieka K. Kalniņa, dziesminieka K. Dauguļa, skolas tēvu E. Ķikura un P. Hincenberga un komponista Ād. Ores pišļi. — Kapsētas leja — Salacas malā — brīvības cīņās kritušo igauņu kapi. Kapsētas jaunākā daļā — Aurupītes krastā 1929. g. rudenī atklāts pieminēklis komunistu noslepkavotam Mazsalacas citkārtējam mācītājam Hasmanim.

Iepretim kapsētai — Aurupītes stāvajā krastā zem aptiekas 1905. g. brīvības cīnītāju pieres vieta, kur sodspedīcija nošāva vairākus brīvības kustības dalībniekus.

Raiskas līnu un vilnas vērpstuve un austuve. Plaša rūpnīca.

Biedrības nams — Pērnavas-Rūjienas-Pasta ielu krustā. Nams celts 1904. g. Priekšskars mākslinieka Brencēna gleznots.

Piemineklis kritušiem

Liepu aleja — uz Valtenberģu pili.

Prātnieku eja — pa Salacas krastu no Raiskas fabrikas līdz Valtenberģu pilij.

Valtenberģu pils — liela vecmodīga ēka, nodedzināta 1905. gadā un vēl nav atjaunota. Pils ar parku tagad piešķirta Mazsalacas skolu biedrībai, kas taisās ķerties pie šīs plašās pils izbūves skolu vajadzībām.

Valtenberģu sils-parks saiet ar pils dārzu un stiepjas gandrīz 4 km līdz Skaņam kalnam.

Velna kancele — krauja virs „Velna pagraba“.

Velna pagrabs paslēpts mežā, un bez pavadoņa, vietas zinātāja, to diezgan grūti atrast. Velna pagrabs — milzīgā smilšakmeņa klintī ūdens izgrauzta ala ar šauru ieeju šai joda mitekli.

Suņu klints — labajā krastā no Velna pagraba uz Skaņā kalna pusi.

Skaņais kalns

Skaņais kalns — (atbalsa klints) Salacas kreisajā krastā ar plašu laukumu šaipus upes, iemīlota zaļumu vieta. Klints dod stipru atbalsu, no kā tā arī dabūjusi „Skaņā kalna“ nosaukumu. — Vislabākā atbalsa vieta uz dienvidiem no nodegušā paviljona pamatiem, soļus 8 no krasta.

Patīkams ceļojums laivā no Salacas tilta līdz Skaņam kalnam (vairāk kā 5 km). Tad var apskatīt arī veco Pilskalnu un Skulberģu muižas robežās iepretim Valtenberģu pilij un Upurū alu kādu kilometru lejāk, bet laivas ceļojumā nevar redzēt parka košumu un koku (priežu) milzeņus, kas še vēl uzglabājušies.

Maršrutam no Valmieras jāziedo 2—3 dienas. To var izbeigt dodoties uz tuvāko staciju Rūjienu (22 km) vai Puiķuli (29 km), vai arī sēžoties satiksmes auto, kas noved Valmierā.

Naktsmājas var dabūt divās ērtās viesnīcās ar bufetēm. Bufete ir arī Saviesīgajā biedrībā Pērnavas ielā.

Šejiens dabas skatu bagātīga izvēle M. Ciriša grāmatu veikalā.

Braucot uz Puīkuli skatus valdzina šaurais un gaīrais Ķīrumezers ar savu skaisto apkārtni (8. kilometrā no Mazsalacas).

Kas vēlas apskatīt dzejnieka Ausekļa dzimteni un viņa atdušas vietīnu, tam ceļojums jāturpina uz Aloju.

Ķājniekam taisnākais ceļš — 6. kilometrā no Mazsalacas nogriežoties pa ziemas ceļu caur tā saukto „badrīgu“. Ceļš izved uz Stākenberģu skolu (ap 12 km no Mazsalacas). No minētās skolas līdz Alojai 6 km.

Sīkāk par šē minētajām vietām un Mazsalacu vispārīgi skat. A. Melnalkšņa grāmatā „Dzimtā Zeme“ I. un tā pašā autora Latvijas novadu aprakstā „Mazsalaca“, iznāk. Valstspapīru spiestuves izdevumā 1928. g.

7. PIEKTĀ GAITA.

Mazsalaca—Aloja—Staicele.

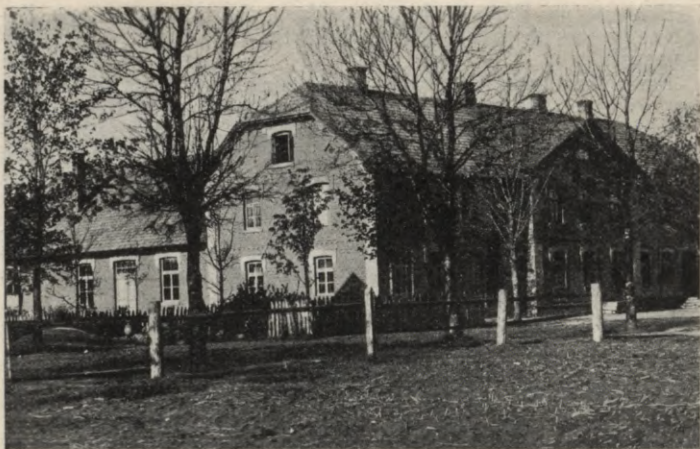
Par ceļu no Mazsalacas līdz Alojai jau īsumā aizrādīts ceturtais gaitas beigās.

Aloja — miestīņš 15 km no Puīkules dzelzceļa stacijas un 12 km no Staiceles dzelzceļa atzarojuma. Miestīņš izaudzis pēdējās gadu desmitīs ap Alojās baznīcu, krogu, aptieku un doktorātu. Tagad miestīņā ap 40 diezgan glītu namu, ar apm. 500 iedzīvotājiem.

Aloja (Ale) pirmoreiz rakstos minēta 1225. g. bīskapam ar ordeni daloties. Novadā tais laikos latvieši apdzīvojuši mazu draudzes daļīnu, bet vairumā bijuši lībieši. To liecina draudzes lībiskie vietu nosaukumi un māju vārdi.

Alojas baznīcas draudze jau minēta 1553. g. kā Umurgas filiāle ar nosaukumu „Fogelzang“ (Putnu dziesma). Tagadējā baznīca celta 1776. gadā 1768. g. pērkona nospertās vietā. No 1843.—1848. g. draudzē par mācītāju bija vecās un populārās „Skolas maizes“ sastādītājs Ludv. Heervāgens. Draudzē skaitās apm. 7000 dvēseles.

No vecās Alojās vēl minama Draudzes skola, kas dibināta 1779. g. Šē savā laikā mācījies dzejnieks Auseklis un mūsu tautas dziesmu vācējs un populārizētājs Indr. Zīle. — 1926. g. vecā skola likvidēta, apvienota ar I. pakāpes un pārvesta uz Ungurpils pili.

Alojas biedrību nams

No jaunās Alojas apskatīšanas vērti:

Alojas biedrību nams — plaša ēka ar ērtu izrikojumu zāli un skatuvi. Nams celts ar Lauksaimniecības biedrības un Krāj-aizdevu kases līdzekļiem un skaitās šo organizāciju īpašums.

Blakus biedrību namam stāv Alojas kopmoderniecība — viena no vecākajām un plašākajām Latvijā.

Alojas kapsēta nepilnu kilometru no baznīcas. Kapsēta ļoti glīti apstādīta un apkopta. Daudz skaistu piemiņas zīmju. Še atdusas arī mūsu atmodas lielais dzejnieks — Auseklis (Krogzemju Mikus), kā atdusas vietīņu atzīmē cēlā melna granīta obelisks ar iekaltiem dzejnieka dziļdomīgiem vārdiem:

„Vēl gari uz putekļiem cerē,
Vēl putekļi garu grib klāt;
Kas rādījās mūžīgi miris,
Tas tautībā pacelties sāk.“

Staičles papīra fabrika

Bābiša pilskalns — pie Stākenberģu muižas, kādu kilometru no miestīņa.

Miestīņa pilskalns — pie Ungurpils muižas, kādus 3 km no miestīņa.

Ungurpils muiža ar skaisto un plašo parku. Kungu namu ar centru pirkšanas ceļā ieguvusi Alojās pag. sabiedrība, kas 1926. g. 2. augustā šē atvēra 6-klasīgu pamatskolu.

Ausekļa dzimtene. — 2 kilometrus no Ungurpils muižas uz Pāles pusi atrodas Sīpolu mājas, kur bijis kārts šūpulis dzejniekam Auseklim. Mājas vēl joprojām atrodas Krogzemju īpašumā.

Kam patīkas šē gaitu izbeigt, var caur Sucēniem doties uz apm. 7 km atstato Pāles staciju, bet kas grib redzēt Ziemeļlatvijas fabriku centru, tam jāatgriežas Ungurpilī, lai no turienes

pa Alojās-Staiceles lielceļu dotos uz 12 kilometrus no Alojās atstato Staiceli.

Staiceles papīra fabrika — uz Salacas upes — viena no plašākām lauku rūpnīcām visā Vidzemē. Fabrika pieder I. Baltijas papes un papīra fabriku akciju sabiedrībai. Fabrikas spēka mašīnas dzen Salacas straume (750 zirgsp.) un tvaika mašīnas (1500 zirgspēku). Fabrika darbojas bez apstājas. Viņā pie visjaunākās konstrukcijas mašīnām strādā pāri par 250 strādnieku. Izstrādātais papīrs iet galvenā kārtā uz Indiju, Ķīnu, Koreju u. t. t.

Ap fabriku izaudzis prāvs Staiceles miestiņš ar apm. 800 iedzīvotājiem. Miestiņā ārsts, aptieka, pasta un telegrafa kantoris un vairāk tirgotavu. Miestiņš skaitās Rozēnu pagasta robežās.

Staiceles skolas nams celts 1925.—1927. g. miestiņa malā uz Salacas upes krasta, glīta un plaša celtne, celta pēc inž. P. Bērziņa meta.

Šo gaitu var izbeigt Staiceles stacijā sēžoties vilcienā, kas noved uz Ainažu—Valmieras dzelzceļa Pāles staciju, vai pēc nākošā maršruta turpināt ceļojumu laivā pa Salacas upi uz Salacgrīvu.

Par šē min. vietām sīkāk A. Melnalkšņa grāmatā „Dzimtā zeme” I.

Pārnakšņošanai viesnīcas Alojā — Mednieku klubā un Staicelē divās viesnīcās-tējniecās.

8. SESTĀ GAITA.

Mazsalaca—Salacgrīva pa Salacas upi.

Tiem mūsu dzimtenes apceļotājiem, kam laiks un līdzekļi atļauj, kam nav bailes no Salacas dziļumiem un kam prasme tikt pāri sēkļiem un tačiem, — skaists brauciens laivā pa Salacas upi no Mazsalacas līdz Salacgrīvai (apm. 80 km). Tamdēļ turpināsim ceturtā gaitā iesākto ceļojumu pa Salacu, sēžoties laivā Kapsētas lejā — Mazsalacā.

Izbraucot cauri Salacas tiltam, pa labi ceļotājus pavada ar košuma kokiem apdēstītais krasts, kas nosaukts par Prāt-

Upuru ala

nieku eju („Philosophen-Gang“). Agrākos gados šo krastu Valtenberģu muižas īpašnieks rūpīgi uzkopa.

Otrā kilometrā no Salacas tilta pa labi Valtenberģu kungu nams, bet pa kreisi valsts Skulberģu muiža, kuŗas daļā atrodas grūti saskatāmā senās Salacas pils vieta.

Tālāk pa labi paliek plašais Valtenberģu sils — parks ar skaistiem kokiem, bet pa kreisi augstie un skaistie ieži pie Dzirnāvupes ietekas Salacā. Tādi ieži sastopami arī lejāk.

Kādā iezī upes kreisā krastā neliela ala, ko sauc par Upuru alu. Iežu spraugās aug skaistās klinšu nelķes.

Ceturtnā kilometrā no tilta labajā krastā paceļas augstā un stāvā Suņu klinis ar Velna kanceli vienos sānos.

Lejā zem „kanceles“ plašais un vēsais Velna pagrabs, par ko sīkāk aizrādīts ceturtnās gaitas aprakstā.

Kādu ceturtdaļu kilometra tālāk kreisā krastā staltais Ska-
p a i s k a l n s ar skaistu laukumu labajā krastā.

Skaistas un augstas klintis ar alām un spraugām Salacu no labās puses ieslēdz Silmačas lejā — kilometrus 3 no Skaņā kalna.

Tālākā braucienā Salaca saspiesta savos ar skaistiem mežiem apaugušos krastos un ir diezgan dziļa. Drusku plašāka tā izplešas zem Rantiņa un Ievuliču mājām.

Pie Puņmutes mājām Salacā ietek rāmā Ramata, kas izceļas Igaunijas robežās, un caur Mazsalacas pagasta „mežgalu“ tecēdama, dod skaistus līčus un bagātus vēžu lomus.

Kilometrus 4 lejāk — zem Silzemniekiem Salaca ir ļoti dziļa un domaina. Vēl kilometrus 3 lejāk Salacā no kreisās puses ietek viena no viņas lielākām pietekām Īgesupe ar ļoti augstiem krastiem pie ietekas.

Kreisā apm. 20 m augstā krastā tā sauktais Avotu līcis ar avotiem un slīdošu zemes kārtu.

Ceļojumā pirmais nopietnākais šķērslis ir cilvēku rokām radītais Kabatacis. Tāds pats šķērslis ir arī apmēram km 1,5 lejāk esošais sēklis un tacis.

Krāšņumu, kādu Salacā atstājusi pie Mazsalacas un Līciem, tā atkal atgūst pie Viķu muižas, kur kreisais krasts apaudzis skaistiem košuma kokiem. Viķu muižas kungu nams ar parku piešķirts prof. A. Kirchensteinam.

Salacas straumes aizsprotojums pie Staiceles fabrikas pacēlis ūdens līmeni tiktālu, ka ceļojums laivā no Viķiem līdz Staicelei norisinās bez traucējumiem.

Kreisā krastā vairāk iežu ar avotiņiem un alām.

Par Staiceli un fabriku jau sīkāk aizrādīts iepriekšējās gaitas aprakstā.

Lai turpinātu tālāku ceļojumu laivā, tad pie Staiceles tilta laiva izceļama, lai leļpus fabrikas to atkal ielaistu upē.

Kilometru no tilta — Salacas labā krastā — paceļas jaunais Staiceles skolas nams.

Gaitā starp Staiceles fabriku un Rozēnu muižu (apm. 11 km) vietām krāšņi apauguši krasti un ieži ar avotiņiem un alām. Terrasē iepretim Puršeniem akrimu (akmeņu) lauks, bet upē tacis, pār ko laiva pārvelkama.

Nepilnu kilometru no Rozēnu muižas — labā krastā paliek Rozēnu skola. Zem skolas akrimu (akmeņu) lauks un devonas mālu ceplis.

Pie Rozēnu muižas krastā skaists iezis ar avotiņu.

Staiceles skolas nams

Nepilnu kilometru leņpus Rozēnu muižas kreisā krastā senās Dripatas muižas (Pürkelsdorf) vieta ar vecu kapsētu, kur zem lielas egles esot paglabāts kāds ģenerālis. Labā krastā līcis, bet kreisā — priežu mežs.

Kilometrus 4 no Rozēnu muižas tilta zem Vecvietām Vecvietas krāce.

Kilometrus 4 lejāk spēcīgās Košķa krāces, kuņas inž. Špilbergs projektēja izbūvēt par spēka staciju.

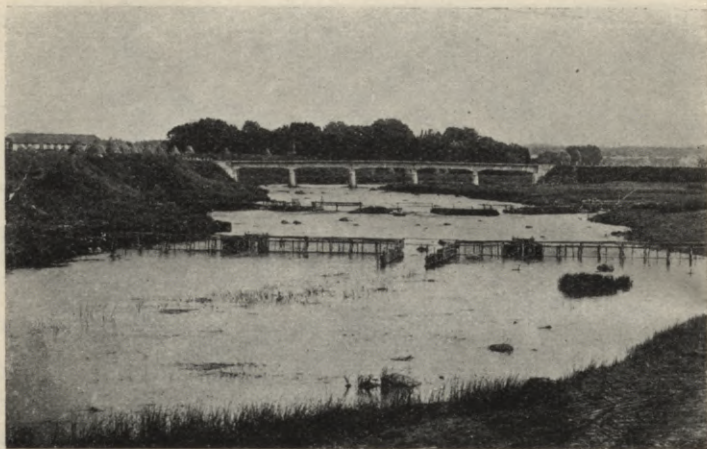
Labā krastā netālu no upes paceļas jaunā Ainažu 6-kl. skolas ēka, viena no plašākajām skolu celtnēm Vidzemē.

Kilometrus 3 lejāk — no Pāžkalna līdz Mērnīeku muižīņai kreiso krastu iežogo skaisti ieži ar avotiņiem un alām.

Zem Mērnīekiem mākslīgi radīts tacis, ar kā palīdzību Salacas straumi novada uz krastā stāvošām dzirnavām.

Lai ceļu turpinātu, tad še laiva pārvelkama.

No šejienes Salaca krasi pagriežas un trauc uz dienvidiem — parallēli jūras līnijai.

Betona tilts

Trešā kilometrā no Mērnikiem, kur Salacu krusto Valmieras—Ainažu dzelzceļš ar augsto dzelzstiltu, upe plaša, sekla un akmeņaina.

Lejāk, kur kreisā krastā atkal paceļas ieži, straume paliek šaurāka un dziļāka.

Sevišķi skaisti ieži zem Pietēm līdz Jakas rāmim un Norenu upes ietekai Salacā.

Stāvi un skaisti apauguši krasti zem Bērzsūļa, 4—6 km no rāmja.

Kilometrus 4 no Bērzsūļa pie Oļķa, kur Salacā no kreisās puses ietek Korģenu upe, Salaca spēji maina savu virzienu uz rietumiem, lai drīzāk nobeigtu savas gaitas jūrā.

Salacas līči sākot ar Brūvera mājām un beidzot ar Salacas muižu ļoti bagāti retiem augiem. Še sastopam lakšus (*Allium ursinum*), miešķi (*Asperula adorata*), *Orchis latifolia* un *Orchis morio*.

Jau pie Brūveņa Salacas straume stipri plaša, bet ceļojumu laivā ļoti apgrūtina vairāki tači.

6. kilometrā no jūras Salacas labā krastā stāv Salacas pagasta nams.

Kilometru lejāk Vecsalacas muižā zivju audzētava.

Muižas centrs piešķirts veco strēlnieku vadonim un varonim ģenerālim „Vecam“ Kalniņam, kas šē pavada savas vecuma dienas.

Lejpus Salacas muižas, kur pār plašo straumi paceļas Betona tilts, — Salacā ietek Jaunupe, zviedru laikos raktais Svētupi un Salacu savienojošais kanālis. — Salacas betona tiltu — kā pirmo šādu celtni Latvijā — cēluši muižnieki 1909. g.

Zem Salacgrīvas vidusskolas, kas paceļas upes kreisā krastā, Salacas straume paliek joprojām plaša un dziļa, un netraucēti var nobraukt līdz tiltam, pilsētas centrā un apskatīt vietas, par kurām minēts jau iepriekšējā maršrutā un kas sīkāk aprakstītas A. Melnalkšņa „Dzimtā zemē“ I. 22.—29., 80.—100. lpp

Pie laba laika un paaugsta ūdeņa šis apm. 80 km garais ceļojums laivā ar pārnakšņošanu Staicelē aizņems 2 dienas. No Salacgrīvas viegla nokļūšana Rīgā ar tvaikoni vai satiksmes auto.

9. SEPTĪTĀ GAITA.

Mazsalaca—Rūjiena—Valka.

22 kilometrus garais ceļojums pa Mazsalacas—Rūjienas ceļu maz interesants.

7.—8. kilometrā skaistos laukus šķel lielais Idus purvs, kas stiepjas dienvidziemeļu virzienā vairāk kilometru garumā.

Skaista aina uz Rūjienas auglīgo un augsto līdzenumu atklājas nonākot uz šosejas pie Virķēniem (16 km no Mazsalacas). Virķēņu muižā atrodas Rūjienas zemkopības biedrības lauksaimniecības skola.

Virķēņu muižā kā mājskolotājs savā laikā darbojies arī rakstnieks Jēkabs Zvaigznīte.

Blakus muižai viena no plašākajām un priekšzīmīgākajām saimniecībām Vidzemē lauksaimnieka-praktiķa G. Bergsona Lustes māja.

Nepilnu kilometru pa labi no šosejas pie Rūjienas Lielās muižas ceļa Rūjas upes līkumā stāv Rūjienas „Rām-

Skats uz Rūjienu

nieka" skola, pārbūvēta 1926. g. — Rūjas līcis pie skolas — viena no skaistākajām vietņām novadā.

Rūjiena — pilsēta Valmieras apriņķī, 48 kilometrus no Valmieras, pie Valkas—Ipiķu—Pērnavas dzelzceļa, izplešas uz Rūjas upes abiem krastiem. Jau sirmā senatnē, XII. un XIII. gadsimtenī Rūjiena bijusi dzīvs amatniecības un tirdzniecības centrs. Rūjienieši bijuši lieli meistari aušanā, un viņu vilnas audumi gājuši uz Pliskavu, Novgorodu un Maskavu. Krievu kņazi turējuši par lielu godu tērpties rūjieniešu austās drēbēs. Pliskavieši visos laikos uzturējuši ciešus sakarus ar rūjieniešiem. Vēl priekš 50—60 gadiem Pliskavas kupči lielā skaitā ieradušies Rūjienas lielos gada tirgos. — XVI. gadsimteņa vidū Rūjiena bijusi liela pilsēta ar vairāk tūkstošiem iedzīvotāju. Krievu cars Jānis Briesmīgais Rūjienu sagrāvis un iedzīvotājus izkāvis. — Arī lielā Ziemeļu karā Rūjiena un apkaime bijusi cīņu lauks, kur kara un mēra posts atstājis dziļas pēdas. — No tā laika pilsēta nevarēja atjaunoties un uzplaukt līdz pašam

Sv. Bērtuļa baznīca

XIX. gadsimteņa vidum. — Vēl pag. gadsimteņa vidū Rūjienas miesta namus varēja saskaitīt uz abu roku pirkstiem. Pag. gadsimteņa 80.—90. gados, un sevišķi ar Valkas—Pērnavas dzelzceļa atklāšanu, Rūjiena spēji uzplauka un palika par dzīvu latviešu un igauņu tirdzniecības centru. 1897. gadā Rūjienā bija 3496 iedzīvotāji, bet pēdējā tautas skaitīšanā reģistrēti 4830 iedzīvotāju. 1919. g. Rūjienai piešķīra pilsētas tiesības. Rūjiena — atsvabināšanas kara cīņu vieta starp Ziemeļu un komunistu armijām. Še arī nodibinājusies Ziemeļu armija.

Rūjienas policijas pr-ka kanceleja — Skolas ielā 8, Pilsētas valde — Raiņa ielā 3, Pasts un telegrafs — Valdemāra ielā 14, Muitas valde — Rīgas ielā 14, Latvijas bankas Rūjienas nodaļa — Upes ielā 7.

Viesnīcas: „Komercc“ — Raiņa ielā 2 pie Tirgus laukuma, „Aleksandra“ — Rīgas ielā 7 un „Centrāl“ — Rīgas ielā 9. Saviesīgā biedrība ar bufeti — Upes ielā 9.

Sv. Bērtuļa baznīca celta laikā starp 1260.—1270. g., atrodas kādu kilometru no pilsētas centra uz Rūjas upes labā

Rūjienas saviesīgās biedrības nams

krasta. Baznīca 1560. g. no krieviem sagrauta, vēlāk atjaunota, vairākkārt pārbūvēta, bet atgādina vecu laiku dievnamu stingri ieturētā gotiskā stilā. Interesanti pie galvenās ieejas abpus durvīm mūrī iemūrētie kauna soli, kur sēdināja tos draudzes locekļus, kas kādi bija noziegušies pret tikumību.

Rūjienas mācītāja muiža. Še pagājušajā gadsimtenā sākumā darbojusies spiestuve, kur iespiests G. Bergmaņa vadītais „Vidzemes Kalendars 1792.—99. g.“ un savāktas latviešu tautas gara mantas (1807. un 1808. g.).

G. Bergmanis bijis karsts baku potēšanas piekritējs. No Rūjienas māc. muižas arī ieviesusies bakošana Ziemeļvidzemē.

Rūjienas māc. muižā dzimis slavenais chirurģs prof. Dr. med. E. Bergmanis, vēlākais vācu ķeizaru leibmedīķis.

Rūjienas draudzes skola, kas savā ilgā pastāvēšanas laikā sniegusi pamatizglītību neskaitāmiem mūsu sabiedriskiem darbiniekiem, rakstniekiem, zinātnu vīriem.

Šo citkārt slaveno un plašo mācības iestādi 50 gadus vadīja

Rūjienas pilsdrupas

tālu pazīstamais paidagōgs, koŗa vadonis un mācības grāmatu sarakstītājs Švechs.

Rūjienas krievu baznīca — vecākais grieķu katoļu dievnams Valmieras apriņķī. Baznīcas gotiskais tornis atgādina luterāņu dievnamu. Pie baznīcas nodibinājās pirmā krievu skola Ziemeļvidzemē, kas savā laikā skaitījās par pārkrievošanas šūpuli novadā.

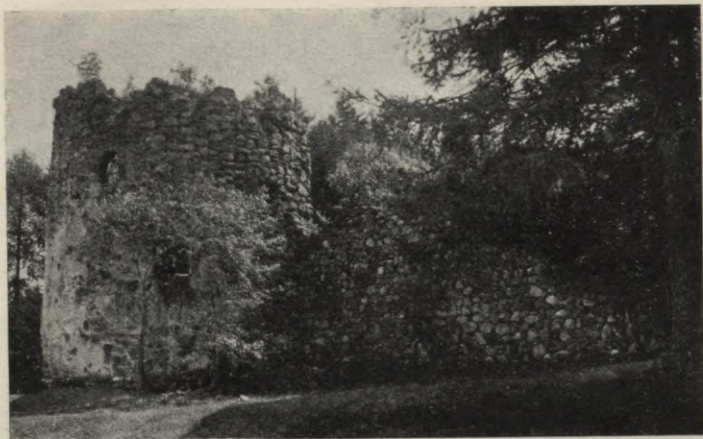
Rūjienas saviesīgās biedr. nams — celts 1914. g., bet pabeigts 1920. g., ar plašāko zāli un skatuvi.

Rūjienas zemkopības biedr. nams — celts 1899. gadā. Še mitinās vecākā lauksaimniecības biedrība un krājase (dib. 1871. g.).

Blakus Zemkopības biedr. namam atrodas Rūjienas kopmoderniecība, kas ir visplašākā Latvijā.

Ternejas pagasta nams — veca akmeņu ēka, kas kalpo pagasta sabiedrībai kopš 1803. g.

Alkšņa nams Limbažu ielā — māksl. Ādama Alkšņa bij. piederums.

Ērgemes pilsdrupas

Betona tilts pār Rūju — celts 1924. g. ar valsts līdzekļiem. Tiltu cēlis inž. Vinkmanis, un tas izmaksāja ap Ls 80.000.

Valsts vidusskola — Eriņu muižā.

Vecais bruņniecības zirgu pasts pie Valmieras—Pērnavas lielceļa, ap 2 km no pilsētas centra. Še kādu laiku kā mājskolotājs strādājis dzejnieks Poruku Jānis.

Rūjienu pilsdrupas — pie Juratas (3 km no pilsētas). — Še stāvējusi ordeņa pils, kas celta reizē ar baznīcu (ap 1260. g.). Pils sagrāuta Jāņa Briesmīgā laikā. Uz pils kalna vēl pirms vācu ienākšanas Baltijā stāvējusi senču (koka) pils, ko nopostījusi pa Salacu, Burtnieku ezeru un Rūju iebrukušo sāmiešu (no Sāmu salas) kara flotile.

Lieliska, sevišķi plūdu laikā, ir Rūjas krāce pie Juratas.

Lauvas līcis — Rūjas upes līkumā pie Jeņu pagasta nama — romantiska zaļumu vieta.

Naukšēnu muiža ar parku — 7 km no Rūjienu, uz Rūjas kreisā krasta, ļoti skaistā vietā. Latvijas brīvības cīņu laikā še nodibinājās mūsu slavenais Vidzemes artilērijas pulks.

Pedeles upe pie Valkas

Tagad šē ierīkota Valsts bērnu patversme un skola ar plašu dārzkopību.

Naukšēnu alus darītava — viena no plašākajām un modernāki ierīkotajām.

Skaists ir arī 1926. gadā pie Naukšēniem pār Rūju celtais betona Naukšēnu tilts. — Tilta pamatus rokot racēji uzdūrās uz zemes piķa slāni.

Rūjas pietekas Acupe un Ķire — bagātas vēžiem.

Lai nokļūtu Valkā, tad Naukšēnu stacijā jāsežs Rūjienas—Valkas vilcienā.

Pa ceļam var izkāpt Ērgemes stacijā, lai apskatītu Ērgemes pilsdrupas.

Ērgemes ordeņa pils, kas celta 1320. gadā savstarpējos (starp latviešiem un igauņiem) karos izkautā apvidū. Pilsdrupas diezgan labi uzglabājušās.

Ērgemes baznīcas celšanas gads nezināms. Agrāk baznīca atradies pilī. Kara laikā baznīca nodegusi, tagad tā atjaunota pēc arhitekta Kundziņa meta.

Valka, kopskats

Valka-latv. — apriņķa pilsēta četru dzelzceļu krustā pie pašām igauņu robežām, 168 km no Rīgas, ar 3339 iedzīvotājiem. Pēc Latvijas un Igaunijas robežu līguma Igaunija saņēma vecpilsētu, bet Latvijai bija jāapmierinās ar priekšpilsētu, kas pēdējā laikā bija izcēlusies ap Lugažu baznīcu.

No vecās Valkas kā piemiņas palikušas vienīgi:

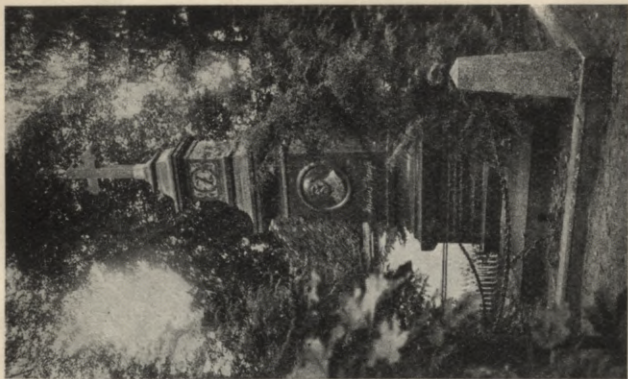
Cimzes skolotāju seminārs — veca, drūma mūra ēka, kur savu izglītību baudījuši simtiem mūsu veco skolotāju, zinātnieku, mūziķu un sabiedrisku darbinieku.

Cimzes pieminēklis Lugažu kapsētā rāda mūsu skolu un dziesmu tēva Jāņa Cimzes atdusas vietīņu.

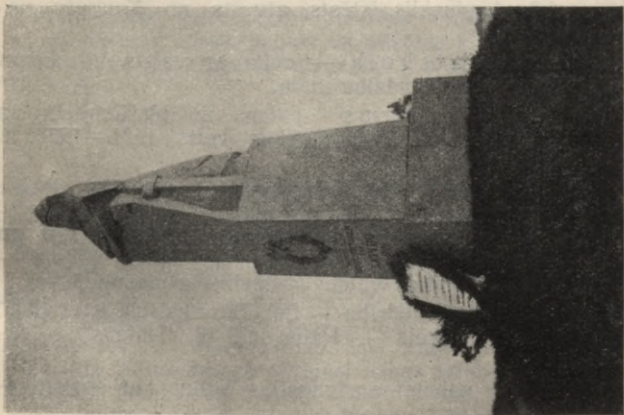
Varoņu ielas galā, gravā pie Kaŗa tilta mazs sēravots. — Tāds pats sēravots un okera slānis sastopams Lugažu Lapskalnā pie Pedeles tilta.

No jaunās Valkas, kas izaugusi pēdējos gados, atzīmējami:

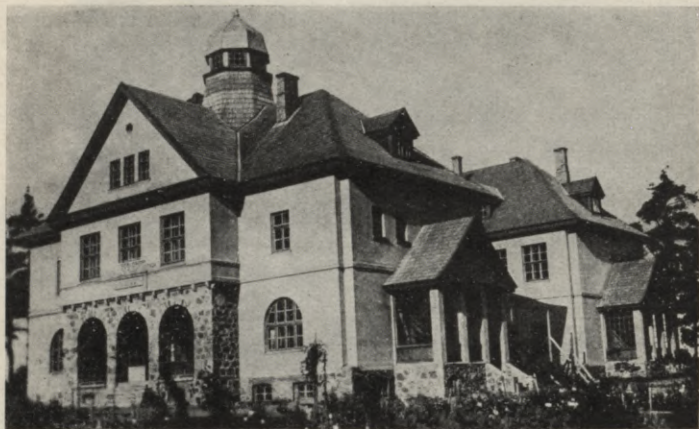
Pieminēklis kritušajiem Valkas kapsētā. Pieminēklis skulptora Meldeŗa-Millera mets un darbs. — Milzīgais

Cimzes pieminēklis

Pieminēklis kritušajiem

Valkas pilsētas pamatskola

akmens, no kā piemineklis iztēsts, atvests no Kauguru pagasta.

Pilsētas pamatskola — celta ar valsts līdzekļiem 1922.—23. g. pēc arch. Kundziņa meta.

Valkas biedrību nams — viens no plašākajiem un staltākajiem provinces biedrību namiem, celts 1924.—1927. g. pēc arch. Kundziņa meta.

Valsts un pašvaldības iestādes novietotas sekojošās vietās: Apriņķa pr-ka kanceleja — Tālavas ielā 4, Apriņķa valde — Tālavas ielā 4, Pilsētas valde — Semināra ielā 25, Pasts un telegrafs — Semināra ielā 15, Latv. bankas Valkas nodaļa — Em. Dārziņa ielā 8, Muiņas valde — dzelzceļa pietātnē.

Viesnīcas: Saviesīgā biedrība — Em. Dārziņa ielā 8, „Valka“ — Rīgas ielā 16, „Centrālā“ — Raiņa ielā 18, „Ūniņš“ — Tālavas ielā 8.

Šo maršrutu var pabeigt ar Igaunijas Valku, kur apskatīšanas vērti:

Tautas nams Valkā

Pieminekļis kritušajiem brīvības cīņās, Sādza biedrības nams, pilsētas parks, skolas un pilsētas elektriskā stacija.

Gaita no Mazsalacas aizņems 2 dienas ar pārnakšņošanu Rūjienā.

10. ASTOTĀ GAITA.

Valmiera—Smiltene.

No Valmieras pa Valmieras—Smiltenes dzelzceļu ērti nokļūt Smiltēnē.

Smiltene — pilsēta Valkas apriņķī, atrodas 48 km no Valkas un 33 km no Valmieras un stāv 89 metrus virs jūras līmeņa.

Smiltenes pils 1367.—1370. gados cēlis V. f. Frīmersheims uz Abula krasta, tag. Smiltenes muižas vietā. — Pils līdz ar novadu piederējusi Rīgas virsbīskapam, kur tas pa vasarām mēdzis uzturēties. 1530. g. pils līdz ar novadu nāk Hohencolleru prinča Brandenburgas Viļuma — vēlākā Rīgas

Smiltenes baznīca

archibīskapa — īpašumā. Kildas ar bīskapu R. f. Bukshevedu un cīņas ar ordeni noveda Viļumu apcietinājumā, ko tas izcieta Smiltenes pilī. Šais strīdos iejaucās arī vācu ķeizars Ferdinands un poļu karalis Sigismunds. No 1558. g. aprīļa līdz 1559. g. janvārim Smiltenes pilī bija archibīskapa Viļuma galma mitekļis.

Jau vidus laikos ap pili izcēlās prāva nometne-miestiņš. 1560. g. krievi miestīņu galīgi nopostīja. Ziemeļu kara laikā 1702. g. Smiltene nodedzināta un no jauna nodibinājās tikai pag. gadsimtenā deviņdesmitos gados, kad Smiltenes muižu ieguva firsrs Līvens, kas sāka izdot apbūves gabalus. Smiltene sevišķi uzplauka pēc Smiltenes—Valmieras—Ainažu dzelzceļa atklāšanas 1911. g. Pilsētas tiesības Smiltenei piešķirtas 1920. gadā. 1897. gada tautas skaitīšanā Smiltēnē skaitīja 1484, bet 1926. g.—3323 iedzīvotājus, no kuriem liels procents ebrēju.

Smiltenes baznīca. — Kā to vēstī vecais baznīcas zīmogs, tad Smiltenes baznīcas sākums meklējams 1370. g. Toreiz baznīca atradusies pilī, no kūrienes vēlāk tā pārcelta tagadējā vietā. Ar baznīcas pārcelšanu no pils pārcēlusies arī

Smiltenes kungu nams

Smiltenes nometne. Pirmā baznīca bijusi koka. Kad 1702. g. 9. augustā krievi nodedzināja Smiltenes nometni, ugunij par upuri kritusi arī baznīca. — 1708. g. baznīca atkal atjaunota; vēlāk vairākkārt renovēta. Beidzamo reizi pārbūvēta 1859. g. Altāra bilde māksl. Lipharda gleznota. Vecos laikos tag. baznīcas sētā bijusi ierīkota kapsēta.

Smiltenes baznīcas pārbūve un tornis ir Cēsu beidzamā libieša Mārča Sāruma darbs. Šis čaklais baznīcu cēlējs Smiltenes baznīcas pārbūves laikā saslima un nomira, nepiedzīvojis baznīcas iesvētišanu. Arī Trikātas un Cēsu baznīcas torņi ir Sāruma celti.

No Smiltenes draudzes ganiem kā izcili darbnieki minami: prāvests Mag. Svante Gustavs Dīcs — centīgs garīgo dziesmu latviskotājs un baznīcas dziesminieks, pirmās latv. vārdnīcas autors Jēkabs Lange — vēl. Vidzemes ģenerālsuperintendents, un prāvests-rakstnieks un vēsturnieks Kundziņū Kārlis vec., kas šai amatā Smiltē no 1880. g. 4. maija. Langes pišļi paglabāti vecā Smiltenes kapsētā.

Še minētie draudzes gani piemituši Smiltenes mācītāja muižā — vecā koka ēkā kuplu koku paēnā. Še arī dzimuši un izauguši mūsu ievērojamie zinātnu vīri — prof. K. Kundziņš jaun. un viņa brālis arhitekts doc. P. Kundziņš.

Divus kilometrus uz dienvidiem no Smiltenes centra uz Cērtenes upītes krasta stāv senču Cērtenes pilskalns, kas tagad apaudzis ar kuplu mežu. Še vēl redzamas aizsarggrāvju un vaļņu pēdas.

Smiltenes muižas kungu namā, kas atrodas Abula augstā labajā krastā, agr. pils vietā, tagad iekārtota Valsts piensaimniecības skola ar paraugu fermu.

Pilsētas vidū — netālu no baznīcas atrodas Valsts Smiltenes vidusskola, kas atvērta 1919. g.

No jaunās Smiltenes izcilu vietu ieņem pašā pilsētas centrā stāvošais Smiltenes zemkopības biedrības nams — viens no staltākajiem un plašākajiem lauku biedrību namiem visā Latvijā, ar glītu un plašu izrikojumu zāli, ērtām blakus telpām, bankas un veikalu lokāliem. — Namu cēlusi 1883. gadā nodibinātā Smiltenes, Palsmaņa, Aumeišteņa un Gaujienas draudzes zemkopības biedrība — viena no plašākajām un rosīgākajām šā veida biedrībām Latvijā.

Krāšņumu Smiltenei piedod arī bij. Smiltenes īpašnieka firsta Līvena celtā Smiltenes slimnīca — viena no labāk iekārtotām lauku slimnīcām Vidzemē. Slimnīcu tagad uztur un vada Latv. Sarkanā krusta Smiltenes nodaļa.

Stalts un plašs ir arī Smiltenes kopmoderniecības nams, kur pārstrādā plašās apkaimes piena ražojumus.

Spēka stacija — viena no pirmām lauku stacijām, kur ūdensspēku pārvērš enerģijā elektrības ražošanai. Staciju cēlis un ierīkojis bij. Smiltenes īpašnieks firsts Līvens.

Apskatīšanas vērts ir Tepera dambis uz Abula upes, kas uzcelts 1922. g. pavasara plūdus iznestā vietā.

Dabas un krāšņuma mīļotājus pievelk Abula krasti Smiltēnē un viņas tuvumā, kas jo sevišķi krāšņi ziedonī. Abuls dzen vairāk prāvas apkaimes dzirnavas.

Smiltenes policijas pr-ka kanceleja — Galdnieku ielā 4, Pilsētas valde — Gustava Adolfa laukumā 6, Latv. bankas Smiltenes nodaļa — Dārza ielā 7/9, Pasts un telegrafs — Dārza ielā 3.

Naktsmājas var dabūt: Paukuļa viesnīcā — Gustava Adolfa

lauk. 3, Spruguļa viesnīcā — Gustava Adolfa lauk. 9 un Bergmaņa viesnīcā — Gustava Adolfa laukumā 11.

Sīkākas ziņas par Smiltēni un viņas senatni sniedz K. Kundziņa grāmata „Smiltene“ Latvijas novadi II.

Šai gaitā minēto vietu apskate aizņems vienu dienu.

Kam nepatīkots atgriezties pa dzelzceļu Valmierā, var sēsties satiksmes auto un viegli un ātri nokļūt Siguldā un Rīgā.

11. DEVĪTĀ GAITA.

Valmiera—Trikāta—Strenči.

Apceļojot Ziemeļvidzemi, nevar atstāt neapciemotu seno tālaviešu virsaiša Tāļivalda rezidenci un mūsu armijas izcilāko vadoņu ģenerāļu Apiņa, Baloža, Rādziņa, Gopera u. c. šūpuļu vietu — Trikātu, kuŗas novada centrs atrodas km 12 no Brenģu stacijas, 19 km no Valmieras un 35 km no apriņķa pilsētas — Valkas.

Ceļojums veicams kājām vai ar auto, kas vasarā uztur satiksmi starp Valmieru un Trikātu.

Gājiens no Valmieras līdz Vecbrenģu muižai pa Valmieras—Trikātas ceļu caur siliem — vienmuļš un neinteresants.

Astotā kilometrā no Valmieras ceļš ved caur

Vecbrenģu muižu, kas tagad sadalīta jaunsaimniecībās. Atzīmējams, ka šai muižā 1825. g. nodibināta kāda augstāka vācu skola, kas, pārceļot uz Cēsīm, pārvērsta par Birkenruhes (tag. valsts Bērzaines) ģimnaziju.

Devītā kilometrā, kur Abuls krusto Valmieras—Trikātas lielceļu, stāv vietējo laucinieku paju sab. „Abuls“ 1926. g. rudenī atklātā Abula spēka stacija, kas dod gaismu un enerģiju plašākai apkaimei līdz pat Valmierai.

Tālākā ceļā ceļotāju pavada skaistos krastos plūstošais un ūdeņiem bagātais Abuls.

Trīspadsmītā kilometrā pa kreisi no ceļa stāv 1924. g. pārbūvētā un paplašinātā Brenģu Dzērvītes skola ar ērtu izrīkojumu zāli.

Trikātas vārdu pirmoreiz min Latviešu Indriķis savā hronikā par Vidzemes iekarošanu no vāciem 1208. g. Trikātas novads tai laikā piederējis pie Tālavas un atradies Tāļivalda virs-

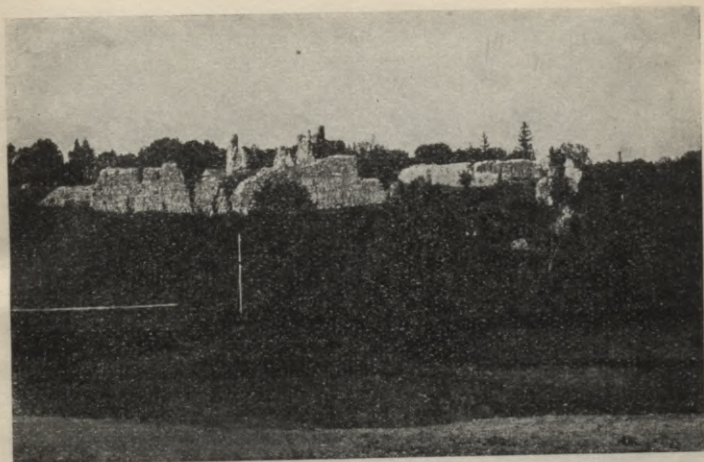

Trikātas baznīca

valdībā. Tālivaldam nācies izcīnīt sīvas cīņas ar leišiem un igauņiem. Šais cīņās palīdzību trikātiem snieguši Cēsu bruņinieki. Par šo izpalīdzēšanu igauņu noslepkavotā Tālivalda dēli 1214. g. padevās vācu virskundzībā. Ar to novads zaudēja savu patstāvību.

Ar Romas pāvesta sūtņa Modenas Viļuma gādību jau 1225. g. nodibina Trikātas draudzi.

Trikātas pirmā baznīca atradusies 1284. gadā celtā Trikātas pilī. Baznīca pastāvējusi pilī līdz 1570. gadam kā katoļu lūgšanas nams. Pēc veciem nostāstiem tag. Dutkas muižā bijis katoļu klosteris, ko ar baznīcu savienojusi liepu aleja. Krievu un zviedru kaŗos sagrauta pils un kopā ar to arī baznīca. 1580. gadā tiek gatava ev. luterāņu baznīciņa, kas uzcelta tagadējās baznīcas vietā, netālu no Cēsu—Valkas lielceļa. 1613. g. baznīcu atkal noposta un trikātiem paliek bez dievnama, kamdēļ draudzes ziņā tos pievieno Smiltenei. Kad zviedru karalis Kārlis XI, izdod stingru pavēli par baznīcu at-

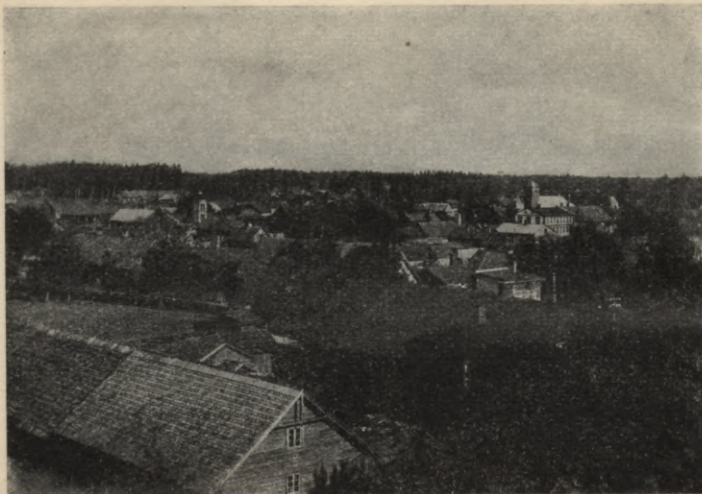

Trikātas pilsdrupas

jaunošanu, ar zviedru valsts pabalstu to atkal atjauno. Par piemiņu karalim Kārlim XI. baznīcā virs durvīm iekalti šā gaišā un enerģiskā valdnieka iniciāli „C. XI.“. — Drīz pēc Kārļa XI. nāves 1698. g. 6. janvārī caur ķestera neuzmanību izceļas uguns un baznīca izdeg. Nodegušās vietā uzceļ jaunu baznīcu, bet bez torņa, kāda tā pastāv līdz 1859. g., kad beidzamais Cēsu novada lībis Sāruma Mārcis uzceļ torni, kāds tas pastāv līdz šai dienai. Plašāki baznīcas remontī izdarīti 1891. un 1899. g.

Trikātas pils celta 1284. g. vienā laikā ar Valmieras un Burtnieku pili un Cēsu baznīcu. Pili nodibinājis ordeņa mestrs Šauerburgas Viļums (Vilkekin fon Šauerburg), saukts Vilekins no Endorpas, 1284. g. senās senču pils vietā. Vidus laikos ap pili izauga plašāka nometne — pilsētiņa, kas kopā ar pili krievu un zviedru karos sagrauta un iznīcināta. No citkārt stiprās pils atlikušas vienīgi drupas.

No vecās Trikātas apskatīšanas cienīga Vecā draudzes skola — smaga akmeņu ēka, kuŗas mūŗos nelaiķa skolotāja

Strenču kopskats

Mūrnieka vadībā pirmizglītību baudījuši mūsu slavenie kaŗavīri un brīvības cīnītāji ģenerāļi: Apinis, Balodis, Radžiņš, Gopers u. c.

Rosīgi darbojas trikātiešu kopdarbības pasākumi: plašā Trikātas kopmoderniecība, kas ražo pirmā labuma eksportsviestu, un Trikātas rūpnīcas: degvīna tecinātava, vīna spiestuve un plašā maltuve.

Skaists ir nelielais Trikātas ezers, ap ko pēdējos gados izaugusi Trikātas biezi apdzīvotā vieta — miestņš — visa novada garīgās un saimnieciskās dzīves centrs — ar baznīcu, mācītāja muižu, doktorātu, aptieku, skolu, pagasta namu un jau pieminētām rūpnīcām un ierīcībām.

Ja patīk apskatīt jauno Strenču pilsētu ar „Konsuma“ rūpnīcām un plašo valsts nervu slimnīcu, tad no Trikātas tas ērti sasniedzams pa Trikātas—Strenču lielceļu (16 kilometru).

Strenču nervu slimnīca

Strenču pilsēta — pie Rīgas—Valkas dzelzceļa Strenču stacijas — skaistā mežā uz Gaujas labā krasta nodibinājās drīz pēc Rīgas—Valkas dzelzceļa atklāšanas (1889. g.). 1920. gadā Strenčiem piešķirtas miesta, bet 1928. g. pilsētas tiesības. Jaunā pilsētā ap 1500 iedzīvotāju. Strenči uzplaukuši pateicoties rosīgai tirdzniecībai ar mežu un koku materiāliem, kādus še apstrādā eksportam.

1907. g. uzcelta luterāņu baznīca, kas skaitās kā Ēveles filiāle.

Strenču pilsētas robežās atrodas Vidzemes bruņniecības celtā un tagad valsts pārziņā un uzturēšanā saņemtā Strenču nervu slimnīca ar vairāk kā 200 gultām.

Pilsētā rosīgi darbojas Sūnas, tag. Kušķa rūpnīca ar plaši iekārtotu kārstuvi, vērptuvi, austuvi un veltuvi, un „Konsuma“ fabrikas, kur apstrādā kokus, linus, kaulus un koka atkritumus.

Pēc agrārlikuma izvešanas dzīvē — pilsētas teritorija paplašinājusies ar jauniem apbūves gabaliem. Pieaudzis arī viņas iedzīvotāju skaits. Pilsētā pasts, telegrafs, aptieka, grāmatu spiestuve, vairāk veikalu un tirgotavu.

Ir arī viena viesnīca.

Strenču un apkaimes skatu bagātīga izvēle pie P. Spundes.

Maršruts aizņem vienu dienu, un tas izbeidzas Strenčos, no kurienes ar pēcpusdienas vai rīta vilcienu var nokļūt Valmierā, Cēsīs un Rīgā.

No Strenčiem viegli nokļūt Ēvelē, kas atrodas km 12 no Strenču pilsētas.

Ēveles draudze ieņem novadu, kas Indriķa chronikā pieminēts ar „locus orationis et colloquiorum exercitus prope Saccalam“ — ar likšņiem un purviem bagātais apvidus, kur jāmeklē „labs ceļš“ (Wohlfahrt), lai varētu uzbrukt igauņiem-sakaliešiem. Šo novadu sirmā senatnē apdzīvojuši igauņi, kuŗus Beverīnas virsaitis Tāļivaldis un viņa dēli aizspieduši uz ziemeļiem pāri Sedai. No šā „laba ceļa“ Ēvele arī dabūjusi savu vācisko „Wohlfahrt“. Latviskais „Ēvele“ cēlies no Berenta fon Hövelna — Valmieras pilskunga poļu laikos, kam šo novadu (1562.) iedāvināja Polijas karalis Sigismunds Augusts. — Šis pats Hövelns (1604.) licis celt Ēveles baznīcu, kas apkalpojusi no Burtnieku un Valmieras draudzes atdalīto novadu. — Tagad Ēveles draudze ir viena no mazākām Vidzemes draudzēm un apkalpo Ēveles, Jērcēnu un daļu Rencēnu pagasta un skaitās pie Valkas apriņķa.

Ēveles draudzē kā mācītājs savā laikā darbojies Jēkabs Lange — vēl. Vidzemes ģenerālsuperintendants un ievērojams latviešu valodas pratējs, kas sastādījis arī latviešu vārdnīcu (palikusi manuskriptā) un pārtulkojis un izdevis pirmo latvisko medicīniska satura grāmatu „Latviešu Ārste“ (Oberpālen, 1768.). Langes piļši apglabāti Smiltenes kapos.

Ēvelieši ļoti rosīgi laudis kā saimnieciskās, tā kultūrālās dzīves laukā. Šis dzīves centrs — beidzamos gados uzceltais Ēveles biedrības nams — pašā draudzes centrā.

No Ēveles var atgriezties Strenčos, vai arī caur Rencēniem Valmierā.

12. DESMITĀ GAITA.

Valmiera—Cēsis.

(Brauciens laivā.)

Viens no skaistākajiem ceļojumiem pa mūsu dzimteni — brauciens laivā no Valmieras līdz Cēsīm un tālāk. Šāds ceļojums iespējams tikai laba upes pazinēja vadībā.

Brauciens pret straumi neiespējams. Laivas atpakaļ pārvedamas pa dzelzceļu vai ar loci — tauvā.

Nobraukšana no Valmieras tilta, kur Gaujas līmenis stāv 29,8 m pār jūras līmeni.

Otrā kilometrā — izbraucot cauri Valmieras—Ainažu dzelzceļa tiltam — ekskursija atvadās no Valmieras un padodas Gaujas straumei, kas nes uz leju, gaŗām Kauguru vērim (pa kreisi) un Putriņām (pa labi).

Tuvojoties Jumaras ietekai, labais krasts paliek augstāks. 6. km pie kocēniešu Jumaras mājām — Gaujā iegāžas vēsturiskā Jumara — „Launā upe dziļā lejā“, par ko jau minēts pirmās gaitas aprakstā.

Pāŗa kilometrus uz leju, kur Gauja met asu loku uz rietumiem — upes kreisā krastā — kādus 200 m no malas pie Kalna-Eniņu mājām stāv Bekas (Pekas) pilskalns, uz kā pēc vēsturnieka Baloŗa domām atradusies Beverīnas pils.

Kilometrus trīs lejāk no kreisās puses Gaujā ietek Kempeupe, uz kuŗas kādu kilometru no Gaujas pie Valmieras—Cēsu lielceļa stāv plašās Sapas dzirnavas.

Kādus 7,5 km lejāk no labās puses Gaujā ietek 2 km atstatā Brieŗu muiŗas ezera noteka.

Šai ceļa gabalā paliek augstāks arī Gaujas kreisais krasts.

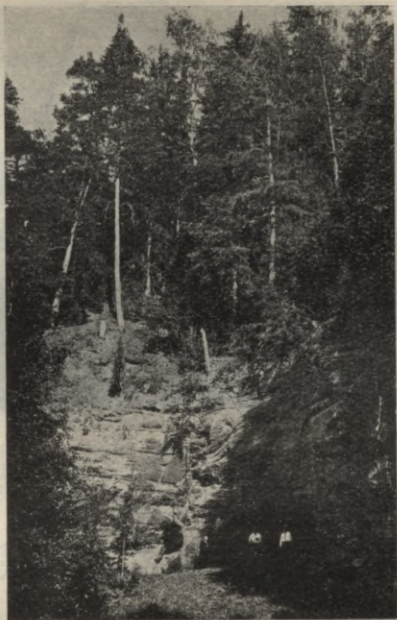
No ņejienes nepilnus pusotrus kilometrus no kreisās puses Gaujā ietek Valmieras—Cēsu aprinķu robeŗupe — Liekupe. ņe Gauja, atdūrusies pret cieto smilŗakmeni, kas vietām pa-ceļas vairākas desmitis metru augstumā pār viņas līmeni — ceļu meklēdama, met likumus te uz dienvidiem, te atkal uz ziemeļiem.

Sietiņiezis

Kreiso krastu noslēdz augsti ieži, bet labajā krastā iepretim Lodes stacijai paceļas augstais un skaistais Sietiņiezis. Ar krasta koku nociršanu šī skaistā klints daudz zaudējusi no sava krāšņuma, raugoties no upes, bet augšā no klints virsas lielisks skats uz apkaimi un smilšu krastos liču-ločus plūstošo Gauju. — Skaistā ieža virsotni studentu „Vienkopa“ 1926. g. vasarā vainagojusi ar dižu akmeni, kuņā iekalti vārdi: „Skaties uz skaisto Latviju un priecājies par to“.

Valmieriešiem Sietiņiezis iemīlota izbraukumu vieta laivās.

Mazā ellīte

Gaujas kreisā krastā varāk iežu ar avotiņiem un alām. Kādu alu iesaukuši par Mazo ellīti un ved teiksmainā sakarā ar to lielo alu, kas atrodas pie Liepas pagastnama Lodes—Liepas lielceļa malā. Šo alu, kā joda mītņi, sauc par Ellīti. Par Ellīti tautā uzglabājušies vairāk nostāstu. Pēc kādas teikas — deviņu mācītāju, ar ačgārnām tēvreizēm satramdītais velns izsprucis no savas mītnes, aizdrāzies Gaujmalā un apmeties Mazajā ellītē. Še tas arī apmetoties, kad tam patīkot iziet zaļumos.

Gaujas skats

No šejienes Ellīte viegli sasniedzama.

Apmeklējot Ellīti var iegriezties arī Liepas kapsētā, kur atdusas mūsu miļo dzejnieku Eduarda un Kārļa Veidenbauma pišļi.

Ceturtnā kilometrā no apriņķu robežas no kreisās puses Gaujā iegāžas straujā, augstos krastos iežogotā Rauna. Šī ir viena no visstraujākām Latvijas upēm. Pie viņas šūpuļa — Raunas ezera — Raunas ūdens līmenis stāv 95 m pār jūru. Netāl no savas izcelšanās vietas, tā sauktā Raunas ielejā — Rauna vienojas ar Raunaizi un Ličupi, kur dabū arī Raunas vārdus. Savā 25 km. garā gaitā tā vēl uzņem kreisās pietekas straujās Rauni un Vaivi un ietek Gaujā, šē nokrītot līdz 26,5 m pār jūras līmeni. Agrākos laikos Rauna bijusi bagāta forelēm.

Gaujas-Raunas krastā stāv vasarnīca „Leucadia“, kur savu mūža vakara cēlienu pavada dzejnieks Edv. Treumanis (Zvārguļš Edvards).

Raunas krastos, sevišķi viņas lejas gaitā 1919. g. jūnija ne-

atkarības cīņās notika sīvas kaujas ar landesvēru. Še arī mūsu jaunā armija guva izšķirošo uzvaru, kuŗu pieminam 22. jūnijā.

Nepilnu kilometru no Gaujas augstais dzelzceļa uzmetums un Raunas tilts.

No Raunas grīvas Gauja ieurbjas Cēsu augstumos un met atkal strauju līkumu uz rietumiem.

Ne visai augstā, bet skaistā krastā stāv Jāņa muiža. Pie muižas no kāda sarkana ieža spraugas Gaujas krastā iztek iesārts ūdens, kas devis vielu vairākiem nostāstiem par slepkavībām un atriebību šai vietā.

No Jāņa muižas labajā pusē Gauju iežogo augsts ar skaistu mežu apaudzis krasts, uz kā plašs skats no Valkas—Rīgas dzelzceļa.

Līku-loču tecēdamo Gauju 4. kilometrā no Raunas ietēkas pie „Jāņa rāmjā” krusto vecais Cēsu—Valmieras lielceļš.

7. kilometrā Gauju aizsniedz Vaidavas un Bauškļavas ezera kopīgā notēka.

Kādu puskilometru tālāk pie „Lenču rāmjā” Gauju krusto Cēsu—Lenču lielceļš. No šejienes kādus 3 kilometrus līdz Unguru un Lenču ezeru kopējai notēkai — Lenčupei, Gauja plūst diezgan taisni, piekļaudamās augstam labajam krastam.

Tālāk Gauja paliek atkal ļoti likumaina, iegraužas kreisajā krastā, labajā pusē atstādama dzeltenus smilšu sērus un atēkas.

Tuvojoties Raiskumam, kreisajā pusē paceļas augstais krasts ar stāvām un skaistām klintīm un iežiem. Še arī stāv romantiskās Silķes dzirnavas — iemīlotā cēsnieku izklaidēšanās vieta, bet tālāk — Bērzaīne un daudzas skaistas vārnīcas un dažas sanātorijas. Labajā pusē paliek plašs vairākām attakām izvagotais Raiskuma līcis, iemīlota cēsnieku izpriecas vieta. Līcis pavasaros plaši pārplūst. Tad turpat kilometru plašo Gauju šķēļ vienīgais satiksmes ceļš — augsti uzvillētā un ar vītoliem apdēstītā Cēsu-Limbažu šoseja.

Raiskuma tilts 1905. gadā Vidzemes bruņniecības celts agrākās pārceltuves vietā. Tīta divas dzelzs feramas turas uz trim akmens pilāriem. Tīlts ir 72 m garš. Šo pirmo lauku dzelzstīltu 1919. g. maijā komūnisti mēģināja saspridzināt, bet

tiem izdevās to tikai sabojāt. Drīz viņu atkal salaboja. — Gaujas normālais ūdens līmenis pie tilta 22,5 m pār jūras līmeni.

Brauciens laivā ar pietāšanos Sietiņezī un Raunas lejā prasī vienu dienu.

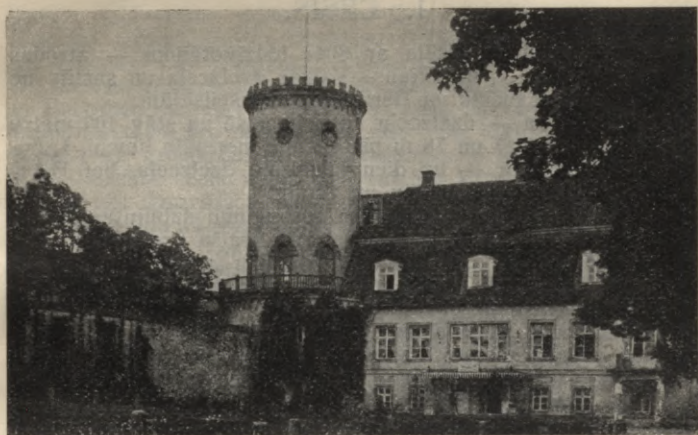
Bet pirms mēs dodamies tālāk, atstāsim laivu pie tilta, uzkāpsim Gaujas kreisā krastā, no kurienes mums atvērsies viens no plašākiem un valdzinošākiem skatiem uz Gaujas leju, uz ziliem mežiem ziemeļu krastā, uz Zilo un Cēsu kalniem un Unguru augstumiem.

Pavēršot acis uz dienvidiem, mūs valdzina Cēsis.

Apskatīsim šo skaisto un vēsturisko pilsētu un viņas krāšņās un ievērojamās vietas.

Raiskuma tilts

Cēsu pils

III. CĒSIS UN APKĀRTNE.

Nevienai citai Vidzemes pilsētai nav tik daudz skaistu epitetu, kā Cēsīm. Nepelnīti tām nav dots „Vidzemes sirds” nosaukums, — jo Cēsis atrodas Vidzemes vidū. Piemērots Cēsīm ir arī jau vācu ordeņa varas laikos dotais „Vidzemes pērle” („Perl’ in Livlands Kron”) vārds. Cēsis atrodas tik augstā un dabas bagātīgi apveltītā vietā, ka ar tām nevar sacentties neviena Latvijas pilsēta, kā vecos laikos ar stipro un plašo Cēsu pili nevarēja mērities neviena cita ordeņa pils Vidzemē.

Arī tagad — ziemas sarmā, bet sevišķi vasarā — ziedonī Cēsu pilsēta ar savu cēlo baznīcas torni, ar savām pilsdrupām, ar savu brūno, stāvo jumtu seņeni starp zaļiem un sārbaltošiem ziedos līgstošiem dārziem mirdz kā pērle Vidzemi pārvaldošā Gaujas un Cēsu augstienē.

Tagad tuvāk apskatīsim šo pērli un tās apkaimi. Metīsim skatu atpakaļ viņas senatnē un pagātnē. Apskatīsim, kāda viņa izskatās tagadnē.

1. CĒSIS.

Cēsis — apriņķa pilsēta ar 8047 iedzīvotājiem — atrodas 90 km no Rīgas — pie Rīgas—Valkas dzelzceļa un sastāv no vecpilsētas un Lauciņu un Bērzaines priekšpilsētām.

Vecpilsēta — dzelzceļa ziemeļu pusē un stāv 100 metru pār jūras (baznīca) un 78 m pār Gaujas normālo līmeni. Lauciņu priekšpilsēta — uz dienvidiem no dzelzceļa, bet Bērzaines — starp vecpilsētu un Gauju.

Cēsis savu vācisko un latvisko nosaukumu dabūjušas no tās Veccēsu pils, kas agrāk atradusies pie Āraišu ezera, tag. Drabešu muižas vietā. Ar latviešu virsaišu atļauju jau pirms XI. gs. ap senču pili Āraišu ezera pussalā noietušie no Ventas ietekas krastiem padzītie vendi, ar ko noietne dabūjusi ventiņu ciema — „Vendekūla“ nosaukumu. Veccēsu pili 1205 g. noietās ordeņa mestrs Venno, kā vārds arī ļoti pieskanīgs Vendekūlai — vendu ciemam. No šā Venno un ventiņiem arī Cēsis būs dabūjušas savu vācisko un arī krievisko „Wenden“. Krievu vēsturnieks Nestors seno Veccēsu pili nosauc par „Kes“, no kā arī būs cēlušās latviskās „Cēsis“.

Nezin cik pareizi un dibināti būs dažu vācu vēsturnieku uzskati, it kā Veccēsu pils atradusies uz „Riekstu kalna“, tag. Cēsu pils parkā — blakus jaunai plašai un stiprai Cēsu ordeņa pilij. — 1218. g., kad Novgorodas kņazs ar saviem pulkiem ielauzās Vidzemē, vēsturē minētas abas pils. Ja jau abas pils būtu atradušās blakām, tad tās būtu varējušas kopējiem spēkiem atsist krievu uzbrukumu un veccēsniekiem nebūtu jālūdz palīgā jauncēsnieki.

1206. g. rudenī priesteris Dāniēlis no Dabreļa pils virzās uz augšu pa Gaujas kreiso krastu, sprediķodams un kristīdams latviešus, līvus un ventiņus. Venno pēcnācējs ordeņa brālis Bertholds pie šo triju satīcīgo tautu noietnes sāk celt jauno Cēsu pili, kuŗas plašo un stipro būvi 1224. g. pabeidz ordeņa vecākais Volkvins, kamdēļ arī pēdējais skaitās par Cēsu pils un pilsētas nodibinātāju. Vēl galīgi nepabeigta Cēsu pils jau 1218. un 1221. g. iztur un atsīt no Straupes padzītā Idumejas fogta Novgorodas kņaza Vladimira dēla Gerčeslava uzbrukumu. Krievi nodedzina ārpus mūriem stāvošās Veccēsu un Jauncēsu noietnes un aiziet atpakaļ uz savu zemi. — Stiprās ordeņa pils pavēnī izaug jauna noietne — tag. Cēsu pirmsā-

kums. — Livonijas ordeņa valstī Cēsis drīz vien ieņēma izcili vietu un ordeņa mestra Hermana Balka laikā 1237. g. paliek par ordeņa varas rezidenci. Četrdesmit gadus vēlāk (1283.—87.) ordeņa mestrs Villekins fon Šauerburgs, saukts Villekins no Endorpas, ārpus pils uzceļ Sv. Jāņa baznīcu. Ap pili un baznīcu izaug Cēsu pilsēta, kas drīz vien iegūst visas pilsētas tiesības un priekšrocības. Atrazdamies ordeņa valsts vidū, lielā satiksmes ceļa malā, ar veclaiku kara ieročiem neieņemamas pils apsardzībā, Cēsis spēji uzplauka. Viņas arī retāk piemeklētas no tā kara posta, ko kēra citas nomaļāk stāvošas pils un pilsētas. Tamdēļ arī 13., 14. un 15. gadsimtenī vēsture nemin par kara gaitām ap Cēsīm. Livonijas sirdī Cēsis attīstās un uzplaukst un paliek par „pērli Vidzemes vainagā”. — 15. g. s. kā Hanzas rosīgai loceklei — Cēsu pilsētai ievērojama loma preču apmaiņā starp Rīgu, Tērbatu un Pliskavu. — 1471. g. krievi Cēsīs uzceļ plašas preču noliktavas to preču apmaiņai, kas nāk no rietumiem un iet uz austrumiem un otrādi. — Cēsu stiprā pils ir Cēsu komtura un ordeņa fogta sēdeklis. Še gadskārtīgi uz savām sēdēm sapulcējās visas zemes landtāgs. Cēsu pili izšķirti strīdi ar archibīskapu, kas ziemas mēnešus pavadīja kaimiņos savā Raunas pilī; še uzsāktas un izbeigtas kara gaitas pret virsbīskapu. Jo sevišķu svaru un nozīmi ieguva Cēsis, kad varenais ordeņa mestrs Valters fon Pletenbergs tās izraudzīja par savas valdības sēdekli. Ar gudru saprātu un stipru roku tas aplūsināja iekšējos nemierus un ķildas, un Maholmas un Isborskas kaujās 1501. un 1502. g. ar savu mazo pulciņu atsita un sakāva Maskavas cara Jāņa III. milzīgo karaspēku. Viņš atjaunoja bruņinieku veco slavu un piespieda Livonijas mūžīgos ienaidniekus — krievus — noslēgt ilgstošu mieru (uz 50 gadiem). Pletenberga valdīšanas laikā (1494.—1535.) Cēsīm bija padotas visas ordeņa zemes no Klai-pēdas līdz Rēvelei un Narvai ziemeļos un Daugavpilij austrumos. Ar 1524. g. Cēsis paliek arī par ticības reformācijas galveno atbalsta punktu. — Pletenbergs mira 1535. g., un viņa piļši paglabāti velvē zem Cēsu baznīcas altāra. — Ar Pletenberga nāvi arī izbeidzās Cēsu varas spīdošais posms. Izbeidzās 50 gadu miers ar krieviem. 1558. g. neparskatāmi krievu pulki pārplūdināja Baltiju, visu ar ieročiem un uguni briesmīgi izpostīdami. Tomēr Cēsu pilsētu un pili tie neaiztīka. Got-hards Ketlers, kas kā ordeņa mestrs bija nācis Pletenberga

vietā, redzēdams, ka tas nespēs turēties pretim milzīgajiem krievu un tatāru pulkiem, padevās poļu karalim Sigismundam. 1561. g. ordenis izira. — 1577. g. cēsnieki sacēlās pret poļiem, tos padzina un padevās „Vidzemes ķēniņam“ princim Magnum. Tai pašā gadā Jānis Briesmīgais ar savu kaŗaspēku apsēda Cēsis un uzaicināja padoties. Kad pēc ilgākas apsēšanas pils aizstāvjiem sāka pietrūkt municijas un pārtikas un kad Jānis Briesmīgais jau bija ieņēmis priekšpili, lai nekristu ienaidnieka rokās, apsēstie nolēma uzspridzināties. Trīs simti vīriešu, sievieti un bērnu sapulcējās pils kapellā un konventa zālē, zem kuŗām bija paliktas četras mucas biszāļu. Pēc kopējas lūgšanas un sv. vakariņu iebaudīšanas visi nometušies ceļos, bet ritmeistars Heinrichs Boismanis biszālēm pielaidis uguni. Tā zem masīvās pils drupām 1577. g. 5. sept. aprakti Cēsu pils beidzamie aizstāvji, kuŗu kapa vieta vēl līdz šim nav atrakta. Pārējos iemītniekus krievi un tatāri briesmīgā kārtā apkāvuši, tā ka rets palika dzīvs. Tomēr krievi nedabūja ilgi valdīt. Tā paša gada decembrī Turaidas dūšīgais pārvaldnieks Ansis Bīriņš, salasījis kādus 100 vāciešus, 80 poļus un 200 latviešus, ar kāda latvieša-kalēja palīdzību naktī ielauzās Cēsu pilī un apkāva visus krievus. Par to nākošajā gadā krievi atkal apsēda Cēsis, bet apvienotie poļi un zviedri tos sakāva. — Pēc 1582. g. starp krieviem un poļiem noslēgtā miera līguma — Vidzeme palika poļu rokās. Cēsis bija izraudzītas par poļu vojevodas sēdekli. Lai apspiestu reformācijas kustību, Cēsis nodibina katoļu bīskapiju. — 1601. g. Cēsis nāk hercoga Zeidermanlandes Kārļa rokās. 1621. g. Gustavs Adolfs ieņem Rīgu un arī Cēsis, un pēdējās nāk pilnīgi zviedru varā. Jau nākošā gadā Gustavs Adolfs Cēsu bīskapiju atdāvina savam lielkancleram Akselim Oksenstjerneram. Jaunais Cēsu valdnieks pieliek visas pūles, lai kaŗa vētrā sagrauto pilsētu atjaunotu. Bet Cēsīm vairs nav agrākās nozīmes, kad tās bija zemes pārvaldniece. Uz viņu rēķina uzplauka Rīga, un Cēsis palika klusa, mierīga pilsētiņa, ko atkal no zemes virsus noslaucīja 1671. g. lielais ugunsgrēks. Arī zviedru laikā Cēsis sanāca landtāgi, kuŗos starp citu izšķīra strīdus starp karali Kārli XI. un muižniecību muižu atsavināšanas lietā. — 1700. g. uz īsu laiku Cēsis ieņēma sakši, bet nākošā 1701. g. atkal Kārlis XII. 1703. g. Cēsis krita krievu rokās. Krievu kazaki apkāva visus iedzīvotājus un pilsētu nodedzināja. — 1730. gadā

ķeizariene Anna Cēsu pili atdāvināja vēlākajam Kurzemes hercogam Ernstam Bironam, bet kad tas tika izsūtīts uz Sibīriju, tad ķeizariene Elizabete 1747. g. to atdeva par dzimtu savam lielkancleram Bestūževam-Rjūminam. 1748. g. Cēsu pilsēta atkal krita liesmām par upuri. Bestūževs savā varā sagrāba arī pilsētu, likvidēja pilsētas pārvaldi, un visas ielas, „kā savu zemi“, lika uzart un apsēt auzām. Pēc 11 gadu izciestām krievu varmācībām, 1759. g. pilsēta atkal atdabūja savas tiesības. Pirkšanas ceļā Cēsu pili ieguva bar. Volfs un vēlāk 1777. g. grāfs Zīverss un tā pēcnācēji, kas pili ar novadu paturēja līdz agrārreformas izvešanai 1922. g. — Pēc 200 miera gadiem Cēsis atkal nāca kaŗa gaitās. 1919. gada jūnija sākumā Cēsis ieņēma vācu landesvērs, ko mūsu varonīgā armija, kopā ar sabiedrotiem igauņiem, pēc sīvām cīņām Raunas lejā un ap Cēsīm izdzina no vācu ordeņa senā mitekļa — Cēsu pils un pilsētas. — 1919. g. rudenī, Bermonta dēķu laikā — Cēsis uz dažām dienām bija mūsu valdības pagaidu mitekļis.

Vidus laikos Cēsis, kā jau visas pilsētas, bija apcietinātas bieziem un augstiem mūrīem un 7 torņiem, no kuŗiem 4 bija vārtu torņi. Vārtus, kas veda uz austrumiem, sauca par Raunas vārtiem; uz dienvidiem bija Ūdensvārti, uz rietumiem — Rīgas vārti, bet uz ziemeļiem — apm. ap to vietu, kur tagad stāv grieķu katoļu baznīca, bet agrāk stāvējusi sv. Katrīnes baznīca — Katrīnes vārti. Bez šiem trīs sargu torņi uz pilsētas mūrīem. Vienu torni, kas atradies netālu no vecā tirģus laukuma, sauca par „Moku torni“. Vecais rātsnams atradies pie tirģus ar murguru pret pils mūrīem.

Cēsis skaitīja: 1794. g. — 1033, 1860. g. — 1936, 1920. g. — 6452, bet 1925. g. — 8047 iedzīvotājus, no kuŗiem 89,90% latviešu. Pēc iedzīvotāju skaita Cēsis otrā pilsēta Vidzemē (Valmierā — 8141), bet astotā Latvijā. — Pieaugot iedzīvotāju skaitam, pieaugusi arī pilsētas terriģorija, kas tagad aizsniedz Gauju. — Kamēr kaimiņiene Valmierā uzplaukst uz ērtas satiksmes un plašas tirdzniecības rēķina, Cēsis attīstās pateicoties savai krāšņai un veselīgai apkārtnei, kas dod patīkamu vasaras atpūtu darbā nogurušiem un slimiem un retu baudu tūristiem un dabas mīļotājiem.

Pametuši vispārīgu skatienu uz Cēsīm viņas senatnē un pagātnē, tagad īsumā pakavēsimies pie senās ordeņa pils, cēlās Jāņa baznīcas un daudzām citām vēsturiskām un piemināmām vietām.

Cēsu pilsdrupas

Cēsu ordeņa mestra pils. — Pili, kā jau augstāk minēts, cēlis ordeņa mestrs Volkvins (1209.—1236.). Vēlāk pils vairākas reizes paplašināta un nostiprināta jauniem apcietinājumiem.

Kā tas redzams no Stokholmas kara muzejā esošiem Cēsu ordeņa pils plāniem, tad pils ar fronti stāvējusi pret ziemeļvakariem — pret Riekstu kalnu, no kā pili šķīra pils grāvis ar uzstādīnājumu un sveramu tiltu pie pils ziemeļu torņa. No citām pusēm pili apņēma trīs ar augstiem un bieziem mūriem apcietinātas priekšpils: uz dienvidvakariem pirmā, austrumiem otrā un ziemeļaustrumiem — trešā priekšpils. Pirmai un otrai priekšpilij uz dienvidiem un austrumiem pieklāvās ar mūriem un vaļņiem apcietinātā pilsēta. Ziemeļaustrumos un ziemeļrietumos, kur nebija priekšpiļu apcietinājumu, pili pret ienaidnieku uzbrukumiem vēl aizsargāja ar ūdeni pildīti grāvji un uzstādīnājumi. Gadījumā, ja ienaidniekam arī izdotos ielauzties priekšpilī, tad tomēr pati pils — konventa ēka — palika neieņemama. Pils stiprie mūri un torņi no visām pusēm bija

apņemti dziļiem grāvjiem un uzstādītajiem, kas atradās pirmās un trešās priekšpils laukumos un cieši apņēma pils centru — cietoksni. Pirmās priekšpils aizsarggrāvī ūdeni ievadīja no Jāņa dīķa, kas atradās apcietinātās pilsētas daļā — aiz priekšpils mūriem. Pie šā dīķa, kā sargs, nostājās t. s. „Lādestaisītāju“ tornis (Lademacherturm). No pirmās priekšpils aizsarggrāvja, pa mūru apakšu, ūdeni novadīja aizsarggrāvī, kas apņēma pili no ziemeļrietumiem, ziemeļiem un ziemeļaustrumiem, kā arī caur mūru apakšu ievadīja trešās priekšpils iekšējā aizsarggrāvī. Konventa ēkas mūrus no trim pusēm apņēma terrases veidīgi zemes uzpildījumi, tā sauktās parchamas, kur apglabāja mirušos un kaujās kritušos ordeņa brāļus. Šie uzpildījumi apsēšanas gadījumā kavēja ienaidnieku aprakties zem pils mūriem. — Pils celta no kaļķakmeņa, bet pamatmūros un ārējās sienās lietoti arī laukakmeņi. Kieģeļi un aptēsti akmeņi lietoti tikai vēlākās gotiskās būvēs un velvēs. — Iekļūšana pašā pilī — cietoksni bija ļoti grūta un komplicēta. Ieeju apsargāja sargu tornis pie otrās priekšpils vārtiem sveramā tilta galā. Caur otrās priekšpils pagalmu nonāca pie pirmās priekšpils vārtu torņa. Caur šiem vārtiem iekļuva no visām pusēm ar dubultiem mūriem nocietinātā pirmā priekšpili, kurai bija tikai viena slepenā apakšzemes ieeja uz dienvidaustrumiem, uz pilsētu pie Jāņa dīķa. Caur plašo priekšpili nokļuva pie stipri nocietinātās „tilta galvas“. Pār tiltu — cauri apcietinājumiem un parchamām, nonāca pie vienīgās ieejas — pils galveniem vārtiem, kas veda konventa ēkas velvētā divstāvu krusta ejā. — Pils vecākā daļa celta ordeņa mestra Volkvina laikā. Pie šīs būves pieder konventa kapella, kas ieņem konventa ēkas ziemeļaustrumu stūri. — Kapella bijusi 25 m garumā un rietumu galā 9,75, bet austrumu galā 11 m platumā. Platākā galā pie ziemeļu sienas bijusi niša sakrāmentiem, bet līdzās altāris. Blakus kapellai atradusies skaisti velvēta telpa ar stabiem vidū — sakristeja. Tālāk — blakus sakristejai — plašā ēdamzāle — remters ar četriem loģiem uz parchamu austrumos un diviem uz ziemeļiem. No šīs zāles bijusi ieeja „Garajā Hermani“. Ēdamzāles (22×11 metru) velves atbalstījušās uz trim astoņskautnainiem stabiem telpas vidū. No remtera ieeja tā sauktā svētku zālē, kas ieņēmusi pils dienvidus spārnu no ēdamzāles līdz lielam un stipram rietumu tornim. Pils ziemeļu spārnā — starp kapellu

un Ziemeļu torni atradusies kapitellzāle, kur 1577. g. 5. sept. norisinājusies traģēdija, t. i. gaisā uzspridzinājušies pils pēdējie aizstāvji un to piederīgie. Vidū starp sakristeju austrumos, abiem pils ziemeļu un dienvidu spārnēm un āra mūri, kas savienoja ziemeļu un rietumu torņus, atradusies plašā konventa sēta. Gar svētku un ēdamzāles un sakristejas sienām gājusi krusta eja ar trepēm, bet sētas ziemeļu stūrī atradusies pils aka. Kā stiprs un modrs sargs pār pili un pirmo priekšpili nostājas iekšējais tornis „Gaŗais Hermanis“ ar savām 4,7 m biežām akmens ārsienām. Torņa apakšstāvā apaļā telpā — 4,1 m diametrā — bija ierīkotas pārtikas noliktavas. Tikai šaurš gaismas caurums un maza lūka velvē šo noslēgto telpu savienoja ar ārpusauli. Šis bija īsts cietums, no kā nekādi nebija iespējams izbēgt. Bet kad no šā cietuma 1558. g. bija izbēdzis spiegs Ansis Ginters, tad pils komturs ziņoja ordeņa mestram, ka cilvēkam izbēgt esot neiespējami, bet šai gadījumā bēglim būšot nācis palīgā pats nelabais. — Torņa augšstāvā gar ārsienām gājusi šaura (0,6 m) ieroču eja ar horizontālām un vertikālām šaujāmām lūkām. — Ziemeļu torņa apakšstāvā atradās sešstūraina telpa. Otrā stāvā, kur bija ierīkota ieroču eja, šī telpa bijusi apaļa. Šā torņa uzdevums bija apsargāt sveramo tiltu, kas veda uz pili no Riekstu kalna. No visiem torņiem varenākais bijis pils rietumu tornis, kurā ietika no 20,6 m garās un 7,8 m platās skaisti velvētās svētku zāles. Torņa platums apakšā 17 m, sienu biezums apakšstāvā 4,6 m. Pirmā stāvā 8,3 m augstā, skaisti velvētā, ar viņoglapu konsolēm un zelta zvaigznēm izgreznotā telpā dzīvoja ordeņa mestrs. Plašie logu iedobumi izpildīja blakus istabu vietu. Vairākas nišas sienās noderēja kā skapji un dārgumu glabātavas. Viens logs izgāja uz pils grāvi. Caur šo logu novēroja, kas notiek Riekstu kalnā un tā tuvumā; otrs logs, pie kā dienu un nakti stāvēja možie pils sargi, izgāja uz austrumiem. Caur šo logu pārredzēja pirmo priekšpili, Gaŗo Hermani, tilta galvu, tiltu, parchamu un galveno un vienīgo ieeju pili. Torņa augšējā daļa — ar riņķa trepēm un šaujamiem logiem — bija apaļa. Šai plašajā un stiprajā tornī mituši ordeņa mestri. No šejienes tie pārvaldījuši ordeņa zemes no Klaipēdas līdz Narvai, no Rēveles līdz Krāslavai. — Pirmās priekšpils apaļā torņa zemes stāvā atradusies četrstūraina, bet Lādestaisitāju tornī — apaļa telpa. Pēdējā vēl šobrid apdzīvota. No torņa, kas atradies

trešās priekšpils ziemeļu stūrī, atlikušās tikai pamatu drupas.

Tāda izskatījusies varenā un plašā Cēsu ordeņa mestra pils, pret kuŗas bieziem un labi aizsargātiem mūriem bezspēcīgi palika senču kuŗa ieroči. Tos sagraut varēja vienīgi biszāles un lielgabali. Tagad šis senatnē neieņemamais cietoksnis guļ drupās, kuŗas trīs simts gadus nemitīgi graužis laika zobs, kuŗas drupinājuši šis pils cēlēju vēlākie pēcnācēji, kuŗas apbrīnojušas un vēl apbrīnos paaudžu paaudzes. — To mazumiņu, kas vēl atlicies no šīs vēsturiskās celtnes, steidz izpētīt, glābt un pasargāt mūsu senatnes piemiņu sargātāja Pieminekļu valde, kas Cēsu pils mūros 1927. g. vasarā izdarija lielākus izrakumus un zem biezās drupu kārtas ieguva daudz vērtīgu senās architektūras pieminekļu un materiālu. Pieminekļu valde arī uzņēmusies nokārtot pilsdrupu aizsardzību un uzraudzību, lai neatkārtotos gadījumi, kad konventa kapellas drupās ierīko cūkkūti, bet svētku zāles kaktus piegāna dažādie naudas podu meklētāji.

Vadoties pēc klātpieliktā plāna pilsdrupu apmeklētāji varēs daudz maz orientēties un spriest par pils plašumu un iekārtu un apskatīt to, kas vēl atlicies no senās varenības.

Bet pirms mēs atvadāmies no Livonijas ordeņa varas glabātājas un nesējas, uzkāpsim vēl rietumu torni, lai no turienes mestu skatienu uz drupās gulošo pili, pils parku, pilsētu un plašo apkaimi.

No svētku zāles caur mazām durvītiņām, kas noslēdz šaurās riņķa trepes, mēs uzkāpjam jau aprakstītā rietumu torņa apalā telpā, kas stāv virs citkārtējās mestra mītnes torņa pirmā stāvā. Šo telpu apgaismo šaujamais logs. No šejienes mēs pa riņķa trepēm uzkāpjam torņa augšā, un mūs pārsteidz lielisks un plašs izskats: uz ziemeļiem tālā horizonta malā mēs redzam zilganā miglā tīto Zilo kalnu (42 km gaisa līnijā), pa kreisi Augstrozes Cēsu un Krusta kalnu, vēl vairāk uz rietumiem — Unguru augstumus, Straupes Baukaļņu. Aiz dziļā gravā plūstošās Gaujas klājas Lenču un Raiskuma zilie meži — senā bīskapu valsts — „Lībju gals“, ko no ordeņa zemēm šķīra Gauja. Kā zem kājām guļ Bērzaines vidusskolas sarkanā ķieģeļu staltā ēka un vasarnīcas Gaujas krastā. Uz dienvidrietumiem pāri pilsētai un laukiem māj Meijermuižas plašais parks. Uz dienvidiem un austrumiem zem mums izplešas pilsēta un priekšpilsētas ar cēlo sv. Jāņa baznīcu vidū.

Riekstu kalna tuvumā, agrākās sv. Katrīnes baznīcas vietā stāv pareizticīgo dievnams. Pāri tam plašs skats uz dzelzceļu, jaunajām kazarmām, Lauciņu priekšpilsētu, Raunas un Liepas augstumiem dienvidaustrumos un Āraišiem — dienvidrietumos.

Pils atremontēto niecīgo daļiņu, ko sauc par jauno pili, tagad ieņem kara resors ar savām iestādēm.

Sī pils daļa atjaunota pēc 1777. g., kad to par īpašumu ieguva grāfs Ziverss.

Kā vainags pilsdrupas ievaināgo kuplais pils parks, ko 1812. g. licis ierīkot toreizējais pils īpašnieks grāfs Ziverss. Parks bagāts retiem kokiem.

Sv. Jāņa baznīca — viens no vecākajiem, plašākajiem un cēlākajiem provinces dievnamiem — ordeņmestra Villekina no Endorpas celta — vienā laikā ar Valmieras un Burtnieku baznīcu (1283.—1287.). Plašās baznīcas velves atbalstās uz astoņiem masīviem pilāriem. 1748. g. lielā ugunsgrēkā baznīca galīgi izdega: palika tikai kailie mūri. Lielas pūtes un smagus upurus prasīja šīs lielās celtnes atjaunošana. — Tagadējo masīvo torni cēlis pēdējais Cēsu lībietis Mārcis Sārums († 19. VII. 1859.). Baznīcā vairāk vēsturisku piemiņu zīmju. Velvēs zem baznīcas grīdas paglabāti ordeņa mestri Freitāgs f. Loringhovens (1483.—94.), Hermanis f. Brigenejs (1535.—49.) un Valters f. Pletenbergs (1494.—1535.). Viņu piemiņu pauž akmeņi ar attiecīgiem uzrakstiem baznīcas koŗa dienvidpuses sienā.

Altāra priekšstelpā iemūrēts Pletenberga kapa akmens ar šādu uzrakstu:

„Int. Jar 1535. des verden Sontages in der Vasten do starf der hochloffliche Fürste Herr Walter von Plettenberg d. O. meister to Lifflande regerte 44 Jar.“

Mirušais dabiskā lielumā, tērpies bruņās, ar pliku galvu. Bruņu cepure nolikta pie kreisās kājas, labā roka atspiedusies uz zobena roktura, kreisā tur vapeni, uz krūtīm ordeņa krusts. Visos akmens stūros iekalts vapenis. Slavenā ordeņa mestra piemiņu pauž vēl cits piemineklis — biste, ko modulējis Švāntāleris — Regensburgas Valhallē, bet lējis Fr. Millers. Zem bistes vapenis ar gada skaitļiem 1494., 1502. un 1535. Uz bistes cokola uzraksts: „Dem Andenken Walther Plettenbergs dankbar Lieflands Ritterschaft 1852.“ — Bez šiem baznīcas pa-

Jāņa baznīca Cēsīs

grabu velvēs paglabāti vēl bīskaps Jānis Patricius Nidecki un citi dižciltīgie un augstmaņi. Altāra logi skaisti izkrāsoti. Pa kreisi pirmajā logā iekrāsots Vidzemes greifs un ordeņa vāpenis, citos — neseno zemes kungu — muižnieku dzimtu ģerboji.

Pie galvenās ieejas baznīcas iekšpusē, grīdā ir kāda akmens plāksne, kas stāvot tikpat augsti pār jūras līmeni kā Rīgas Pēterā baznīcas torņa gailis.

Vispārīgi Cēsu baznīcas iekšiene, tāpat kā āriene, atstāj cēlu iespaidu.

Vecu laiku liecinieki ir arī daži veci nami ap veco tirgus laukumu un Katrīnes ielā.

Uz vecā tirgus laukuma — pilsētas aka no XVII. gadsimteņa. Zviedru karalis Kārlis XII, — kā stāsta, — 1701. g. atgriezdamies no Rīgas, 28. jūlijā apsēdies uz šīs akas grodiem, dzesinājis savas slāpes un uzslavējis Cēsu dzidro un garšīgo ūdeni.

Vecais tirgus laukums vairāk simtu gadu kalpojis pilsētai. Tagad tas izrādījies par mazu, un tirgus pārcelts uz plašāka laukuma pie Raunas ceļa.

Pilsētas valdes nams — Rīgas ielā, bet apriņķa valde un apriņķa policija mitinās apr. pašvaldības namos Pils ielā, Cēsu pils tuvumā.

Grieķu-katoļu baznīcu senās Katrīnas baznīcas vietā cēlis Cēsu pils cītkārtējais īpašnieks grāfs Zīverss. Baznīcas iekšienes izdaiļošanā savas mākslinieka gaitas sācis vēlāk slavenais igauņu gleznotājs akadēmiķis Kēlers, kas toreiz Cēsīs mācījies krāsotāja amatā. Baznīcas iekšienes izkrāsošana ir Cēsu „mālerpuikas“ Kēlera pirmais darbs, ko tas veicis uz savu roku pēc grāfa Zīversa ierosinājuma. Šai darbā nopelnītā nauda Kēleram atvērusi ceļu uz mākslas kalnu virsotnēm.

Turpat divas verstis no Cēsu baznīcas, Gaujas tuvumā stāv Bērzaines vidusskola. Še jau simts gadu atpakaļ pārcēla Vecbrenguļu muižā Alberta Hollandera 1825. g. nodibināto privāto vācu skolu lielkungu un citu dižciltīgo bērniem. Šī mācības iestāde drīz vien iegūst Vidzemes muižniecības piekrišanu. 1837. gadā uz vecāku ierosinājumu skolā atver visas ģimnazijas klases. Kā bruņniecības uzturēta un pabal-

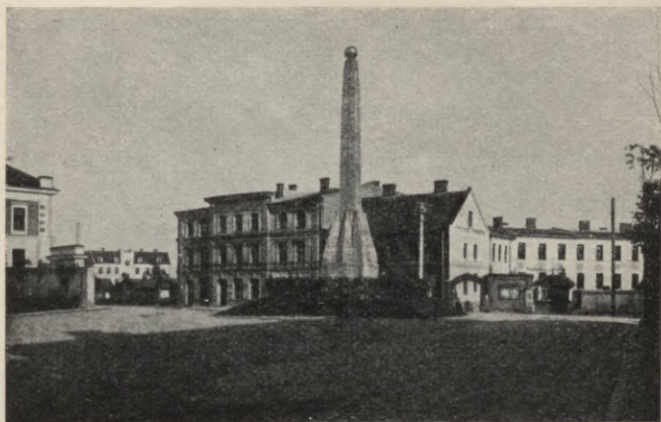

Bērzaine

stīta mācības iestāde — Birkenruhes vācu lauku ģimnazija savā laikā devusi izglītību daudziem vācu, krievu, poļu un arī latviešu dēliem. 1882. gadā ar ķeizara Aleksandra II. atļautiem līdzekļiem uzcel jauno stalto skolas namu, bet pārkrievošanas karstumā 1892. g. skolu slēdz. 1906. g. to kā vācu skolu atkal atjauno; kara pirmajos gados skola izbeidzās, bet pēc kara uz Bērzaīni pārceļ abas Cēsu (vīriešu un sieviešu) vidusskolas, kas darbojas kā viena Valsts Cēsu-Bērzaīnes vidusskola.

Cēsis savā laikā jo slavena bija viņas kreisskola, kas starp daudziem citiem pamatizglītību devusi Poruku Jānim, Zvārguļu Eduardam, Ed. un Kārlim Veidenbaumam, prof. V. Maldonim u. c., un Zariņu Kārļa (Millera) uzturētā un vadītā privātā reālskola, kas lika pamatu vēlākām latviskām Apkalna-Ausēja-Neija privātām vidusskolām.

Tagad Cēsis darbojas vienīgā Vidzemē Valsts amatniecības skola.

Uzvaras pieminēklis

No ja unām Cēsīm ievēribu pelnī latvju atbrīvošanas cīņu piemiņai celtais Brīvības pieminēklis Uzvaras laukumā. Pieminēkļa pamati likti brīvības cīņu piemiņas dienā 1924. g. 22. jūnijā, bet atklāts — Cēsu pilsētas 700 g. jubilejas svētkos 1924. g. 16. nov.

Otrs pieminēklis — kritušajiem varoņiem — Cēsu brāļu kapos atklāts 1927. g. 4. septembrī.

Ērts un skaists ir priekš kara celtais, kara laikā landesvēra izdedzinātais, bet atkal atjaunotais Cēsu viesīgās biedrības nams — cēsnieku garīgās un saviesīgās dzīves centrs.

Cēlumu — sevišķi no dzelzceļa raugoties — Cēsīm piedod beidzamajos gados celtās jaunās kazaras — dzelzceļa un Raunas lielceļa tuvumā.

Valsts un pašvaldības iestādes novietotas šādi: Apriņķa policijas kanceleja — Pils ielā 12, Apriņķa valde — Pils ielā 7, Pilsētas valde — Rīgas ielā 7, Pasts un telegrafs — Palasta ielā 19, Tālrunis — m. Līvu ielā 1, Latvijas bankas Cēsu nodaļa — Raunas ielā 1.

Piemineklis kritušajiem varoņiem

Viesnīcas: „Suvorova“ — Valmieras ielā 2, „Baltijas“ — Rīgas ielā 21, „Vidzemes“ — Valmieras ielā 1, „Tērbatas“ — Raunas ielā 17, „Petrogradas“ — Valņu ielā 5, „Pils“ — Valmieras ielā 4, „Līvu“ — Valņu ielā 11. Cēsu viesīgā biedrība ar bufeti — Raunas ielā 12, Cēsu amatnieku biedrība — I. Katrīnas ielā 1.

Apskatījuši Cēsu pilsētas centru ar vēsturiskām pilsdrupām, baznīcu, parku u. c. ievēribas cienīgām vietām, tagad dosimies uz Cēsu priekšpilsētām un skaistām vietām tuvākā apkaimē.

Šai nodaļā minēto vietu apskatīšana prasīs augu dienu.

2. CĒSU APKAIME.

Iesim pāri dzelzceļam un dosimies uz Lauciņu kapsētu, kur vairāk gadu gulējuši mūsu mīļā dzejnieka Poruku Jāņa pišļi, kas nesena atpakaļ pārvesti Meža kapos Rīgā.

Atpakaļ ceļā varam iegriezties aiz dzelzceļa stāvošā vecā draudzes skolā, kur pamatizglītību baudījušas paaudžu paaudzes, kas devušas dažus ievērojamus tautas darbniekus.

Apskatīsim arī kaļķu dedzinātavas pie dzelzceļa stacijas un Ruckas muižas parku — cēsnieku iecienīto vasaras izpriecas vietu.

Tagad cauri Cēsīm — pa viņas šaurām un līkām ielām dosimies uz Bērzaini un Gaujas krāšņo krastu.

Starp vecpilsētu un Bērzaines priekšpilsētu kā robeža nostājas skaistā un stāvā Vintergrava ar dažiem iežiem un alām. Grava ziedonī dziedātāju putnu iemīlota mītne. — Uz gravas kraujas pilsētas pusē stāv drūmais Cēsu cietums, kur pirmās brīvības sajūsmas laikā slodzīti 1905. g. kustības dalībnieki, kur komunistu varas laikā vārga pilsoņi.

Uzkāpuši Vintergravas kraujā pa ceļu-ielu, ko no abām pusēm iežogo ziedonī ziedos, bet rudenī augļos līkstošie dārzi, mēs dodamies uz Bērzaini. Pa gabalu mums pretim māj kokiem vainagotā gaismas pils, pie kuņas sīkāk pakavējāmie jau iepriekšējā nodaļā.

Gar Bērzaini mēs varam nokļūt pie Gaujas, bet šoreiz iesim pa Cēsu—Straupes—Limbažu lielceļu uz Raiskuma tiltu. Pargriežoties pa lielceļu pa kreisi — gabaliņu no Bērzaines —

mūsu acīm atkal atveras skats, kādu mēs redzējām no Cēsu pils rietumu torņa augšas. Tikai tagad Cēsis neguļ zem mūsu kājām, bet pušķo plašās ainavas dienvidus malu. Skaidrā dienā mūsu acīm paslēpts nepaliek arī tālais Zilais kalns un Augstrozes un Unguru augstumi.

Kādu kilometru no Bērzaines, kur vecās grantsbedrēs redzamas nonīkušas priedītes (pa kreisi no ceļa) — turku kapsēta, kur paglabāti pēc Turku kara Cēsis nometinātie un sērgās mirušie musulmāņi.

Tuvu vasarnīcu vietai, kur ceļa labajā pusē jau iesākas mežs, kreisajā ceļa malā atrodas mājele, kur agrāk stāvējis piepilsētas krodziņš „Zelta lauva“, kādu lepnu nosaukumu vecos laikos nesuši vairāku pilsētu piepilsētu krodziņi.

Bet no šejienes ceļam pa kreisi un pa labi augstajā, sausajā, ar skuju mežu apaugušajā krastā parādās vasarnīcas, viena par otru skaistākas, kur vasarā atrod mierīgu atpūtu turīgie veselie un nabadzīgie slimie, kuŗu plaušas prasa sauso un veselīgo skuju gaisu. Še vairāk tādu atpūtas vietu — pansiju un dziedinātavu, starp pēdējām arī Latvijas Sarkanā krusta sanātōrija.

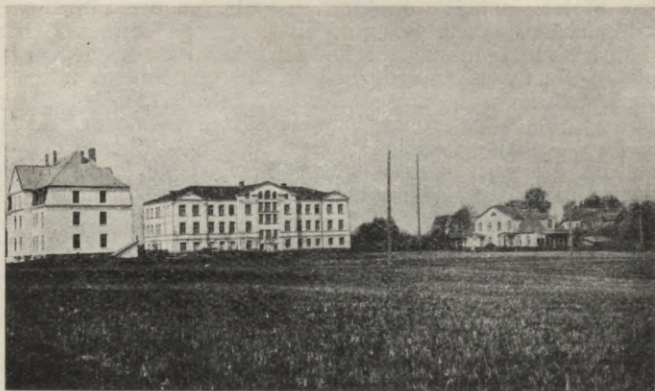
Skaists skats uz šo vasarnieku noņemti no Gaujas labā krasta — no Raiskuma puses.

Pa apmēram vienu kilometru garo un stāvo ceļu mēs nokāpjam Gaujas lejā pie Raiskuma dzelzstīla, ko jau vairākkārt redzējuši, beidzot un sākot ceļojumu pa Gauju un uz Straupēm. Atgriezīsimies atpakaļ līdz sanātōrijai, kas atpakaļ ceļā mums palika pa kreisi, un cauri priedēm iesim pa Gaujas kreiso krastu uz augšu līdz Bērzainei. Še vēl daudz skaistu vietu, no kuŗām skaists un plašs skats uz Gauju, uz tās zilos mežos slēpto labo krastu.

Šai virzienā turoties ceļa zinātājam nebūs grūti arī atrast Silķes dzirnavas — cēsnieku iecienīto izbaukumu vietu.

Skaista Gauja ir pie Jāņa rāmjā — kur var nokļūt pa Gaujas krastu vai arī pa Cēsu—Jāņa muižas ceļu (7 km) un pie Raunas ietekas Gaujā, km 12 no Cēsīm. Še savā „Leikadijā“ dzīvo mūsu sirmāis dzejnieks Zvārguļu Edvarts — Treumanis.

Tam, kam patīkas redzēt Gaujas krastu krāšņumu Meijermuižiņas apkaimē un tālāk uz leju, vajadzīgie dati un norādījumi doti maršrutā „Sigulda—Līgatne—Cēsis“.

Priekuļu lauksaimniecības institūts

Cēsu tuvākās apkaimes apstaigāšana un apskatīšana aizņems veselu dienu.

3. PIRMĀ GAITA.

Cēsis—Rauna.

Būt Cēsis un neapmeklēt ar dabas krāšņumiem bagātīgi apveltīto Raunu — seno virsbīskapa rezidenci — būtu liela apgrēcība pret mūsu dzimtenes senatni, pret dabas māmuļu, kas ar devīgu roku izpušķojusi šo Vidzemes stūrīti.

Lai izbaudītu kalnu un gravu košumu, lai apskatītu vēsturiskās piemiņas vietas, tad ceļojums uz 23 km attālo Raunu veicams kājām pa Priekuļu—Vaives—Jaunraunas ceļu.

Ceļš visu laiku vijas pa kalniem un lejām; mainās dabas ainas, viena par otru skaistāka un pievilcīgāka.

6. kilometrā no Cēsīm jau esam Priekuļu lauksaimniecības institūta labi apkoptos laukos, no kurienes atklājas tāls un lielisks skats uz visām debess pusēm — uz Raunas, Smiltenes, Trikātas, Valmieras un Cēsu novadu.

Izmantojuši institūta direktora laipnību un apskatījuši pašu institūtu, kā pamatā likta Latv. lauks. centrālbiedrības 1910. g. nodibinātā Priekuļu privātā lauksaimniecības skola, dosimies skaistajā Vaives gravā, kas šķir Cēsu un Raunas novadus. Straujā Vaive skaista visā savā gaitā: kā pie Dāvida dzirnavām Rīgas—Apes šosejas tuvumā, tā pie Augšdzirnavām — netālu no Akmeņkroga uz Cēsu—Rāmuļu ceļa un Vaives dzirnavām — vienu kilometru no Vaives savienošanās ar Raunu. Vaives leja iemīlota izbraukumu vieta cēsniekiem.

Vaives plašajā gravā uz upes labā krasta kādu 1½ km no Veismaņu muižas pašā lielceļa malā, Priekuļu Sāruma mājas robežās atrodas Sāruma senču pilskalns (arī Lielais kalns un Upuķkalns). Iegareno, līdz 20 m augsto pilskalnu rietumos ierobežo Vaive, bet austrumos un dienvidos mazas urdzīņas līdz 15 m dziļa grava. Pilskalna virspuses platība līdz 2000 kv. metru. — Kā to liecina mācītāja Fīrhufa (1876.), Tērbatas prof. Hausmaņa (1889.) un Latv. etnografiskā muzeja speciālistu (1921.—1923. g.) izdarītie izrakumi, tad šis senču pilskalns ļoti bagāts dažādiem arhαιoloģiskiem priekšmetiem. L. E. muzejs šai pilskalnā vien ieguvis 428 vērtīgus priekšmetus.

Kādas 2 km no pilskalna — Priekuļu Kampu mājas robežās — senču kapenes, kur izdarīti izrakumi 1920. g.

Kādu kilometru no Vaives dzirnavām ceļš iet pāri Rauņa gravai un Rauņa (arī Mazās Raunas) upei, kas pie ietekas Raunā savienojas ar Vaivi. — Raunis jeb Mazā Rauna vecos laikos šē bijusi robežupe starp vācu ordeņa valsti un Rīgas virsbīskapa valsts latviešu daļu. Šē „zem kuplajiem bērziem“ tikuši izšķirti strīdi un saligts miers starp ķildīgām bīskapa un ordeņa varām šē varu priekštāvju virsbīskapa Silvestra Stodevešera un ordeņa mestra Joh. f. Mengdena personās 1454. g. 12. martā un ar mestru Berndu fon der Borchu 1472. g. 5. jūn. un 1474. g. 27. sept. — Vecos laikos Rauņa krastos ligojis drausmīgais „Rauņa sils“, kur piemituši pārdroši laupītāji, kas uzbrukuši cēla braucējiem. Tagad šis sils ļoti izretināts un pa daļai nolīsts.

Piektā kilometrā no Rauņa — pa kreisi no lielceļa — stāv Jaunraunas muiža.

Raunas kopskats

Aiz Jaunraunas muižas ceļš iet pāri dziļai Šautuves gravai, tad atkal kalnā, kas pāriet augstā līdzenumā. No šejienes atkal plašs skats — sevišķi uz ziemeļiem, kur pie apvāršņa malas redzams zilganā miglā tītais Zilais kalns. Lejā kā vile zaļajā palagā — Raunas upes ieleja — Liepas un Jaunraunas pagastu dabiskā robeža. Pie upes starp zaļiem kokiem Jaunraunas kapličas zaļais tornis. — Tālāk — Liepmuižas sarkanie jumti zaļo lapu vainagā.

Drīz nokāpjam Spāriņu gravā. Tad lielceļš atkal uzvijas kalnā un iet caur egļu mežu, ko sauc par „Dobravām” (liekas, krievu „dubrāva” — ozolaines, čūkslaines sakroplojums).

Tūlīņ aiz „Dobravas” atveras skats uz Raunu un plašo apkaimi.

Kilometrus pusotra šaipus Raunas uz Līčupes labā lēzenā krasta stāv Raunas mācītāja muiža, kur savā laikā mituši ievērojamie draudzes gani F. H. E. Langevics, Emīls

Sokolovskis, pirmais latviešu tautības mācītājs salacietis Kr. Dzirne (no 1877.—1896.) un Ādams Jende.

Kreisajā pusē aiz līdzeniem tūrumiem — Baižkalna muiža. Vēl tālāk lejup piegāzē, pašas upes malā Raunas draudzes doktorāts (Pakalniētis).

Tālāk aiz Raunaiša, — kas kopā ar Līčupi un Rauni dod sākumu Raunas upei, kur Raunais savienojas ar Līčupi (še Raunas ūdens līmenis 100 m pār j. l.), stāv vēsturiski ievērojamais Tanīsa (Tenīsa) pilskalns. Archaiologa prof. Fr. Baloža un doc. P. Kundziņa vadībā 1927. g. vasarā, izdarot lielākus izrakumus, konstatēts, ka pilskalnā sirmā senatnē viena pēc otras stāvējušas četras pils, no kurām vecākā celta ap Kristus dzimšanu, bet jaunākā ap 1000. g. pēc Kr. — Pēc lietpratēju domām ap 600. g. pēc Kr. pilskalnā dzīvojuši kāda somu cilts, bet pēc tam to iekarojuši latvieši. Somu laikmeta pils iežogojums celts no priežu baļķiem, bet pirmajai latviešu celtnei izmantoti egļu baļķi un vēlākām — ozolu koki. Zem 2½ metra bieza zemes slāņa atrakta kāda ļoti liela ozola koku celtne, kas attiecas uz 11.—12. gadsimteni.

Tālāk pa kreisi: Raunas ūdens dzirnavas, senais Baznīcas krogs, bij. draudzes skola, baznīca, pa labi — Raunas pagastnams un lauks, biedr. nams, bet augšā kalnā — vecās bīskapa pils drupas.

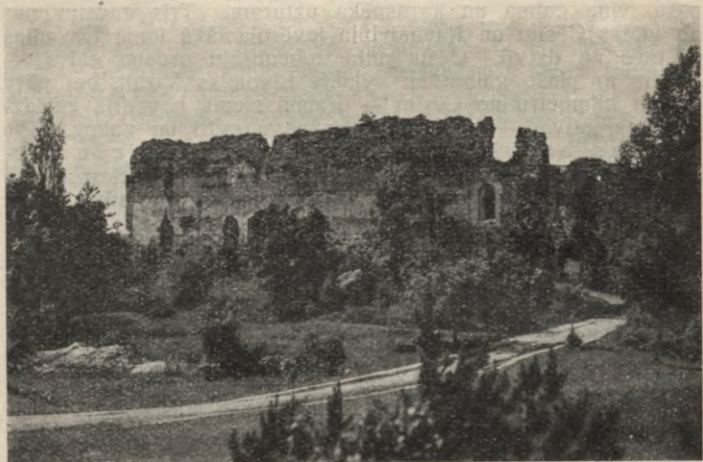
Šis ir Raunas miestīņa centrs, kas izkaisīts mazo strautiņu gleznainās gravās un pakalnēs.

Tagad īsumā pakavēsimies pie seno baznīcas valdnieku rezidences — Raunas senatnes.

Kā jau minēts, uz Tanīsa kalna sirmā senatnē atradusies vislielākā un stiprākā senču pils. Un nevien pils, bet arī ar vaļņiem un grāvjiem nocietināta pilsēta — cietoksnis, kas varētu atsist kareivisko kaimiņu — igauņu biežos uzbrukumus. Nostiprinoties katoļu ticībai, šai bieži apdzīvotā novadā bija vajadzīga citadele, no kuŗas varētu apkarot un valdīt zemes senos iemītniekus.

Tā radās virsbīskapa Raunas pils — viena no visplašākajām un stiprākajām pilīm visā Māras zemē. Pils reizē ar baznīcu celta 1262. g. V. Rīgas virsbīskapa Alberta II. laikā. Pie Raunas pils novada toreiz piederēja: Smiltene, Dzērbene, Piebalga un Cesvaine, kas archibīskapam deva nodevas viņa

paša, viņa galma un karaspēka uzturam. Trīs gadsimtenus no vietas Cēsīm un Raunai bija ievērojamākā loma Livonijas vēsturē un dzīvē. Cēsis mita zobenbrāļu ordeņa galva — mestrs ar plašo galmu un vēlākie Livonijas karaļi, bet pāra desmit kilometru no Cēsīm — Raunā ziemu pavadīja garīdzniecības galva — virsbīskaps ar savu svīti un galmu. Pie Raunas baznīcas drīz vien uzcēla sieviešu klosteri. Ap galmiem un ievērojamām pilīm parasti izcēlušās plašas nometnes — pilsētas. Arī Raunā vidus laikos bijusi pilsēta, kas pēc veciem nostāstiem stiepusies kādas 4 verstis garumā — no Loranča un Marijkalna līdz Cimzai. Pilsētā bijušas piecas baznīcas vai lūgšanas nami. Cēsis un Rīgā bijuši vārti, ko sauķi par Raunas vārtiem. Raunas pilsētai bijuši savi virsbīskapa doti likumi, kurus vēlākā laikā poļu karalis Sigismunds III. atjaunojis un apstiprinājis. — Raunas pilī bīskaps piemītis no Miķeļiem līdz Svečiem. Šais 4 mēnešos še uzturēdamies, viņš ar savu galmu un apkalpotājiem patērējis plašā novadā savāktos 1845 pūrus rudzu, 3240 pūru miežu (iesalam) un 1020 pūru auzu, nemaz nerēķinot citas nodevas: cāļus, olas, desmito medus u. c. — Vecos rakstos sākmūnā pilis sauķta par „Runenborg“, bet kādā virsbīskapa Jāņa IV. ar 1381. g. 9. dec. datētā rakstā rakstīts: „in castro nostro Rownenborgh“ — mūsu Raunas pilī. — No tā laika pārmijus virsbīskaps piemītis savās Limbažu, Kokneses, Smiltenes un Raunas pilī. Kā jau teikts — Raunā tas pavadījis ziemas mēnešus. — XIV. gadsimteņa beigās iesākās ķildas starp ordeni un virsbīskapu. Strīdi drīz vien pārgāja atklātās sadursmēs un cīņās. XIV. virsbīskapa Silvestra Stodevešera laikā Rīga atkrita no bīskapa un piebiedrojās ordenim. Nu iesākās nikns karš, kurā bruņinieki izpostīja 24 bīskapu pilis — starp tām arī Raunas pilī; ordeņa bruņinieki virsbīskapu Stodevešeru Koknesē sagūstīja un ielika cietumā. — XVII. virsbīskaps — Kaspars Linde lika izlabot sapostīto Raunas pilī un uzcelt augstu pils torni, to nosaukdams savā vārdā par „Lielo Kasparu“. Šī virsbīskapu rezidence viņu varas beidzamajā cēlienā bieži vien paliek par cietumu, kur ordeņa mestri ieslodzīja garīdzniecības galvas — virsbīskapus. Še savu sodu izcieš ordeņa mestra V. f. Pletenberga arestētais virsbīskaps Blankenfelds, ko pēc tam izsūta no Vidzemes, un pēdējais virsbīskaps Brandenburgas markgrāfs Vilhelms, kas ne-

Raunas pils drupas

padodas ordenim, par ko tas nodedzina Raunas pilsētu un ieņem pili. Vidzeme nāk zem poļu virsvaldības, un poļu karalis Raunu atdāvina kādam Indriķim fon Tizenhauzenam. Krievi ar to nav apmierināti un Jāņa Briesmīgā vadībā iebrūk Vidzemē. 1577. g. krievi izposta Raunu un aizved gūstā 3000 raunēniešu. Pēc 1588. g. miera līguma starp krieviem un poļiem — Rauna atkal nāk poļu varā. 1601. g. Raunu ieņem zviedri, bet 1602. g. to atdod poļiem. 1605. g. Raunu ieņem zviedri, bet drīz pēc tam atkal poļi. Pēc sīvām cīņām 1625. g. zviedri atņem poļiem Raunu. Zviedru karalis Gustavs Adolfs Raunu ar visu plašo novadu atdāvina savam kara vadonim Svantem Banerim, kam tā palika līdz 1657. g., kad to atkal iekaro poļi. Pēc kāda gada Rauna nāk zviedru rokās. — No tā laika kašos un cīņās izpostītā pils vairs nav atjaunota. — Raunas pils savā pastāvēšanas laikā deviņas reizes apsēsta un ieņemta: 2 reizes no bruņiniekiem, 1 reizi — krieviem, 3 reizes — poļiem un 3 reizes — zviedriem. Arī Ziemeļu kara

laikā Rauna pārdzīvoja briesmas, kad uz ilgāku laiku še no-
metnē apmetās krievu karaspēks, kas izpostīja Raunu un ap-
kaimi. Šim karām sekoja bads un mēris, no kā apmira
vairāk kā puse no Raunas iedzīvotājiem.

Senās virsbīskapa pils galvenā ēka bijusi 47,55 metra gara
un 34,75 metra plata, ar spārnu rietumos. Pils austrumu pusē
vēl uzglabājušās aizsargmūru drupas, aiz kurām redzams pils
pagalms. Uz ārējā mūra dienvidus pusē labi augstu no zemes
vēl manāmas kāda ornāmenta pēdas. Vēl 19. gadsimteņa sā-
kumā kādā nišā bijusi redzama „sarkanā lilija“ — virsbīskapa
ģerbonis.

Par Raunas bīskapa pils priekštecī — to stipro pili, kas
atradusies uz Tanīsa kalna, mūsu arhologi un vēsturnieki
katrs savādcis ieskatos. Viens tur meklē seno Beverīnu, otrs
— Autini (Antini), trešais — Sateklu u. t. t.

Bez šīm senvietām raunēnietis prof. P. Šmits savā rakstā
par Latvijas senatni vēl norāda uz šādām vietām: Velna
kalniņš blcmiešos, kur pēc cien. zinātnieka ieskatiem atro-
damas apvidus seno iemītnieku somu kuģa kapenes; šādas
pašas kapenes liseniešu Rimšas tīrumā, rozneniešu
Gailīša mežā, kur Velna kapenēs divi tādi kapi blakus.
Tādas akmeņu laivas kapenes vēl atrodamas Rau-
nas Slavēkas mājas robežās un Daukšas siļā. Bez
šīm akmeņu laivām tādi paši akmeņu krāvumi apaļā veidā
(velna klēpjī) atrodami Strantes Upuņu kalnā, Rau-
nas Jaundāniēļos, Raunas Daukas mājas robežās un
citur. — Seno somu cietokšņa vietu prof. P. Šmits
domā esam bijušu Lisas Idroļa ezerkalnā — Pekša un
Rimšas daļā. — Tribals pilskalnu pētnieks Dr. Bilen-
šteins meklē draudzes robežās — Mārsnēnu pagastā.

Šis daudzās senās kapenes pēc vēsturnieku, etnografu un
arhologu domām norādot, ka Raunas novadu vēl 6. un 7.
gadsimtenī apdzīvojuši somu tautas piederīgie, bet latvieši
Vidzemi ieņēmuši tikai 8. gadsimtenī.

Raunas baznīca (110,6 m pār jūras l.), kas ļoti vēlu
(līdz 1625. g.) bijusi kā katoļu baznīca — kopā ar pili daudz
cietusi kaŗos, kas brāzušies pār Raunas bīskapa pili. Baznīca
vairākas reizes renovēta un paplašināta (beidzamo reiz 1804.
gadā).

Raunas draudzes skola

No vecās Raunas ievērojama bij. Raunas draudzes skola, kas nodibināta 1805. g. kā „skrīves skola”. 125 g. laikā šai skolā strādājuši zemāk minētie ievērojami paidagōgi un rakstnieki: J. un V. Gaiķi, rakstn. P. Bērziņš, rakstn. Aug. Bračs, K. Skalbe, O. Rūniks (Erss), R. Liepiņš, Ed. Auka u. c.— Šai skolā savu pirmizglītību baudījuši ievējamie raunēnieši — brāļi J. un D. Cimzes, prof. P. Šmits, prof. P. Zālīte, dipl. K. Ducmanis, mag. pharm. K. Krēsliņš u. d. c.

Vecas atmiņas saistās arī ar Cimzes pusmuižu, kur dzimis (1814. g. 3.VII.) mūsu skolotāju audzinātājs un dziesmu tēvs Jānis Cimze.

Rauna atkal atdzīvojas un uzplaukst, kad Pils-Raunas īpašnieks bar. Vulfs 1908. g. plašo muižu pārdod Krievu valsts agrārbankai. Ap 1909. g. uz nelieliem apbūves gabaliem sāk pacelties viens otrs nams, atveras viena otra tirgotava, un Rauna pieņem miestīņa izskatu.

Biedrības nams Raunā

1909. g. rosīgā Raunas lauksaimnieku biedrība uzceļ savu plašo un ērto biedrības namu ar izrikojumu zāli un labi iekārtotu skatuvi.

Tagad Rauna palikusi par skaistā un plašā novada garīgo un saimniecisko centru.

Latvijas atbrīvošanas cīņās Raunas krastos izcīnīta mūsu valsts patstāvība.

Apskatījuši kādreiz vēsturiskiem notikumiem slaveno Raunu, izbaudījuši tās kalnu un gravu jaukumu, noklausījušies lakstīgalu dziesmās, dosimies atpakaļ uz Cēsīm. Dosimies pa to pašu ceļu, pa kuŗu kuŗu gaitās gājuši mūsu senči, igauņi, leiši, krievi, vācieši, zviedri un poļi, kas savā laikā gribējuši noteikt Livonijas likteni un kuŗa gaitās gar ceļu malām atstājuši savus nelaimīgos kritušos. Ap Raunu un Cēsīm laikam nebūs neviena augstuma, uz kā savā laikā nebūtu stāvējis kāds zemes valdnieks vai armijas komandieris. Tur bijuši visi Livo-

nijas mestri un virsbīskapi, Lietavas Gedimins, zviedru — Gustavs Adolfs un Kārlis XI., krievu Jānis Briesmīgais un Pēteris Lielais.

Kam nepatīkots atgriezties Cēsīs, — šo gaitu var izbeigt sēžoties auto, kas vasarā uztur satiksmi pa Rīgas—Apes šoseju starp Rīgu—Gaujienu un Api, vai arī pa Raunas—Liepas lielceļu dodoties uz Lodes staciju.

Pēdējā gaitā būtu pa ceļam „Ellīte“ — pie Liepas pag. nama, apm. 1,5 km no Lodes stacijas.

Agrīnam ceļotājam šī gaita veicama vienā dienā.

Sīkākas ziņas par Raunu un tās senatni sk. J. Vīstuca „Rauna cītkārt un tagad“ un A. Eglīša „Raunas dr. skola“.

4. OTRĀ GAITA.

Cēsīs—Straupes—Sigulda.

Apskatījuši Cēsīs un viņu tuvāko apkaimi, dosimies uz Cēsu apriņķa Raiskuma—Straupes novadu, ko dažus gadus atpakaļ, koriģējot apriņķu robežas, atdalīja no Valmieras apriņķa un piedalīja Cēsu apriņķim.

Šo ceļojumu uz ziemeļrietumiem iesāksim no Gaujas Raiskuma tilta, kur izbeidzām braucienu laivā no Valmieras.

Nepilnu kilometru no tilta, kur beidzas plašais Gaujas līcis — cēsnieku un raiskumiešu iecienītā zaļumu un izpriecas vieta, ar priežu mežu apaugušās pakalnes pakājē stāv agrākā Raiskuma krogā izbūvētais Raiskuma izglītības biedr. nams.

Aiz biedrības nama mežā pa labi no ceļa verd dzidrš avotiņš, kam pēc ļaužu nostāstiem esot dziedinošs spēks pret dažādām slimībām.

Tālāk Cēsu—Limbažu lielceļš ved kalnā, kamēr 7. kilometrā no Cēsīm sasniegta Cēsu—Gaujas—Limbažu augstiene.

Lai vēl reiz mestu skatus uz Cēsīm, pārskatītu Cēsu apkārtni un Valmieras apriņķa dienvidus daļu ar Zilo un Cēsu kalnu horizonta malā, mums jānogriežas no lielceļa pa sānu ceļu (pa kreisi), kas ved uz Raiskuma skolu un muižu. — Plašs skats jau atklājas, kad uzkāpjām otrā kilometrā no ceļa pa labi stāvošā apstrādātā augstumā, bet vēl jo plašāks tas no

Rūsina Sateklas pilskalns

Skastera aiz Raiskuma skolas, apm. 3 km no ceļa krusta. Viss plašais ar mežiem un lauku ielāpiem klātais apgabals noklājas zem kājām, bet tālu uz ziemeļiem paceļas Zilā kalna mūžīgi zilā miglā tītā virsotne, Cēsu un Baukalns un Unguru augstumi.

No Skastera pa kalniem un gravām nokāpjām pie viena no skaistākiem mūsu dzimtenes ezeriem — pie Raiskuma ezera (apm. 2 km garš un trīsceturtdaļ km plats). Ezera austrumu un ziemeļu krasts skaista meža iežogots. — Uz dienvidus krasta Raiskuma muiža ar veco liepu aleju un citiem apskatīšanas cienīgiem košuma kokiem — milzeņiem. Botaniķi Raiskuma ezerā var atrast retus ūdens augus, kā: ūdens lobeliju (*Lobelia Dortmanna*), brekša zāli (*Isoetis lacustris*), tūkstotlapi (*Myriophyllum aeterniflorum*) u. c.

No Raiskuma muižas gar mežā ietaisīto Raiskuma kapsētu ceļš ved (apm. 6 km) uz Raiskuma Kvēpiem, kur atrodas vēsturiskais Rūsina Sateklas (Soteklas) pilskalns. Šis savrup mežā uz Gaujas labā krasta stāvošais pilskanls

diezgan grūti sasniedzams (caur mežu no Raiskuma tilta 1,30 min. gājiens). Visērtāk tam pieklūt braucienā ar laivu no Cēsīm uz Siguldu. Bet tā kā laivas ceļojumus katrs ekskursants necieš, tad jāziedo stundas 2—3, lai pie šā pilskalna iegrieztos no Raiskuma muižas. — Pilskalns atrodas iepretim Gaujas kreisās pietekas Simtupes ietekai uz kraujā Gaujas krasta. Dienvidos Gaujas krasts apaudzis skaistiem kokiem, bet tik stāvs, ka bez valga pa viņu uzkāpt nav iespējams. Tikpat stāvas arī tā austrumu un ziemeļu puses, kurās nepieejamas, liekas, būs pataisījušas cilvēku rokas. Rietumos pils vietu no plašā pagalma šķir 9,30 m dziļš grāvis. Pati pils ieņēmusi 36,5 m garu un 10,5 m platu laukumu. Līdzienā augstā pils pagalmā aug skaists ozols. No pilskalna ļoti plašs skats uz Gaujas kreisā krasta Simtupes un Amatas ieteku, kā arī Līgatnes augstumiem.

No Sateklas pa to pašu ceļu jāatgriežas līdz Raiskuma muižai.

Lai gaitu turpinot nebūtu jāiet atpakaļ uz Cēsu—Limbažu lielceļa, tad no Raiskuma muižas var ceļot pa Raiskuma—Auciema muižas ceļu, t. i. pa sirmo liepu aleju pa ezera dienvidrietumu krastu līdz Auciema muižai.

Tikko aiz muguras atstājam Raiskuma ezeru, mums jau pretim māj Auciemas ezers (54,5 m pār jūras līm.), ko grāvis savieno ar iepriekšējo.

Uz ezera krasta, Auciema muižas robežās senču kapenes, kur atrasti bronzas ieroči un senās rotas lietas.

Tādas pašas kapenes atrodamas arī Raiskuma Sveķu mājas robežās.

Pie Auciema muižas atkal atgriežamies uz Cēsu—Limbažu lielceļu 12. kilometrā. Apmēram stundas gājiens uz Unguru pusi nedod nekā interesanta.

Aiz Unguru kroga pa kreisi atklājas skats uz skaisto un lielo, dienvidos no līkšņiem iežogoto Rustēgu (arī Unguru ezers). Ezers stāv 69 m pāri jūras līm. un bagāts retiēm ūdens flōras pārstāvjiem.

Pa resniem kokiem apaugušo aleju uzkāpjām Unguru kapsētā (92,2 m pāri jūras līm.), kurās kaimiņos atrodas senču Unguru (Orellen) pilskalns. Viņa, ozoliem apaugušā virsa noplicināta. Starp Unguru kapsētu un Braslas—Unguru ceļu 1919. g. jūnijā mūsu partizāni sakāva vācu nodaļas.

Liel-Straupes pils

3. kilometrā no Unguru kapsētas aiz Stalbes muižas mēs uz-
ejam uz Valmieras—Rīgas lielā lielceļa, un pagriežoties pa
kreisī, pēc pusstundas gājiena esam jau pie Plāča — Braslas
lejā, Baukalna piekājē.

Plāča miestīņš — Straupes sabiedriskās un saimnie-
ciskās dzīves centrs. Apskatīšanas vērts plašais Lauksai-
niecības biedrības nams. Biedrība 1923. gada 11. au-
gustā nosvinēja savas darbības 50. g. svētkus.

Patīkams kāpiens 94 metrus pār jūras līmeni stāvošā
Baukalnā. No šejienes atkal atveras plašs skats uz Braslu,
Augstrozes Cēsu kalnu (130 m) un Zilo kalnu, kā arī uz abām
piekājē gulošām Straupēm. Uz Baukalna virsotnes agrāk stā-
vējis milzīgs ozola krusts, kas nogāzts un tagad sapuvis.

2. kilometrā no Baukalna (23 km no Cēsīm) stāv Liel-
Straupes pils ar baznīcu zem viena jumta. Šo muiž-
nieku pili XIII. gadsimtenī cēlis V. fon Rozens, kā dzimtas ro-
kās pils un novads ar maziem pārtraukumiem palicis līdz ag-
rārreformas izvešanai. Arī tagad vēl Straupes vecā pils pa-

Maz-Straupes pils

likusi f. Rožēnu īpašumā. Pēc valodnieku domām Straupes savu nosaukumu dabūjušas no lībiskā „Raupa“ — tekošs ūdens — kāda ir tuvā Braslas upe. Vecā pils 1905. g. nemieros izdedzināta, bet pēc tam tās īpašnieks viņu atkal atjaunojis. — Caur eju pār pils vārtiem pils savienota ar baznīcu. Šī laikam būs vienīgā pils-baznīca Latvijā, kur vēl notur dievkalpojumu. 1684. g. baznīca izdegusi, bet nāk. gadā jau atjaunota; pēc tam plašāki remontu izdarīti tikai 1902. g. Pili pušķo skaists tornis, bet baznīca ir bez torņa. Zvana tornis uzcelts atsevišķi baznīcas dārzā.

Pēc Latviešu Indriķa chronikas priesteris Dāniēlis jau 1206. g. pie Ropas uzcēlis baznīcu, ko 1211. g. igauņi nodedzinājuši. Šī baznīca atradusies kādus 2 km no tag. baznīcas, uz Braslas upes krasta, kur senatnē stāvējusi senču pils.

Nepilnu kilometru gaisa līnijā no Liel-Straupes pils — uz ziemeļiem Braslas kreisā krastā stāv drūmā Maz-Straupes ordeņa pils, kuŗas nodibināšanas gads nav zināms.

Šī no lieliem lauku akmeņiem celtā pils atgādina cietoksni. Pils fronte, caur kuŗas vārtiem iet Straupes-Lēdurgas lielceļš, un divi spārni ieslēdz plašo pils pagalmu. Ap pili vēl redzami dziļie grāvji un sveramo tiltu vietas. Pili bija pāri par 50 istabu. Vairākās istabās bija iekārtots austrumu tautu ieroču un trauku muzejs. Dažas istabas iepēma ļoti bagāta bibliotēka ar vecām grāmatām, manuskriptiem un pergamentiem. Viena istaba bija iztapsēta senām spāniešu ādas tapētēm no XIV. gs. Starp daudzajām senču bildēm atradās arī kāda mozaikā izgatavota pāvesta Klemensa II. (1046.—1047.) ģimietne. Klemenss bijis kāds no Meijendorfiem, kam šī pils piederēja līdz agrārreformas izvešanai. Muzejus, bibliotēkas un citas krātuves 1917. g. pēc Rīgas krišanas izputināja krievu karaspēks.

Katoļu laikos abās pilis bijuši ierīkoti klosteri, kas bijuši savienoti ar apakšzemes eju zem Braslas upes.

Abas Straupes atrodas lielā Rīgas—Tērbatas—Pliskavas lielceļa malā, kamdēļ vidus laikos ap pilīm, baznīcu un klosteriem izcēlusies prāva R o p a s p i l s ē t a, kurai pašai bijis savs ģerbonis. Pilsētiņa kopā ar Rīgu, Cēsīm un Valmieru skaitījusies Hanzas locekle. Kara laikos viņa nodedzināta.

Iepretim Maz-Straupei uz Cēsu pusē — viena no vecākajām skolām Latvijā —

S t r a u p e s d r a u d z e s (tag. II. pak. pamat-) s k o l a, kur 60 gadus nostrādājis viens no pirmajiem sabiedriskajiem darbiniekiem un pedagogiem D. Garklāvs (1848.—1908.) un kas devusi pamatizglītību daudziem zinātņu vīriem un izciliem sab. darbiniekiem (prof. Dr. chem. Valdenam, vēsturniekam A. Švābem u. d. c.).

Braslas gleznainie, ar ziediem un lakstīgalām bagātie krasti pie Straupēm vasarā pievelk daudz viesu no Rīgas un Cēsīm. Pēdējā gaitā Braslu pavada augsti un skaisti i e ž i.

Sevišķi skaistas vietas Braslas lejas galā, kur upes gaitu iežogo līdz 50 m augstas sarkanā smilšakmeņa sienas.

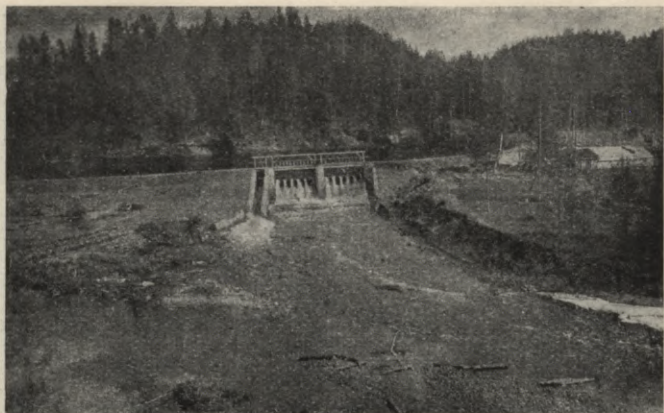
Šo maršrutu var izbeigt:

1) caur skaistām birzīm un mežiem dodoties uz Līgatnes staciju (20 km),

2) pa Rīgas lielceļu gar Braslu uz Turaidu (20 km),

3) sēžoties satiksmēs auto un dodoties tieši uz Rīgu un

4) caur Rozulu un Dauguliem uz Daugulu staciju (Valmieras—Ainažu dzelz.) — 23 km.

Braslas uzdambējums

Pirmā gaitā — 5. km no Straupes pa labi paliek Plaūžu, bet pa kreisi — Pekša ezeriņš. Tālāk līdz Gaujai apvidus kalnains un mežains.

Kuru interesē zemes senatne, — var iegriezties Straupes Gaujmaļos, kur atrastas ļaivveidīgās senču kapenes.

Pa Līgatnes tiltu pār Gauju nonākam skaistā vietā stāvošā Līgatnes papīra fabrikā — mūsu lielākajā un vecākajā papīra rūpnīcā.

Otrā gaitā var iegriezties jaunā Braslas spēkstacijā — Straupes—Rīgas lielceļa tuvumā.

Spēkstacija atrodas tā sauktā Aņites līcī apm. 2 km no Rīgas—Valmieras lielceļa un 5 km no Braslas ietekas Gaujā. Staciju ceļ inž. K. Tormanis pēc inž. Fr. Eferta meta. Darbi iesākti jau 1923. gadā, bet aiz līdzekļu trūkuma novilcinājās. Centrāles viena turbīna sāka darboties 1927. g. oktobrī. Vadu izbūve vēl nav galīgi pabeigta. Līnijas gaņums paredzēts ap 100 km un stacija apkalpos apm. 800 kvadrātkilometru plašu novadu.

Braslas ieži

Ceturtā gaitā var redzēt Rozbeķu pilsdrupas — pie Straupes—Dikļu lielceļa (9 km no Straupes.)

Par šai gaitā minētām vietām sīkāk sk. A. Melnalkšņa „Dzimtā Zeme“ I.

Gaita no Cēsīm līdz Straupēm veicama 1 dienā.

5. TREŠĀ GAITA.

Cēsis—Sigulda.

(Laivā.)

Lai redzētu Gaujas krastu krāšņumu, tad turpināsim no Valmieras iesākto ceļojumu laivā.

Pie Gaujas Raiskuma tilta mēs sēžamies laivā un pa strautu braucam lejup. Pa kreisi stāvā krastā paliek krauju galos uzceltās vasarnīcas ar terrasēm uz Gauju un Cēsu—Limbažu

Gaujas skats

lielceļu. Kā vīles gar straumes malu aizvijas gaišo smilšu sēri, kas tālumā saplūst ar mežu valni labajā un aiz Meijermuižas ar plavu un lauku vīli viņas kreisajā krastā.

Trešā kilometrā no tilta Gaujas stāvō kreiso krastu pušķo Meijermuižas (Solitudes) lieliskais parks ar veciem ēnainiem košuma kokiem un terrases trepēm uz Gauju.

Meijermuižā dzīvojis un miris (1879.) pazīstamais Baltijas senatnes pētnieks K. G. Zīverss.

Še Gaujā ietek maza stāvōs smilšakmeņa klinšu krastos iespiesta upīte. Šīs upītes kreisajā stāvā krastā — kādu ceturtdaļu km no Gaujas — vientuļa ala, ko sauc par Sarkanō alu. Par šo alu kāda teika stāsta, ka 1577. g., kad Jānis Briesmīgais ar saviem tatāriem apsēdis Cēsu pili, šai alā ilgāku laiku slēpies kāds latviešu jauneklis ar savu ligavu. Tatāri šo paslēptuvi uzoduši un abus jauniešus nežēlīgā kārtā noslepkavojuši.

Amatas klintis

Mežs, kas kreisajā krastā pavada Gauju, aiz Meijermuižīņas ar Vāģu kalnu izbeidzas, un atklājas skats uz dziļu un plašu ieleju. Labo krastu joprojām pavada augstais meža valnis.

Kilometrus 3 aiz Meijermuižīņas no kreisās puses Gaujā ietek Āraišu ezera noteka — Simtupe.

Iepretim Simtupes ietekai Gaujas labajā krastā stāv vēsturiskais virsaiša Rūsina Sateklas pilskalns, pie kā sīkāk pakavējāmiešiem iepriekšējā nodaļā. — Tā kā pa zemesceļu šis pilskalns grūti sasniedzams, tad nedrīkst palaist gadījumu to apskatīt ceļojumā pa upi.

Kilometrus 2 lejpus Sateklas pilskalna Gaujas krastā paceļas augstas un stāvas klintis, bet 5. km no kreisās puses Gaujā iegāžas viena no straujākām Vidzemes upēm Amata (Amada).

Amatas grīvā der piestāt un apskatīt vairākas desmitis metru augstās un stāvas Amatas klintis, kas kā važās iekalušas šo straujo upi.

Lejpus Amatas ietekas Gaujas labā krastā paceļas skaistās Edernieku klintis, bet kilometrus trīs lejāk — pie Strau-

Amatas krasts

pes Kūķiem lieliskās Kūķa klinītis. Še no kādas apm. metru platas, 5 m augstas un kādus 25 m garas klinšu spraugas iztek avotiņš ar ļoti dzidru ūdeni.

Drusku lejāk Gaujas kreisajā krastā paceļas skaistās un stāvās Līgatnes klinītis ar alām un spraugām.

No kreisās puses Gaujā ietek straujā un skaistā Līgatnes upe. Še Gaujas ūdens līmenis 17 m pār jūras spoguļi.

Ja patiktos apskatīt mūsu plašāko Līgatnes papīra fabriku, tad var piestāt Līgatnes lejā un doties uz apmēram kilometru no Gaujas atstato fabriku.

Kilometrus 2 lejpus Līgatnes tilta labajā krastā paceļas klinītis, ko sauc par „Nāru klinītīm” (Loreleifelsen).

Tālāk pie Straupes Gūdiem labajā krastā stāv augšā ar ozoļiem, liepām un bērziem apaugušās varenās Gūdu klinītis — ap 50 metru augstumā.

Vēl kilometrus 3 lejāk labajā krastā viena no lieliskām klinītīm — augstā un kailā Katriņas klinītis.

Gaujas skats

Pāris kilometrus no Katrīņas klints Gaujai piebiedrojas tās labā pieteka Brasla, kas iesākas Umurgas draudzē — Valmieras apr. vidienē. No Straupes—Rīgas lielceļa Brasla ir Cēsu un Rīgas apriņķu robežupe. Uz Braslas — pie minētā lielceļa — stāv Braslas spēka stacija.

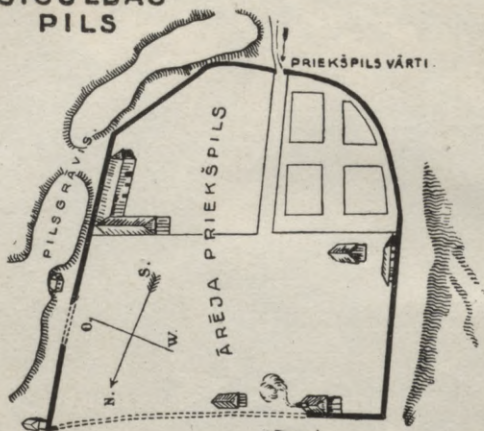
Augstu un ar mežu apaugušu krastu pavadīta Gauja tuvojas Vidzemes Šveicei.

Piektā kilometrā no Braslas grīvas Gauju krusto vecais Turaidas-Nurmižu lielceļš.

Pāris kilometru nobraukuši, esam pie senču Viešu pilskalna (labajā krastā). Vēl kilometrus 3, un esam jau Vidzemes Šveicē — Turaidas leņķā.

Pie pietiekoši augsta ūdens līmeņa un labā Gaujas pazinēja vadībā ar šo minētām piestātnēm ceļojums no Cēsīm veicams vienā dienā. Tad, saprotams, jāatstāj Līgatnes papiru fabrikas tuvāka apskatīšana. Kam netiek palikt Siguldā un izbaudīt Vidzemes Šveices košumus, tas var Siguldas stacijā sēsties vilcienā un ērti nokļūt Rīgā un Jelgavā, Cēsīs un Valmierā.

SIGULDAS PILS

ZVIEDRU OLEKTIS

0 50 100 200 300 400

1. ZV. OLEKTS = 59,38 CENTIM. = NOAPALOJOT 60 CENTIM.
500 OL. = 300 ; 1000 OL. = 600 M.

Vidzemes Šveice

ar
Siguldas,
Krimuldas
un
Turaidas
pilīm

Izskaidrojumi.

BAZNĪCA	ŪDEŅI
MUIŽA VAI MĀCĪTĀJU MUIŽA	UZKALNS
ZEMNIEKU MĀJA	RĪGAS - VALKAS DZELZCEĻS
VASARNĪCA VAI HOTELIS UN PANZIJA	ŠOSEJA PASTA CEĻS, LIELĀKS CEĻS
VĒJA DZIRNAVAS	VECĀIS RĪGAS - CĒSU CEĻS
MEŽSARGS	MAZS CELIŅŠ
ŪDEŅA DZIRNAVAS	KĀJU CELIŅŠ
KROGS	MEŽS
PILSDRUPAS	ALAS
	SKANSTE

Gaujas skats

IV. VIDZEMES ŠVEICE.

Jau iepriekšējās nodaļās aizrādīts uz krāšņām vietām Gaujas, Amatas, Līgatnes, Raunas, Braslas, Salacas un Sedas krastos un vēsturiskām piemiņām Cēsīs, Raunā, Valmierā un citur. Katrai upei, katram ezeram, katrai vietai, katram krastam ir savs īpatnējs skaistums, bet Gaujas krasti pie Siguldas, Turaidas un Krīmuldas vienā vietā apvieno visus šos krāšņumus. Še ir augsti kalni un dziļas gravas. Še ir kailas klintis un ieži un skaistiem kokiem apauguši krasti. Še ir dziļas alas un augstas vietas, no kurām noskatoties šai koncentrētā dabas krāšņuma ainā var aizmirst ikdienas rūpes un raizes. Še ir seno vareno ordeņa un bīskapu piļu drupas un seno lībiešu un mūsu senču pilskalni. Viss krāšņais un vēsturiskais koncentrēts vienā vietā. Ar to šis mūsu dzimtenes gleznais stūrītis pievelk katru dabas un senatnes mīlotāju, ar to tas dabūjis „Vidzemes Šveices“ vārdu.

Tagad pakavēsimies pie šīs vietas senatnes un tagadnes.

Ordeņa pils drupas Siguldā

1. Sigulda, Turaida, Krimulda un apkaime.

Sigulda — pagasts, draudze, miests Vidzemē. 1928. gadā miests pārvērsts par pilsētu. — Sigulda savu vārdu dabūjusi no „Sigevaldes“ pils, ko ap 1207. g. še sācis celt ordeņa mestrs Venno. Vārda sakne „Sige“, liekas, būs seno zemes iemītnieku — lībiešu vārds. No šīs Sigevaldes cēlies latviskais Sigulda un vāciskais Segewold.

Jau vairāk kā priekš simts gadiem Sigulda vērsusi uz sevi dabas draugu ievēribu, bet kopš Rīgas—Pliskavas šosejas atklāšanas (1868. g.) šī krāšņā vieta rīdzinieku dabas draugiem palika grūti sasniedzama. Viegļāk pieejama tā palika pēc Vidzemes dzelzceļa atklāšanas 1889. g. No tā laika Sigulda sāka apbūvēties un palikt par iecienītu vasarnieku un atpūtas vietu. Nodibinājās Siguldas miests ar vairākām vasarnīcām, viesnīcām un pansionātiem. Kara sākumā miestīņā jau bija pāri par 100 koka un mūra namu un vasarnīcu. Ziemā miestīņā mita pāri par 1000 iedzīvotāju, bet vasarā šie nomētās līdz 6000—7000 vasarnieku. — Kara laikā Sigulda nāca ugunslijā un tika stipri sagrauta un izpostīta. Tagad karā sistās brūces pa daļai jau sadziedētas. Vairumā jau atjaunoti sagrautie un pussagrautie nami, uzcelti jauni. Siguldu izdalīja no pagasta teritorijas, noteica tai savas robežas un piešķīra miesta tiesības. Ar Saeimā pieņemto likumu Siguldai tagad piešķirtas arī pilsētas tiesības. Jaunās pilsētas robežas paplašinātas līdz Vidzemes šosejai un vēl drusku pāri tai, bet austrumos līdz Vēja kroga strautam, kas 2. km no Cēsu stacijas krusto Rīgas—Valkas dzelzceļu. Bez dažiem pilsētas iestādēm un labierīcībām rezervētiem gruntsgabaliem pilsētā paredzēti ap 775 apbūves gabali. Daļu no tiem steidzīgā kārtā jau apbūvē. Vasarnīcām norādīts sevišķs rajons — Gaujas kreisajā krastā un krasta tuvumā. Ar 1928. gadu Siguldā atvērta arī vidusskola. Iedzīvotāju skaits ziemā jau pārsniedz 1500, bet vasarā tas paceļas uz 10.000. Vasaras svētdienās un sevišķi vasarsvētkos Siguldas apmeklētāju un viesu skaits reizēm pārsniedz 25.000. — Beidzamajos gados Sigulda palikusi arī iecienīta ziemas sporta vieta. — Vasarā bez parastajiem Rīgas—Valkas—Valmieras un Vecgulbenes vilcieniem uz Siguldu noiet arī vairāk tiešu Rīgas—Siguldas vilcienu. Starp Rīgu un Siguldu attīstījusies arī dzīva auto satiksme.

Siguldas ordeņa pili sācis celt ordeņa mestrs Venno (1206.—09.), bet pabeigta tā viņa pēcnācēja Volkvina laikā 1226. g. Līdz 1432. g. pils pieder ordeņa konventam, tad ordeņa komturam. Kad 1434. g. pils nāk ordeņa kara vadoņa landmaršala rīcībā, Siguldā nodibinās Melngalvju biedrība, kurai piešķir zemi pie pils esošā miestīņā. Ordeņa varai sabrūkot 1562. g. pils krīt poļu rokās. Poļu vara Siguldā nodibina starosteju. 1601. g. pavasarī Siguldu ieņem zviedru

Ordeņa pils drupas Siguldā

obersts Heinrichs Līvens. Turpinoties zviedru un poļu sadursmēm, 1613. g. sagrūvusi baznīca, nodedzinātas mājas un miestīņā dzīvas palikušas tikai 5 ģimenes. — 1621. gadā Sigulda nāk zviedru varā. Gustavs Adolfs Siguldas pili ar novadu iznomā savam karakungam I. de-la-Gardie, bet 1625. g. to atdāvina valsts drostam Gabriēlim Oksenstjernam. Zviedru un poļu cīņās pils tiek izpostīta, bet vēlāk Jānis Briesmīgais to galīgi sagrāva. Muižu redukcijas laikā S. pāriet kroņa īpašumā. 1737. g. ķeizariene Anna Siguldu atdāvina savam feldmaršalam grāfam P. f. Lacijam, vēlāk S. nāk grāfu Brovnu un Borchu rokās. Grāfs Borchs piekopiis pils drupas, par ko virs pils vārtiem piesists šā grāfa vapenis ar uzrakstu. Beidzamais S. īpašnieks bija firsts Krapotkins, kam muiža piederēja līdz agrārreformas izvešanai 1922. g. — Tagad Siguldas pils ar blakus ēkām piešķirta Latviešu rakstnieku un žurnālistu arodbiedrībai, kas še ierīkojusi atpūtas vietu biedrības biedriem — rakstniekiem.

Kā to rāda senās Siguldas ordeņa pils plāns, kas glabājas Stokholmas kara archīvā, tad Siguldas pilij bijušas divas

Rakstnieku pils

priekšpilis: ārējā un iekšējā. Ārējā, kas atradusies no pils uz dienvidaustrumu pusi, bijusi reizes četras plašāka par iekšējo priekšpili. Šī, kā arī iekšējā priekšpils, kas noslēdza pili un konventa sētu, noderēja nevien pils aizsargam, bet arī ordeņa brāļu vezumnieku un vietējo iedzīvotāju paglābiņam kara laikā. Abas priekšpilis apcietinātas bieziem un augstiem mūriem, sargu torņiem un ar ūdeni pildītiem grāvjiem. Ārējo priekšpili, kas nav bijusi mūriem savienota ar pili un iekšējo priekš-

pili, kā tas bijis Cēsīs, no pils šķīr pils grāvis ar apcietinātu tilta galvu un sveramo tiltu. Ārējā plašā priekšpili atradušās vairāk dzīvojamās un saimniecības ēkas. Iekšējā priekšpili varēja nokļūt tikai caur ārējo priekšpili, bet pašā pilī — caur abām šīm priekšpilīm un vairākiem vārtiem, kas bija nocietināti ar sargu torņiem, no kuŗiem uzraudzīja, kas notika pils pagalmā, priekšpilis un tuvākā apkaimē. Pils dienvidrietumu un ziemeļrietumu mūrus apņēma iekšējā priekšpils, no kurienes caur galveniem vārtiem ietika konventa sētā. No dienvidiem — starp pils un ārējo mūri — ordeņa brāļu kapu vieta — parchama. No ieejas konventa sētā pa labi atradusies vārtnieka telpa ar logiem uz sētu un varbūt torni, bet pa kreisi — dzīvokļi brāļiem un kalpotājiem un mantu glabātavas un noliktavas. — Otrā stāvā virs vārtnieka telpas un pirmās istabas pa kreisi atradusies (9×26,2 m) konventa kapella. Drupās vēl tagad redzama nišas vieta. Virs stūra telpas un tālāk uz dienvidaustrumiem, kur manāmi vairs tikai mūru pamati, bijusi krāšņa telpa — vai nu apspriežu vai ēdamzāle. Pils celta galvenā kārtā no lauk- un kaļķakmeņiem. Velvēs un stūros lietots aptēsts šūnakmens. Ārpusē ķieģeļi nav redzami. Vārti, pie kuŗiem nobeidzas celiņš starp apcirptām akacijām, celts jaunākā laikā ārējās priekšpils vārtu vietā.

Tagad, pakavējušies pie Siguldas senatnes, pamieļosim acis ar Gaujas un tās krastu skaistumu. No ārējās priekšpils — garām senai tilta galvai, pa celiņu, kas uzvillēts agrākā sveramā tilta vietā, caur pils vārtiem mēs nokļūstam iekšējā priekšpili, no kuŗas mūru rietuma stūra atveras plašs skats uz Gauju, tās krāšņiem krastiem un Turaidas pils masīvo sarkano torni, skats, kādu nekur citur Latvijā nenāksies izbaudīt. — Netālu no šīs vietas taciņa ar 45 pakāpēm. Taciņa noved uz kādu uzkalniņu, kur atrodas ar 2 dzelzs stīpām sastīpots kļavs, ko še iestādījis krievu ķeizars Aleksandrs II. 1862. g. 11. jūlijā, viesodamies Krimuldas pilī. No šī uzkalniņa atkal lielisks skats uz Gauju, Turaidu un Krimuldu.

Siguldas senatnes liecinieks ir arī Siguldas baznīca, kas atrodas uz dienvidaustrumiem no pils. Baznīcu un draudzi še nodibinājis Romas pāvesta legāts Viļums no Modenas, kad 1225. g. tas ieradās Siguldā, lai izšķirtu strīdus starp ordeni un bīskapu. Pasaules kara vētrās baznīca, kā par brīnumu, nav tikusi sagrauta.

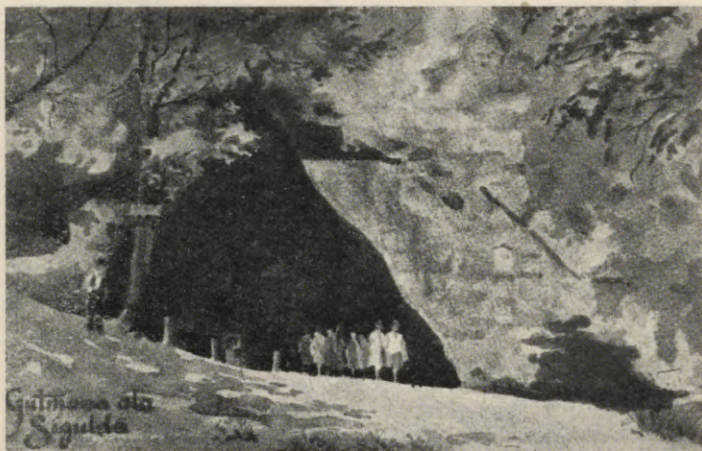
Otrs tāds senatnes liecinieks, kas gadu simteņiem stāvējis baznīcas tuvos kaimiņos, ir 1917. g. nodedzinātais diev-
o z o l s, pie kā mūsu senči senos laikos upurējuši.

Tagad gar draudzes skolu un Pižām dosimies uz vietu, kur sirmā senatnē stāvējusi lībiešu Dabreļa Satezeles pils. — Jau pa gabalu redzams augstais kokiem apaugušais, 73 m garais valnis, kas paceļas no grāvja dibena 20, bet no pils-
laukuma 15 m augstumā. Pils laukuma plašums liecina, ka pils bijusi tik plaša, ka kara laikā šē varēja atrast patvērumu lielāks iedzīvotāju skaits. Pils laukuma šaurākā galā stāvējusi seno lībiešu koka pils. Valņa vidū vēl redzama vieta, caur ko 1212. g. vācieši mēģināja iekļūt pilī un to ieņemt. Lībiešu varonību šis pils aizstāvēšanā apraksta chronists Indriķis. Šais cīņās kritis Satezeles virsaiša Āso draugs un sabiedrotais Sateklas virsaitis — Rūsins. Pēdējo kērusi kāda stopbisnieka bulta, kad tas, pārlicies pār valni, noņēmis savu bruņu cepuri un draudzīgi sarunājies par mieru un vecu pazīšanos ar Cēsu ordeņa mestru Bertholdu, nosaukdams to par draugu. Kad aplenkto redzējuši, ka valnis jau sāk iebrūt, tie pie bīskapa nosūtījuši savu vecāko Āso ar lūgumu tos žēlēt un nenonāvēt. Bet kad apsēstie atteikušies atgriezties kristīgā ticībā un paceļt sv. Jumpravas karogu, vācieši Āso piesējuši pie šauj-
amā, un karš ticis atjaunots ar sevišķu cietsirdību un niknumu, kamēr lībieši bijuši spiesti padoties. — Tā krita stiprā lībiešu pils Satezele, kuŗas vieta vēl tagad nes „Līvu kalna“ nosau-
kumu.

Kādu puskilometru uz austrumiem no pilskalna, tā saucamā Daudu gravā atrodas Pēteŗa ala. Alas nosaukumu ved sakarā ar kādu Pēteri, kas Ziemeļu kara laikā ar savu ģimeni paslēpies alā no laupītāju tatāru bandām. (Šo alu var apmeklēt pa ceļam no Pižām uz pilskalnu.)

Pa taciņu — garām pilskalnam — mēs nonākam skaistajā Kraukļu aizā, kas atrodas kādā sānu gravā. No upītes kraujas — atpakaļ ceļā uz skolu — krāšņs skats uz Turaidu un Gaujas labo krastu. Kam patīk doties uz Turaidu un Krimuldu, tam no alām jāpārkāpj Vējupītes kraujai, lai izkļūtu uz ceļa, kas no Kalna Klaukām gar Lejas Klaukām izved uz pārceļtuvi.

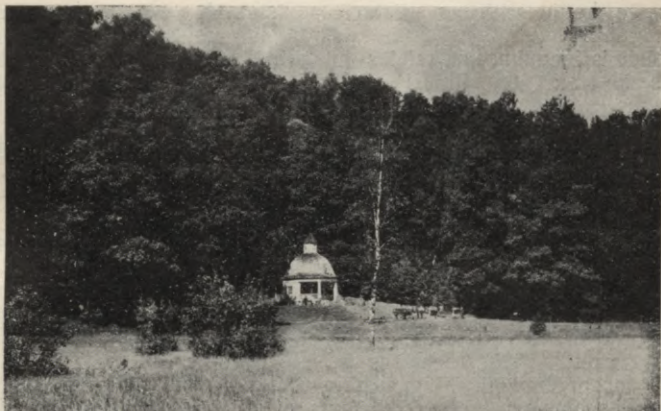
Pārcēlušies pār Gauju, mēs drīz uzejam uz lielceļa, kas pa labi ved uz Turaidu, bet pa kreisi uz Krimuldas muižu un pili.

Gūtmaņa ala

Mēs pagriezāties pa labi un pāri Turaidas un Krimuldas pagastu un muižu robežupei — Vikmestei, pa Gaujas leju dodamies uz Turaidas pusi. Pagājuši kādu puskilometru pa celiņu pa kreisi, nogriezāties uz Gūtmaņa alu. Sarkanā smilšakmeņi izgrauztā, plašā un augstā ala nav noslēgta ar šaurāku ieeju, kā piem. „Velna pagrabs“ Salacas krastos, bet stāv pilnīgi atklāta. Alā burbuļo dzidrs avotiņš, kā ūdens aiztek uz Gauju. Senie lībieši avotiņa ūdenim pierakstījuši dziedinošas spējas pret dažādām slimībām. Arī latvieši vēl pag. gadsimtenī avotiņa ūdeni lietojuši pret dažādām vainām un kā atmaksu ziedojuši sīku naudu, kas vēlāk atrasta avotiņa smiltīs. Sarkanais iezis, kas sevī slēpj alu — no apakšas līdz pašai augšai aplāts klintī iegrieztiem vārdiem un uzrakstiem. Starp daudziem jaunākajiem ir arī ieraksti no XVI. gadsimta.

No šejienes pa kreisi trepes ved mākslīgi veidotā Viktora (arī Maijas) alā — Turaidas Maijas traģēdijas vietā, ku-

Kafejnīca pie Gūtmaņa alas

ras vielu Rainis izmantojis savai drāmai „Mila stiprāka par nāvi“.

Ceļa līkumā pie Slakteņa mežsarga mājas, kur Gauja piegriežas tuvāk Turaidai — 1211. g. vēsturiskās kaujas vieta, kur — pēc chronista Indriķa ziņām — notikušas nīkšanas cīņas starp kristītiem lībiešiem, ordeņa brāļiem un krusta karotājiem vienā pusē un igauņiem un sāmīšiem otrā. Kaupo lielās pils aplenkšanā un kaujā, kā stāsta „Rīmju chronika“, piedalījušies „Sāmu salas, Rōteles un visas Igaunijas vecākie ar daudziem tūkstošiem jātnieku un daudziem tūkstošiem, kas ar kuģiem braukuši“. Šai sīvā kaujā lībieši ar ordeņa brāļiem un krusta karotājiem ieguvuši bagātu laupījumu — pie 2000 zirgu un „laupītāju kuģus skaitā 300 bez mazākiem“. 1873. g. Gauja uzplūdu laikā izskalojusi kāda sāmīšu kuģa atliekas. Pēc šīm drupām grāfs K. G. Zīverss konstatējis kuģa apmēru. Pēc Zīversa apraksta, kas ievietots „N. Dorpatsche Zeitung'as“ Nr. 58. pielikumā, kuģis varējis būt apm. 56—80 pēdas garumā un 12—22 pēdas platumā ar apm. 3¹/₂ p. augstu virsūdens daļu. Kaujā kritis arī visu igauņu zemju vecākais.

Uz šo kauju attiecas vēsturē pazīstamais „maga magama“ (tu gulsies uz mūžību), kā kāds lībietis no Kaupo pils valņa atbildējis igaunim, kas teicies „magetas“, t. i. palikt, kamēr pils būs ieņemta un lībieši piedalīsies kara gājienā uz Rīgu. Liekas, ka no šīs kaujas (Schlacht) turaidiešu „Slakteris“ un „Slaktera grava“ dabūjuši savu nosaukumu.

Atstāsim šo seno cīņu vietu un pa lielceļu virzīsimies kalnā, kā kraujā pa labi stāv Turaidas pilsdrupas, bet pa kreisi — senos laikos stāvējusi Kaupo lielā pils.

Turaidas pils pēc bīskapa Alberta II. pavēles celta 1214. gadā izpostītās lielās Kaupo pils tuvumā. Sākumā pils saukta par Fredelandi, bet vēlāk senā lībiešu vārdā par Toreidu (līb. „Dieva dārzs“). Pili bieži vien ievērojama loma bīskapu un ordeņu cīņās. Tā virsbīskaps Jānis III. šē meklē patvērumu. Ordeņa mestrs Bruno 1298. g. ieņem Turaidas pili, sapem Jāni gūstā un nosūta to uz Vilandi. Rīgas pilsoņi nostājas bīskapa pusē. Tie aicina palīgā ordeņa vecos ienaidniekus — leišus. Kauja notiek pie Turaidas. Bruno zaudē kauju un savu dzīvību. Pēc nepilniem 200 gadiem (1479.) pie Turaidas notiek cīņas starp virsbīskapa Silv. Stodevešera un ordeņa mestra Berenda f. der Borchā pulkiem. Ordenis ieņem Turaidu. Pēc sešiem gadiem Borchā pēcnācējs J. Freitāgs f. Loringhovens pili atkal atdod virsbīskapam M. Hildebrantam. Nākošajā 1486. g. šē notiek sarunas starp virsbīskapu un zviedru kara vadoni Nīlsu Erichsonu, kas bija nācis palīgā ordenim. Ķildās iejaukta arī Rīgas pilsēta. Sarunas beidzās ar kauju (1490.), kurā ordenis cieta smagus zaudējumus un Turaida palika virsbīskapa varā līdz ordeņa varas sabrukšanai. Pēc tam Turaida iet no rokas rokā starp poļiem un zviedriem. Savu laiku šē bijusi poļu starosteja, savu — zviedru karaļa vietnieka sēdeklis. Pēdējā lielā kauja pie Turaidas norisinājās 1628. g., kad poļi sakauj zviedrus. — 1621. g. pili un visu apgabalu Gustavs Adolfs atdāvina Nīlsam Stjernšeldam, kas 1652. g. pili pārdod landrātam f. Budbergam. Budbergu īpašumā pils ar novadu paliek līdz 1818. g. Pēc tam to iegūst barons Stēls f. Holšteins, kā dzimtai pils paliek līdz agrār-reformas izvešanai 1922. g. — Tagad Turaidas kungu nams piešķirts Latvijas skolotājiem, kas šē ierīkojuši skolotāju atpūtas namu.

Turaidas pilsdrupas

1771. g. pilij bijuši apkārt mūri un tā tikusi vēl apdzīvota. 1776. g. no kāda šautenes šāviena pilī izcēlās ugunsgrēks un pils izdega. Izdegušie mūri sāka sabrukt, tā ka tagad — bez masīvā torņa — no agrākās pils varenības maz kas atlicies.

Garīdzniecības celtā Turaidas pils, kā to rāda vecs plāns, nav bijusi sevišķi plaša. Pils ārējais pagalms, kas no ziemeļu torņa stiepies dienvidus virzienā līdz pils iekšējai sētai, bijis 93 m garumā un apm. 50 m platumā pie iekšējās pils sētas, bet tikai 30 m pie ziemeļu torņa. Šās priekšpils mūri jau XVII. gadsimtenī bijuši sagrauti. Pils iekšējā sētā atradusies pati pils, blakus ēkas un baznīca, kas savā būvē stipri līdzinājusies senai Ikšķiles baznīcai. Pašai pilij bijusi liela līdzība ar Vartburgas pili pie Eizenachas. — Tagadējās drupās var atšķirt sētas mūra un pusapaļā rietumu torņa atliekas. Pilnīgi atsevišķi stāvējis lielais sarkanais galvenais tornis, kas vēl diezgan labi uzglabājies. Ieeja iekšējās velvētās telpās drošības labad bijusi ne no zemes, bet pirmā stāva augstumā. Atsevišķas torņa telpas saistītas ar trepēm, kas mūra iekšpusē vēl tagad redzamas. Šo torni uzskata par vecās Fredelandes pils

atlieku. Sākumā visa pils, domājams, pastāvējusi tikai no torņa un sētas mūra. Pēc pils izbūvēšanas torņa augsto ieeju ar pārējām ēkām savienoja viegli iznīcināma koka eja. Pils augšas stāvu saistījusi uz 7 pīlāriem celta galerija. Iekšējā pils pagalma dienvidgalā starp pili un ārējo mūri jau XVII. gadsimtenī bijis ierīkots puķu dārziņš, kā to sauc vēl šodien. No „puķu dārziņa“ plašs un krāšņs skats uz Gaujas leju un Siguldu. Glīts skats uz pašu Turaidu ir no kāda uzkalna, kur tagad stāv muižas augļu dārzs. Uz šā uzkalna atzarojuma, ko sauc par Zviedru kalnu, pēc grāfa K. G. Zīversa senatnē stāvējusi Kaupo mazā pils.

Gar muižas kūtim mēs dodamies uz ķieģelnīcu, no turienes gar Cīruli, Vildu un Krastiņu uz Vieša pilskalnu, kas atrodas uz kādas mazas upītes krasta netālu no tās ietekas Gaujā — gaisa līnijā kādus 2,5 km no Turaidas pils. Senču pils pagalmu ar valni no galvenā pagalma šķīris dziļš grāvis. Galvenā pagalma dienvidpusē grāvis ar zemu valni. Galvenās pils laukums 44 m garumā un 13 m platumā. Manāma terrasse, kas radusies norokot krauju stāvāku. Abos pagalmos redzamas aizbirušo aku vietas. Daži vēsturnieki arī šai pilskalnā meklē Kaupo lielās pils atrašanās vietu.

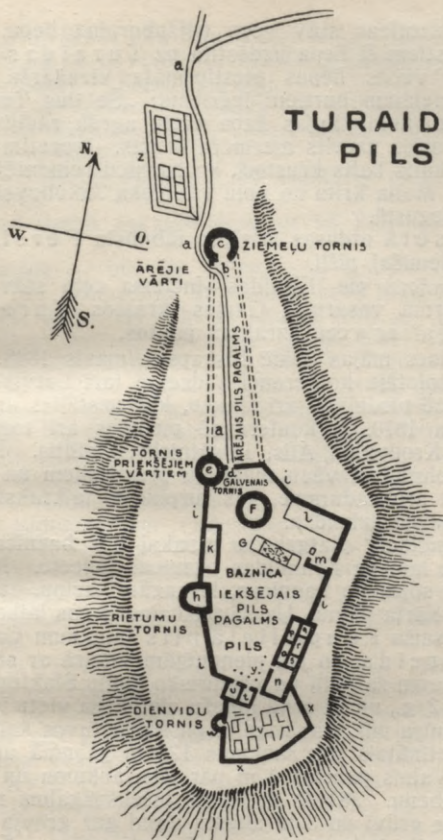
Vieša purvā, pilskalna tuvumā, pēc veciem nostāstiem nogrēmdēts Turaidas Maijas slepkavas poļu dezertiera Jakubovska liķis.

Šai apvidū no senatnes vietām vēl minami seno lībiešu virsaišu kapi Pūteļu mājas robežās, kādus 5 km no Turaidas uz ziemeļritiem. Kapu vieta — neliels uzkalniņš. Uz tā cits pie cita līdz 5 pēdas augsti pauguriņi. Izdarot izrakumus šos kapus 1896. g. izpētījis prof. Vīrchovs. Katrā paugurā atrasts ģindenis ar labā rokā uz augšu paceltu āvu. Pie ģindeņu kājām atrasti suņu kauli.

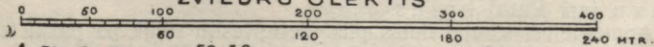
Pa to pašu ceļu atgriežoties no Vieša pilskalna atpakaļ Turaidā, apskatīsim pie ķieģelnīcas atrodošos Ellītes gravu, ko teika apzīmē par raganu sapulču un izpriecas vietu.

Turaidas baznīca un draudze, priesterā Alobranta nodibināta 1206. g. — 1600. g. pie pils uzcelta koka baznīca. Baznīcu atjauno, bet tā nodeg atkal 1613. g. Tagadējā Turaidas koka baznīca iesvētīta 1750. g. 28. janv. Turaidas baznīca skaitās Lēdurgas filiāle.

TURAJIDAS PILS

ZVIEDRU OLEKTIS

1. ZV. OLEKTS = 59,38 CENTIM. = NOAPAĻOJOT 60 CENTIM.
 500 OL. = 300; 1000 OL. = 600 M.

Pie Turaidas baznīcas stāv veca trijzūburaina liepa. Pēc vecu ļaužu nostāstiem šī liepa uzdēstīta uz Turaidas Maijaskapa. Pie vecās liepas piestiprināta vienkārša koka plāksnīte, kurā melniem burtiem iegriezts: „Še dus Turaidas Roze“. Pēc nostāstiem Maijaskapa vietu agrāk rādījis bruņinieku un iedzīvotāju uzcelts marmora krusts. Iepretim liepai baznīcas sienā iekalts balts krustiņš, ko baznīcu remontējot arvienu atjauno. — Maija krita no poļu virsnieka Jakobovska rokas 1620. g. 6. augustā.

Turaidas kapsētā atdusas latviešu fābulista Pērsieša-Mēlgāļa (K. Zemiša) pīši.

Netālu aiz baznīcas pie Turaidas—Inciema ceļa stāv vecā 1828. g. celtā pirmā vasarnīca Gaujas krastos Turaidas „Šveices māja“ ar vecu uzrakstu pantos.

Turaidas „Šveices mājas“ zālē bīskaps Ulmanis 1848. gadā sasauca pirmo skolotāju konferenci Vidzemē (arī Latvijā). Šai pirmajā konferencē piedalījās arī Cimze, kas uzstājies ar referātu. — 1869. un 1870. g. konferencē piedalās arī toreizējie „jaunstrāvnieki“ Kronvaldu Atis, Pilsātnieks, Gailītis. Pēdējā sapulcē starp skolotājiem vācu mācītāju piekritējiem un kronvaldiešiem notiek asa sadursme, kas turpinājās laikrakstu slejās. 1871. g. sapulces izbeidza.

No „Šveices mājiņas“ jāatgriežas atpakaļ līdz baznīcai. Še nogriezīsimies pa labi pa Krimuldas baznīcas lielceļu. Nostāigājuši kādus 300 soļus no baznīcas, ieraugām taciņu, kas aizved pa kreisi uz Kārļa kalnu. Uz šā pilskalna senos laikos stāvējusi lībiešu virsaiša Kaupo lielā pils (magnum Castrum Cauponis) — Toreida, ko jau pieminējām sakarā ar sāmiešu un igauņu uzbrukumu šai pilij un vēsturisko kauju Slaktera lejā. Pils nopostīta 1212. g., un šā senā lībiešu cietokšņa vietu ieņēma jaunā Turaidas mūra pils, kas uzcelta pilskalna tuvos kaimiņos. Ar valpiem apcietinātais pils laukums 122 m garumā un 33—46 m platumā. Valnis paceļas 4 m pār pils laukumu un 6,5 m pār pilsgrāvju dibenu. 38×38 m lielais priekšpagalms no pils pagalma šķirts ar grāvi un 3 m augstu valni gar grāvja malu.

Blakus Kaupo pils kalnam stāv senā soda vieta — Karātavu (arī Rata) kalns.

Apmeklējuši Kaupo lielās pils vietu, iesim tālāk pa parka ceļu, kas ved uz Krimuldu. Iepretim Krimuldas pilsdrupām uz Vikmestes kreisā krasta, dienvidrietumu virziena piekalnē, ar

2 grāvjiem šķirts abu Kaupo piļu novērošanas (taurētāju) kalns, no kā novēroja tuvojošās briesmas Kaupo lielai Torēdas un mazai — Kubeseles piļij.

Netālu no šejienes — kādus 150 soļus augšup no Vikmestes laipas, uz piekalnes apaļš, liekas, cilvēku radīts Elku kalns — senā upu vieta.

No Vikmestes lejas pa 380 pakāpēm paceļamies Krimuldas pilsdrupās.

Tagad isumā pakavēsimies pie šā Vidzemes Šveices trešā zieda.

Krimulda — pēc Dr. Bīlenšteina domām esot īsts latviešu vārds. Par krimuldām, kā zināms, sauc kādu baltu sēņu šķirni. Krimulda pirmoreiz rakstos minēta 1318. g. Līdz tam Krimuldas pils un novads nesis seno lībiešu Kubeseles vārdu. — Jau 1201. vai 1205. g. priesteris Alobrants Kubeselē liek uzcelt baznīcu. Šī baznīca pirmā novadā, bet trešā visā Baltijā. — Pēc 50 gadiem, t. i. 1255. g. virsbīskaps Alberts II. lika celt Krimuldas pili. No paša sākuma pils ir Rīgas Doma baznīcas un tās prāvesta rīcībā un paliek līdz bīskapa varas beigām. Tad pārmaiņus Krimulda nāk te poļu, te atkal zviedru rokās. 1625. g. Gustavs Adolfs Krimuldu ar visu novadu atdāvina savam valsts padomniekam Gabriēlim Oksenstjērnam. 1726. gadā Krimulda ir kapteiņa K. f. Helmersena īpašums. 1817. g. to iegūst pirmu Līvenu dzimta, kas to patur līdz agrārreformas izvešanai 1922. g. — Tagad Krimuldas „jaunajā pilī“ ierīkota Latvijas Sarkanā krusta sanātārija ar kaulu tuberkulozi slimiem bērniem.

Krimuldas bīskapa pils bijusi vienkārši iekārtota. Lielceļš no Gaujas pārceltnes, kas ietaisīts 1862. g., kad gatavojās uz krievu ķeizara Aleksandra viesošanas Krimuldā, iet pa seno pils grāvi. Galvenos vārtus ar pretējo grāvja krastu savienoja sverams koka tilts. Vārtu tornis ticis izpostīts jau pirms XVII. gs. Pils telpas sastāvējušas tikai no 5 istabām. Pils sēta bijusi nesamērīgi liela. Vidus laikos sētā būs atradušās arī vairākas dzīvojamās un saimniecības ēkas. Pils vienīgie aizsargi divi torņi un vienkāršs sētas mūris. — Kad pils sagrauta — nav zināms. — Vairākos gadsimteņos laika zobš pils mūrus un drupas galīgi sagrauzis. — Krimuldas toreizējais īpašnieks virsцерemonijmeister un landmaršāls firsts f. Līvens 1861.—63. gadā pils drupās izdarījis vairākus izrakumus, bet

Krimuldas pils-sanatōrija

1862. g., kad Krimuldā divas dienas uzturējies krievu ķeizars ar ķeizarieni, tas licis atrakt vārtu torņa apakšu. Apakšā at-rastas divas telpas, kurās fīrsts gribējis ierīkot izrakumos at-rasto lietu un priekšmetu muzeju. No Krimuldas pils pagalma plašs un skaists skats uz Vīkmestes gravu, Gauju un Siguldu.

Jaunā pils — glīta ampīra stilā celta ēka ar kolonnām priekšā. 1854. g. pili vasaras atpūtai izmantojis Baltijas ģe-nerālgubernātors kņazs Suvorovs, bet 1862. g. krievu ķeizars ar ķeizarieni šē uzturējušies 2 dienas. Pirmā vasarnieka — Suvorova vārdā nosaukts kāds vecs ozols celiņa malā, kas no Vīkmestes ved uz Šveices māju. — Jaunā pils kara laikā tika izpostīta. Latv. Sarkanais krusts, ieguvis pili par savu īpašumu, glīto ēku izlaboja un pielaiķoja sanatōrijas vajadzībām. No pils drupām dosimies pa ceļu gar Šveices māju un tad pa celiņu, kas ved gar Vīkmestes sāna gravas krauju. Drīz nonākam jaunā gravu satekā, kurās ragā kokos ieraugām Kubeseli — Kaupo otro pilskalnu. Šis pilskalns ir visvien-kāršākais no jau aprakstītiem četriem senču pilskalniem. — Šo

Krimuldas Šveices māja

pilskalnu par godu kādreizējam Krimuldas vasarniekam ģenerālgubernātoram Suvorovam iesaukuši arī par „Suvorova kalnu“.

Krimuldas novadā daudz seno piemiņas vietu. Vairākās vietās atrastas seno lībiešu kapenes. Tādas plašas kapenes arī pie Krimuldas draudzes skolas. Še mironi paglabāti uz līdzenas zemes, pēc kam tiem virsū uzvesta augsta kapa kopa. Kapus atrotot atrod, ka mironi guldināti ar galvu pret ziemeļiem. Katram skeletam pie labā pleca nolikts māla podiņš, bet pie kreisā — vāle, krams un šķiltava. Pie dažiem — laikam bagātākiem — atrastas arī dzintara krelles.

Tagad atgriezīsimies atpakaļ uz Krimuldas pili, lai no turienes dotos uz Velnaļu. — Uz šo vietu Gaujas labajā krastā, km 4 no pārceltuves, ved divi ceļi: pa taciņu gar Gaujas krastu un celiņu, kas ved lejā pa 325 pakāpēm. No alas iztek dzidrš avotiņš. Alas griestos 6 skurstenveidīgi caurumi. Teika stāsta, ka pa šiem caurumiem velns atstājis savu mītņi, no kā ala dabūjusi savu Velna alas nosaukumu.

Ja pie Līcīša izdodas dabūt pārcēlēju, tad ļoti saīsinās ceļš uz krāšņo Lorupes gravu un Ancīša un Starpas dzirnavām.

No Starpas dzirnavām — pa Lorupītes kreiso krastu ved taka uz Gaujas krastu, kur krāšņs skats uz Gaujas leju, tās deviņiem likumiem un pretējo augsto, skaistiem kokiem apaugušo krastu. — Atpakaļ ceļā pa šoseju, pusceļā starp Starpas krogu un dzelzceļa krustojumu — pa kreisi, kādu puskilometru no šosejas — taisni pretim Gaujas krasam līkumam tā sauktais „ķeizariskais izredzes templis“ no kā jauks skats uz Vidzemes Šveici un šis Šveices dvēseli Gauju.

Vidzemes Šveices daudz maz pamatīgāka apskatīšana nav veicama vienā dienā. Kas šim skaistākajam dzimtenes stūrīšam varētu ziedot tikai vienu dienu, tam jāatsakās no Pēteru un Kraukļu alas, Sateseles un Vieša pilskalna, Kubeseles, Krimuldas un Velnalas apskatīšanas un jāpmierinās ar Siguldu un Turaidu, kuŗu gravas un kraujas vājākam gājējam liek svīst. — Tie, kam atļauj laiks, spēki un līdzekļi, var turpināt ceļojumu caur Līgatni uz Cēsīm, vai doties uz Rīgu pa ūdensceļu — Gauju un Gaujas—Daugavas kanāli. Bet kam vēlēšanās tikt vaļā no dažādām kaitēm: reimatisma, išijas u. t. t., tam ieteicams doties uz nesen atklātiem Pogiņa sēravotiem Jūdažu Zušos, kas atrodas pie Siguldas—Nītaures lielceļa 13. km no Siguldas. — Šai nesen atklātai peldu vietai veselīgā vietā — lauku mājās — laba slava un paredzama laba nākotne.

Siguldas Vēja krogā pie šosejas 1865. g. dzimis mūsu ievērojamais zinātnieks Dr. Kārlis Kasparsons — daudzu dabas zinātnisku un citu rakstu autors, pirmais Latvijas izglītības ministrs.

Siguldā ir šādas viesnīcas: „Sigulda“ — Pils ielā 6, „Centrālā“ — Pils ielā 1, „Siguldas Šveice“ — Šveices ielā.

Pansijas: „Lakstīgala“ — Lakstīgalas ielā, „Karmen“ — Šveices ielā, Poruka kundzes — „Baltajā pilī“, Priedītes-Jurevices — Siguldas pilī un „Villa Franc“ — Lejas Klaukās.

Sīkāk par Siguldu sk. Z. Lancmanis „Siguldas un apkārtnes vadonis“ un K. f. Lēviss of Menārs „Führer durch die Livländische Schweiz“.

No Siguldas caur Turaidu un Inciemu nav grūti sasniedzama latvju tautas brīvības apustuļa Garlība Merķeļa šūpuļa vieta

Sēravoti Zušos

Lēdurga, kas atrodas km 25 no Siguldas. Lēdurga kā draudzes novads minēta jau 13. g. s. sākumā, kad Turaidas lībiešus sāka piegriezt kristīgai ticībai. Senos laikos novads saukts par Lettegore un kopā ar Vitiseli (Igati) piederējis pie Turaidas lībiešu apgabala. — Latvisko Lēdurgu vēsturnieks P. Abuls atdarina no vāciskās „Loddiger“, turpretim Dr. A. Bilenšteins domā, ka latviešu „Lēdurga“ cēlies no novada seno iemītnieku lībiešu „led“ (lapa) un „urga“ (tērcīte, upīte), kas kopā savilkts nozīmētu „lapu upīte“, kas tek caur lapu mežiem, kāda ir novada upe Aģe.

Vecos laikos Lēdurga bijusi Turaidas baznīcas filiāle, bet no 1820. gada otrādi un saucas par Lēdurgas un Turaidas draudzi.

Novada vecākais liecinieks ir baznīca, kas pēc vēsturnieku ziņām uzcelta jau 13. gadsimta sākumā — drīz pēc arhibīskapa Turaidas pilsbaznīcas. Pirmā baznīca atradusies starp Aijažu Diķu un Ķirķu mājām. Tai vietā tā pastāvējusi līdz reformācijas laikam un saukta par Katrīnas baznīcu. Tad šī baznīca pārnesta Lēdurgas Beņģu mājas tuvumā un nosaukta par Jāņa baznīcu. Otrā baznīca stāvējusi starp mācītāja muižu

un veco kapsētu, bet trešā — vecā kapsētā, kur tagad atrodas mācītāja Lopenoves kapa vieta. Šī baznīca celta 1729. gadā un bijusi 28 × 14 soļus liela.

Tagadējai mūra baznīcai pamatakmens likts 1767. g. 10. jūl. un iesvētīta 1772. g. 2. sept. Šai laikā Lēdurgā par draudzes ganu bijis Garlība Merķeļa tēvs Dāniēlis, bet slimības dēļ iesvētīšanā nav varējis piedalīties. Baznīcas būve izmaksājusi 3868 dālderus. Kara laikā (1917.) baznīcu ļoti izpostīja, bet uz 150 gadu jubilejas dienu (1922.) tā atkal uzposta. Baznīcā glabājas 2 vecas gleznas, kas še pārnestas no vecās koka baznīcas.

Lēdurgas draudzē par dvēseļu ganiem bijuši Rīgas reformatora Silvestra Tegetmeijera dēls Silvestrs (1580.), jau pieminētais Dāniēlis Merķelis (1741.—1770.) un pirmais latviešu tautības mācītājs šai draudzē — Augusts Spalviņš (1892.—1915.).

Pieminama vieta ir mācītāja muiža, kur 1769. g. 21. oktobrī dzimis latvju tautas aizstāvis un brīvības apustulis Garlībs Merķelis. Še tas arī pavadījis savas bērnības pirmos gadus.

Lēdurgas draudzes skolā kā skolotāji savā laikā darbojušies: rakstnieks M. Liepa (dzimis aijažnieks) un Juris Kosa. Še arī dzimusi dzejniece Valda Mōra.

Igates skolā dzimis skaņdaris rakstnieks Emīlis Melngailis.

Lēdurgas pag. namā savā laikā darbojušies rakstnieki Jūlijs Vīstucis (arī skolā) un Kārlis Augenbergis-Ezerietis.

Inciemiešos (līb. Immekulle) vairāk senvietu.

Krāšņākās vietas ap Vidrižu muižu (6 km no Lēdurgas baznīcas).

2. PIRMĀ GAITA.

Sigulda—Līgatne—Cēsis. (Kājām.)

Lai izbaudītu Gaujas, Līgatnes un Amatas krastu krāšņumu, tad maršruts no Siguldas — vai otrādi — veicams kājām tuvāk Gaujas krastam.

Nurmižu muiža

Tā kā gaita pa veco Rīgas—Cēsu lielceļu līdz Nurmižu muižai maz interesanta, tad ceļojumu ieteicams iesākt dodoties no Siguldas baznīcas pa lauku ceļu gar draudzes skolu un Kraukļu alu uz Kalna-Klaukām. Še mēs uznāksim uz lauku ceļu, kas caur Mucenieku mājām pie Laura uziet uz Nurmižu ceļa. No K.-Klaukām līdz Laurām ceļš visu laiku iet pa Gaujas kreiso krastu (ap 6 km). Pretim Muceniekiem — labajā krastā — paceļas senču Vieša pilskalns.

No Laura Inciema—Nurmižu lielceļš, kas nāk no Lejas-Meldeņa pārceltuves, krasi nogriežas pa labi un noved uz apm. 3 km atstato Nurmižu muižu. Šai ceļojumā tūristu uzmanību saista skaistie, sirmie ozoli, kā arī ozolu leja gar veco pasta ceļu.

Nurmižu muižā iekārtota Rīgas apriņķa pašvaldības lauksaimniecības skola.

Uz Nurmižu dzirnavupītes kreisā krasta senču pilskalns.

Strādnieku dzīvokļi Līgatnē

Uz apm. nepilnus 8 km attālo Līgatni mēs dodamies pa veco Rīgas—Cēsu pasta ceļu. Šis ceļa gabals diezgan vienušķs.

Pa šo veco ceļu, nolaižoties Līgatnes leņķā, mūs patīkami pārsteidz gaiši un tumši sarkanās, stāvās un augstās klinšu sienas un straujā Līgatne dziļā un plašā ielejā.

Šī dabas krāšņumiem apveltītā ieleja gadus 70 atpakaļ izraudzīta par vietu vienai no mūsu vecākajām un plašākajām rūpnīcām Latvijā — Līgatnes papīra fabrikai. — Fabrika dibināta 1858. g. — Viņa skaitās akciju biedrības īpašums. Fabrika savā 70 g. pastāvēšanas laikā vairākas reizes paplašināta. Fabrika atrodas 69 km no Rīgas, 30 km no Cēsīm un 6 km no Līgatnes stacijas. Pēc kara fabrikas darbība atkal atjaunota. Fabrika ražo vislabākā papīra šķirnes, tās ražojumiem plašs tirgus arī ārzemēs. Fabrika nodarbina vairāk simtu strādnieku, kuņiem šā uzņēmuma administrācija ierīkojusi dzīvokļus ar dārziņiem un citām labierīcībām. Fabrikas miestīņā ir arī skola un ērts biedrības nams.

Amatas dambis

Līgatnes romantiskā ieleja, ko ieņem plašā rūpnīca — ir viens no dabas ziņā skaistākajiem stūrīšiem mūsu dzimtenē. Ar atzinību atzīmējams, ka fabrikas administrācija visu laiku rūpējusies, lai šī vietīņa dabas ziņā daudz nezaudētu, un to vēl izpušķojusi celiņiem, tiltiņiem un dārziņiem.

No fabrikas pa Straupes ceļu var nokļūt uz apm. 1 km. attālo Līgatnes ieteku Gaujā un apskatīt Gaujas Līgatnes klintis.

Vēl skaistāks skats atveras no augstumiem, uzkāpjot Līgatnes labajā krastā, ja tikai gadītos kāds vietējais, kas zinātu uzrādīt labu vietu plašai izredzei.

Tagad pa to pašu Rīgas—Cēsu lielceļu dosimies tālāk uz Amatu un Cēsīm.

Kādu kilometru no Līgatnes upes pa labi paliek Kempu baznīciņa — Siguldas filiāle. Baznīciņa celta vecās 1872. g. 10. maijā no vētras apgāztās vietā. Vēl pāris kilometru, un mēs jau esam Cēsu apriņķa robežās un pa Gaujas kreiso krastu tuvojamies Amatai.

Svārtas iezis

No Amatas uz Cēsīm ved divi ceļi: mazais lauku ceļš iet pa Gaujas kreiso krastu uz Meijermuižu, bet lielceļš caur Kārļu muižu, kuŗas tuvumā atrodas lieliskās Amatas klintis. Visā savā ceļā no Rīgas—Apes šosejas līdz ietekai Gaujā (apm. 8 km) Amata pārsteidz ar savu klinšu un iezu lieliskumu un skaistumu, kuŗu priekšā gluži pazūd Daugavas Staburags, Salacas „Skaņais kalns“ un Gaujas augstās Kūķu un Katrīņas klintis. Šās „Latvijas Tiroles“ skaistumu vislabāk var novērot ceļojot līdz viņas gaitai, t. i. no šosejas līdz Kārļu muižas ceļam. Pa labi tad paliek viņas augstais, mežonīgais, ziliem mežiem klātais krasts, bet kreisais krasts nobērts akmeņiem kā krellēm. Kādā asā upes likumā kā kāda milzu kreisera deguns stāv lieliskā Svārtas klints, kuŗai nav otras līdzīgas visā Latvijā. No šīs klints atklājas krāšņs skats uz apkārtni, bet drausmas pārņem, ja pa šķautnes malu paraugāmieš bezdībenā — Amatas putojošā straumē. Gravas un grāvji rāda, ka senos laikos še varējusi atrasties senču pils. Arī citi ne-

Kārļa dzirnavas

skaitāmie ieži pārsteidz ar savu augstumu un skaistumu. Skaists ir Bizenes līcis un aiza pie Kārļa dzirnavām. Še ceļ Cēsu pilsētas spēkstaciju. Amata slavena ar savām skaistām un gardām forelēm.

Uz Amatas labā krasta pie Kārļu muižas — 1785. g. ierīkots lieliskais Kārļu muižas parks un dārzniecība, kas vairāk kā 100 gadus devusi augļu kokus vai visai Vidzemei.

Lai izbaudītu Gaujas krastu krāšņumu, tad vislabāk atgriezies uz vecā ceļa, kas ved pa krastu uz Meijermuižu — pāri Āraišu ezera notekai — Simtupi.

Iepretim Simtupes ietekai Gaujas labā krastā Rūsina Sateklas pilskalns.

Plašs un krāšņs skats uz Cēsīm un apkaimi no Vāģu kalna.

Skaists un koku pārstāvjiem bagāts ir Meijermuižas lielais parks, ko 1881.—83. g. ierīkojis šīs muižas toreizējais īpašnieks O. f. Lēviss of Menārs. — Meijermuižinā savā laikā

Amatas klintis

darbojusies tekstilfabrika „Solitude“, kā bieži vien sauc arī pašu muižiņu. Tagad muižiņa iemīlota vasarnieku nometne. — Patīkams gājiens pa parka ceļu (vairāk par 1 km). Še no vairākiem augstumiem plašs un krāšņs skats uz Gauju, tās krastiem un tuvāko un tālāko apkaimi.

Še mazas upītes klintī atrodam *Sarkano alu*. Senā teika stāsta, ka 1577. g., kad Jānis Briesmīgais apsēdis Cēsīs, šai alā paslēpušies kāds līgavainis ar savu līgavu un dziļā meža klusumā tur ilgāku laiku nodzīvojuši. Tatāri atraduši šo pāri un nogalinājuši.

No ceļa uz alu pa pakāpēm uzkāpjām kādā augstumā, ko senāk sauca par *Keizara laukumu*. Otru tādu augstumu sauca par „*Kronēšanas templi*“. No abiem šiem augstumiem plašs skats uz Cēsīm un apkārtni.

No šejienes pa Meijermuižas—Cēsu lielceļu (3 km) mēs iejam Cēsīs.

Labam solotājam maršruts veicams vienā gaŗā vasaras dienā.

3. OTRĀ GAITA.

Sigulda—Rīga.

(Pa ūdens ceļu.)

Šo ceļojumu lai uzņemas tas, kam no Gaujas lejas tīkas apskatīt Vidzemes Šveices kalnu lieliskumu un redzēt mūsu vieņīgo cilvēku spēkiem radīto ūdensceļu Gaujas—Daugavas kanāli.

Pie Siguldas pārceltuves mēs sēžamies laivā un ļaujamies Gaujas straumei, kas mūs nes uz leju.

Aiz mums pa labi paliek Krimulda, bet pa kreisi — Siguldas pils ar baznīcu — jaunās pilsētas centru. Kā uz ekrana viena pakaļ otrai pāriet garām augstumu valdones — vasarnīcas upes kreisajā krastā. Trešā kilometrā no pārceltuves — lejpus Švennes vasarnīcas, Gauja, kas visu laiku turējusies dienvidrietumu virzienā, met krasu līkumu uz dienvidiem, it kā meklēdama izeju no Siguldas kalnu žņaugām, bet tad atkal pagriežas uz rietumiem. Kam apstaigājot Siguldas ievērojamās un skaistās vietas nebūtu bijusi izdevība apskatīt Velna alu, tas to var izdarīt tagad — 5. km no pārceltuves piestājot labajā krastā.

Nepilnu kilometru lejāk no kreisās puses Gaujā ietek skaidros un dziļos krastos iežogotā Lorupīte.

Pie Velna alas uzsāktā dienvidrietumu virzienā Gauja tuvojas Inčukalna muižai (kreisajā pusē), ko sasniedz 15. km no Siguldas. — Atzīmējams, ka Inčukalna muižā kā muižas rakstvedis savā laikā darbojies mūsu ievērojamais rakstnieks-humorists Doku Atis.

Še Gaujas gleznainā krastā paceļas Latv. skolotāju kopējās slimības kases Inčukalna sanātarija, kas atklāta 1926. g. 31. janvārī. — Sanātarija moderni iekārtota.

Lai izbaudītu pēdējos Gaujas krastu krāšņumus, tad der piestāt pie šosejas tilta un apskatīt košo Murjāņa stūrīti ar lepnām vasarnīcām un iegriezties Velna alā — Gaujas kreisajā krastā netālu no Gaujas tilta. Alu no Gaujas šķīr sēris un vecupe, pār kuŗu pārmestas laipas. Ala ir kādus 20 soļus dziļumā ar plašu muti. — Par šo joda mītni vairāk teiku un nostāstu.

Inčukalna sanātorija

17. km no Siguldas — pie Murjāņa Gauju krusto Rīgas—Raganas šoseja kā lielās Rīgas šosejas rietumu zars. Rīgas—Apes šoseja aiziet ziemeļaustrumu virzienā un krusto Gauju tikai Gaujienas tuvumā. Trešais īsais zars šoseju krustu savieno ar Inčukalna staciju (3,5 km).

Ap Murjāni Gaujas krasti vēl diezgan krāšņi. No šosejas Gauja atkal novirzās rietumu virzienā, bet pēc apm. 8—9 km šo virzienu atkal maina uz dienvidrietumiem. 10. km pa kreisi paliek Vangažu baznīca. Tālāk pa kreisi Vangažu muiža, bet vēl tālāk pa labi — Iļķenes muiža.

22. km no Murjāņa tilta un 38. no Siguldas Gauja izmet krasu līkumu uz dienvidiem, it kā caur Mazo un Lielo Baltezeru gribtu doties uz Daugavu un Rīgu (daži ģeologi ir tais domās, ka mainīgā Gauja ļoti sirmā senatnē būs staigājusi šo ceļu), bet tad krasi novirzās uz ziemeļrietumiem, lai pie Carnikavas nobeigtu savas gaitas jūrā.

Šai Gaujas dienvidelkonā iesākas Gaujas—Daugavas kanālis, kas savieno mūsu dzimtenes lielākās upes: Gauju

un Daugavu. Kā jau īsumā aizrādīts šīs grāmatas sākumā, Gaujas un Daugavas savienošanu ar kanāli projektēja jau zviedru valdība priekš divi ar pussimts gadiem (1662. g.), bet šis projekts dzīvē izvests tikai 25 gadus atpakaļ, un vienīgais mākslīgais ūdensceļš atklāts 1903. g. 2. apr. Kanāļa pirmais posms — starp Gauju un Mazo Baltezeru — kādus trīs kilometrus garš. Līdz Ādažu—Ropažu lielceļam tas dodas dienvidrietumu virzienā, bet tad pagriežas vairāk uz dienvidiem. Kanāļa platums 10—12 metru, dziļums piemērots koku pludināšanai, bet kuģošana pa viņu neiespējama. Ūdens augstumu šinī kanāļa posmā rēgulē divas slūžas. Augšējās slūžas — kanāļa sākumā noslēdz kanāli no Gaujas plūdu laikā. Šīs slūžas ir 11 metru platas un paceļas 3,5 m pār ūdeni. Slūžas iekārtotas pēc slavenā zviedru Gōta kanāļa parauga, tikai ar to starpību, ka Gōta kanāļa slūžas domātas kuģu kāpšanai uz augšu, bet Gaujas kanāļa slūžas — pasargāšanai no augstā ūdens, sevišķi ledus iešanas laikā.

Pēc viena kilometra brauciena mēs izbraucam cauri Ropažu—Ādažu lielceļa tiltam. Divus kilometrus no pirmām slūžām ierīkotas trīzuļu slūžas, kas pretēji pirmām — atveramām — paceļamas. Kanālis še ir 10 metru plats. Pār kanāli 7,7 m augstumā paceļas no resniem balķiem celtās stalažas, no kurām labi var pārdzēt visu kanāli, sevišķi tā lejas daļu ar stipro 2,75 m kritumu, vairākās kāpēs. Spēcīgākais kritums ir pie kanāļa ieejas Mazā Baltezerā — netālu no Alderu muižas, kas stāv uz ezera ziemeļaustrumu krasta. Šīs vertikālās slūžas vajadzīgas, lai kanāli paceltu ūdeni un dotu iespēju atvērt pirmās slūžas. Mazā Baltezerā nopludinātos plostus sagaida velkonis, kas tos cauri Mazajam Baltezeram (ap 2 km), īsam savienojošam kanālim un Lielajam Baltezeram (3,5 km) noved kanāļa lejas daļā un Kīšu ezerā un pa to tālāk — Mīlgrāvī. — Starp M. un L. Baltezeriem, pa labi no kanāļa stāv 1775. g. celtā Ādažu baznīca. Kanālis savā lejas galā no L. Baltezera līdz Juglas (Meldeņa) upei (2,5 km) ir gandrīz bez krituma, kamdēļ arī slūžas še nav vajadzīgas. Kanālis Juglu sasniedz pie paša Rīgas—Valkas dzelzceļa tilta. Kur kanāli krusto Rīgas—Ādažu lielceļš, tag. Bukultu muižas vietā senos laikos stāvējusi Ādažu ordeņa pils, kas bija domāta „Ropažu ezera tilta“ pārvaldīšanai. Šo apm. 1 km garo peldošo balķu tiltu 1221. gadā

cēluši svētselotāji un krusta karotāji, un atradies tas starp tag. šosejas tiltu un dzelzceļa uzmetumu. Še notikušas vairākas reizes sadursmes un kaujas starp ordeņa karaspēku un rīdziniekiem. Cīņas ap šo tiltu norisinājušās vēl Kārļa XII. laikā, kad šī tilta sargs — Ādažu pils jau labi sen atpakaļ bija karos sagrauta. Kad 1919. g. 2. jūlijā Latvijas ziemelarmija kopā ar mūsu sabiedrotiem igauņiem un somiem pienāca pie Juglas, uz sabiedroto angļu ierosinājumu t u v ē j ā S t r a z d u m u i ž i ņ ā — uz Juglas ezera dienvidrietumu krasta — 1919. g. 3. jūlijā tika noslēgts pamiers starp Latvijū un vācu landesvēru, kas apsolījās bez kavēšanās izvākties no Rīgas un Latvijas.

Mūsu laiva ielīgo **Ķīšezera**, kas atrodas starp Daugavas un Gaujas ietekām. Ezers stiepjas no dienvidaustrumiem uz ziemeļrietumiem un ir 7—8 km garš un no 2—4 km plats. Krasta līnija ļoti izveidota: vietām tā ļoti zema un klāta sūligām pļavām un laukiem (piem. pie Mangaļu muižas un Mīlgrāvī), vietām to pavada kāpas, kas netālu no Juglas stacijas sasniedz 24 m augstumu. Ūdens dziļums caurmērā 2—4 metri. Ķīšezers caur Melderupī uzņem Juglas ezera, bet caur Gaujas—Daugavas kanāli abu Baltezeru ūdeņus, ko caur Mīlgrāvī un Dūņupīti novada Daugavā.

Šo ūdensceļojumu var izbeigt Meža parkā vai Mīlgrāvī, bet no turienes kuģītī vai ar tramvaju atgriezties Rīgā.

Apm. 65 km garais maršruts grūti veicams arī garākā vasaras dienā. Ziedonī romantiska pārnakšņošana kādā Lielā Baltezera saliņā.

Pēterupe

V. VIDZEMES JŪRMALA.

Rīga—Carnikava—Pabaži—Pēterupe—Neibāde—Skulte.

Vidzemes jūrmala, sevišķi dižciltīgo agrākā atpūtas vieta — Neibāde un Pēterupe — kamēr vēl nebija attīstījusies auto satiksme, bija diezgan grūti aizsniedzama. Rīdzinieki tur nokļuva ar kuģīti, bet ziemeļnieki un videnieki ar pasta zirgiem caur Vidrižiem un Inčukalnu.

Tagad šīs vietas ērti un lēti sasniedzamas ar autobusu, kas vasarā uztur satiksmi starp Rīgu un Liepupi.

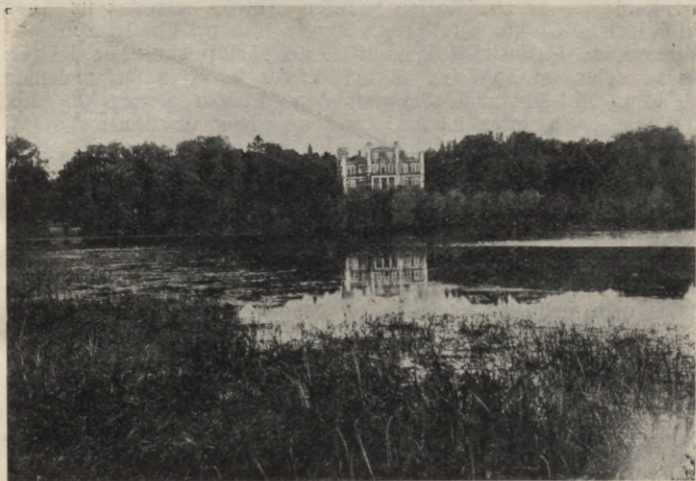
Cēlojums pa jūru rāmā vasaras rītā ļoti patīkams, bet tam, kas nav braucis pa veco Rīgas—Pērnavas lielceļu un redzējis Gauju viņas pēdējā gaitā, nav redzējis jūrmalas ezerus un kāpas, brauciens pa zemes ceļu interesantāks. Lai izbaudītu arī jūras brauciena priekus, tad atpakaļ ceļojumā var izmantot kuģīti.

No Rīgas mēs dodamies ceļā pa Vidzemes šoseju cauri Aleksandra vārtiem, pāri Juglas tiltam. Pie Baložu kroga mēs šķiramies no Vidzemes šosejas un pāri Rīgas—Valkas dzelzceļam un Gaujas—Daugavas kanālim, gažām Bukultiem, kur atrodama senās Ādažu ordeņa pils vieta, novirzāmies ziemeļu virzienā. Pa labi paliek Lielais un Mazais Baltezers un 1775. g. celtā Ādažu baznīca šo ezeru starpā. Pa labi — 18 km no Rīgas — paliek Rīgas dzēriendevējs Rīgas pilsētas ūdensvads. — Gaujas tuvumā pa labi — Ādažu muiža, kas atrodas uz Gaujas kreisā krasta 8 km no ietekas jūrā. — Carnikavas daļā mēs pārbraucam Gauju un ieobraucam jūrmalas ezeru joslā. Pa labi paliek Dūņu un Līlastes ezeri, bet pa kreisi — Dzirnū u. c. mazi ezeriņi. Līlastes ezers piespiež ceļu tuvu jūras krastam. Ezera ziemeļu stūrī ceļš krasi atkāpjas no jūras un pagriežas uz austrumiem, bet drīz atkal uz ziemeļiem, kur pie Pabažiem no jauna satiekas ar jūru.

Pabaži — ar augstām kāpām un sausiem skuju koku mežiem — iecienīta peldu un atpūtas vieta vasarā. Kā peldu vieta — Katarinenbad — jau sen pazīstama, bet uzplauka tikai ap 1898. g., kad domēņu valde sāka izdot jaunus apbūves gabalus.

Nepilnus trīs kilometrus tālāk Pēterupe — arī iecienīta peldu vieta un vasarnieku nometne. P. atrodas pie Pēterupes grīvas 48 km no Rīgas un 16 km no Skultes. Peldu vieta pieder Bīriņu pagastam. Pēterupe kā patstāvīga draudze no 1850 g., kad to atdalīja no Krimuldas. — Pēterupes baznīca uz upes labā krasta jūras un lielceļa tuvumā. —

Pa veco lielceļu, ko iežogo augstas kāpas, mēs nonākam no Pēterupes apm. 2 km atstatā Neibādē, kas izplešas uz Ķīšupes abiem krastiem. Neibāde skaitās Bīriņu pagastā. Šo vecāko peldu vietu Vidzemes jūrmalā nodibinājuši Bīriņu muižas citkārtējais īpašnieks A. f. Pistolkorss un K. f. Reiterns pag. gadsimteņa vidū. Agrāk Neibādē vasaras pavadīja Vidzemes dižciltīgie, vācu mācītāji un bagātie rīdzinieki un Pēterpils vācieši, kuņiem priekš kara še bija vairākas skaistas vasarnīcas. Pēckara gados Neibāde rosīgi atjaunojas un tagad palikusi par vasarnieku centru Vidzemes jūrmalā.

Birīņu pils-sanātōrija

No Neibādes līdz Bīriņiem km 15. — Bīriņu muižas tuvumā atrodas senču pilskalns, uz kā XIII. gadsimtenī stāvējuši libiešu pils — „Koldeselle“ (tulk. „Smilšu kāpu kalns“). No šīs pils, domājams, arī Bīriņi dabūjuši savu vācisko „Kolzen“ nosaukumu.

Bīriņu pils celta 1860. g. pēc kādas Vācijas bruņinieku pils parauga, ir viena no lepnākām Vidzemē. Tagad pils piešķirta Rīgas grāmatrūpniecības kopējai slimo kasei, kuŗa tur ierīkojusi sanātōriju-atpūtas māju ar āpm. 90 gultām. Autosatiksmē notiek kārtīgi katru dienu. Pils tuvumā vecā Pistolkorsa ierīkotais lielais dabas parks (Emīlijas parks) ar vairākiem pieminekļiem. Turpat arī vecā vēsturiskā kapliča, bijušo dižciltīgo atdusas vieta. No pils uz kapliču ved slaidu egļu aleja, kuŗa atstāj sēri-svinīgu iespaidu. Pils kalna pakājē ezers.

Skulte — ar sv. Matīsa baznīcu centrā — atrodas uz Aģes labā krasta 63 km no Rīgas. Skulte ir seno lībiešu zeme — Metcepole. Paši skultieši, kaut tie arī pārlatviskojušies, kā pēc savas sejas un apģērba, tā arī dzīves iekārtas un izloksnes atgādina lībiešus. Kā vienīgais seno lībiešu piemineklis līdz šodienai uzglabājies senais pilskalns uz Skultes stāvā krasta kādus 3 km no baznīcas. Vēsturnieki šē meklē senās pils „Metcepoles“ atrašanās vietu.

No Skultes sākot kāpas, kas visu laiku pavadīja jūras krastu, paliek zemākas, bet piekrasti sāk ieņemt lielu akrimu (akmeņu) krautnes, kas jo milzīgas Duntē jūrmalā.

Netālu aiz Skultes baznīcas beidzas Rīgas apriņķis. Par tālākām vietām Vidzemes jūrmalā norādīts šīs grāmatas II. nodaļas otrā gaitā a, b, c, d.

Kam patīk, tas var šo gaitu turpināt pēc agrāk norādītiem maršrutiem, bet kam ne, — var sēties uz tvaikonīša Skultē vai Duntē un doties atpakaļ pa jūru. — No Skultes auto noiet parasti agrā rītā, bet tvaikonis — pēcpusdienā.

LITERĀTŪRA.

V. D. Balodis — Valmiera.

— Valmieras draudzes garīgā dzīve 18. gadsimtenī.

— Jumeras leja.

K. f. Lövis of Menar und Dr. f. Bieneman — Führer durch die
Livländische Schweiz.

K. Kundziņš, sen. — Latvijas novadi II. Smiltene

Konversācijas vārdnīca — Der. gr. nod. izd.

Carl Georg gr. Sievers — Beiträge zur Geographie Heinrichs
v. Lettland.

M. Skujenieks — Latvija.

J. Vistucis — Rauna citkārt un tagad.

C. Mettig — Wolmar.

E. Heine — Wolmar.

Z. Lancmanis — Sigulda un apkaime.

P. Bērents — Āraišu draudze 700 gadu gaitā.

J. Krodznieks — Baltijas vēsture I., II.

A. Melnalksnis — Dzimtā zeme I.

— Mazsalaca — Latvijas novadi III.

Mazsalacas, Matīšu, Umurgas baznīcas piemiņas grāmatas.

Prof. P. Šmita, prof. Fr. Baloža, P. Abula, Z. Lancmaņa,

H. Enzeliņa, A. Ventmalnieka, J. Lapiņa u. c. raksti
par Latvijas senatni latv. žurnālos un laikrakstos.

Seno piļu un pilskalnu plāni pēc K. f. Lēviss of Menāra kōpi-
jām no Stokholmas kara muzeja plāniem ar kopētāja
papildinājumiem.

RĀDITĀJS

vadoni aprakstītām vietām.

	Lpp.		Lpp.
<i>Abuls</i>	15, 94—95	<i>Edernieku klintis</i>	143
<i>Ainaži</i>	36—40	<i>Elku kalns</i>	162
<i>Allaži</i>	9	<i>Elku saliņa</i>	22
<i>Aloja</i>	73—75	<i>Ellīte</i>	15, 103, 134
<i>Amata</i>	13, 143, 169—172	<i>Ellītes grava</i>	158
<i>Annaskalns</i>	22	<i>Engisaar</i>	65
<i>Antine</i>	21	<i>Eķina</i>	50
<i>Auciems</i>	136	<i>Ergeme</i>	86—87
<i>Augstroze</i>	48—49	<i>Evele</i>	100
<i>Aotlīcis</i>	78		
<i>Ādaži</i>	8, 375, 178	<i>Gaide</i>	25—26
<i>Araiši</i>	13	<i>Gauja</i> 14, 16, 28, 101—106, 124, 141—145, 163—164, 173—174	
<i>Ārciems</i>	40	<i>Gaujas-Daugavas kanālis</i>	8, 174—176
<i>Āstere</i>	41	<i>Gove</i>	66
		<i>Grāvenheida</i>	8
<i>Baltezeri</i>	8, 175	<i>Grēku kalns</i>	57
<i>Baukalns</i>	137	<i>Gudu klintis</i>	144
<i>Bauņaņu Kārļa kaps</i>	54	<i>Gūtmaņa ala</i>	154
<i>Bekas kalns</i>	30, 101		
<i>Beverīna</i>	30, 101	<i>Ieriķi</i>	12
<i>Bermetu kalns</i>	34	<i>Inčukalns</i>	8—9, 173—174
<i>Bērzaīne</i>	120, 123	<i>Indriķa pusmuiža</i>	41
<i>Biriņi</i>	179	<i>Indriķēni</i>	34
<i>Bīskapa grāvis</i>	23	<i>Iršu parks</i>	27
<i>Brasla</i>	139—141, 145	<i>Īģe</i>	78
<i>Briede</i>	35, 62		
<i>Bukulti</i>	8, 178	<i>Jāņa muiža</i>	104
<i>Burtnieki</i>	58—62	<i>Jaunate</i>	68
<i>Burtnieku ezers</i>	58—63	<i>Jaunrauna</i>	126—127
		<i>Jaunupe</i>	42
<i>Carnikava</i>	177	<i>Jēkabkalns</i>	64
<i>Cērtene</i>	94	<i>Jēru kalns</i>	23
<i>Cēsis</i>	13, 107—124	<i>Jugla</i>	7
<i>Cēsu kalns</i>	48	<i>Jumera</i>	33—34, 101
<i>Cimza</i>	132		
<i>Cimzes pieminekis</i>	89	<i>Karātavu kalns</i>	23, 160
		<i>Katriņa</i>	41
<i>Dauguļi</i>	47	<i>Katrinās klintis</i>	144
<i>Dievu kalni</i>	35	<i>Katvari</i>	55
<i>Dikļi</i>	35	<i>Kaupo pils</i>	158, 160
<i>Dīvele</i>	22	<i>Kānadži</i>	41
<i>Dobrava</i>	127	<i>Kārļa muiža</i>	170—171
<i>Drabeši</i>	13	<i>Krāces</i>	32
<i>Draņķu senkapi</i>	34	<i>Kokmuiža</i>	33—34
<i>Dripata</i>	79	<i>Košķa krāces</i>	79
<i>Dunte</i>	58	<i>Kraukļu aiza</i>	153
<i>Dūņezers</i>	50, 178		

	Lpp.
Krimulda	161—163
Krusta kalns	49
Kubesele	161
Kuikūļa klintis	42—43
Kūka klints	144
Kempu baznīca	169
Kikutu purvs	34
Kirbiži	41
Kirele	68
Kīre	87
Kīrumezers	73
Kīšezers	7, 176
Ķīšupe	178
Laovas līcis	86
Ledurga	165—166
Libiešu upurāls	42
Lidums	59
Līgatne	11, 12, 140, 144, 160
Liel ezers	48
Lielstraupe	137
Liepupe	56—58
Liepa	104
Limbaži	50—55
Lorupe	10, 164
Lucas kalns	22
Matīši	62—64
Mazā ellipse	103
Mazsalaca	66—67, 70—72
Mazstraupe	138
Miestiņa pilskalns	75
Meijermuiža	142, 171
Melderupe	7
Melluma tilts	33
Metimne	31
Mūlgrāvis	176
Mujēni	35
Murjānis	174
Nāru klintis	144
Naukšēni	86—87
Neibāde	178
Nurmiži	167
Ore	66
Ozoli	36
Pabaži	178
Pāle	51—42
Pedele	87
Pēkšēna tacis	66
Pēteņa ala	153

	Lpp.
Pēterupe	178
Pieminekļi kritušajiem 24, 53, 71, 89, 121	121
Plācis	137
Priekuļi	125
Pučurga	62
Pullēni	9
Putriņas	25
Raiskums	134
Raiskuma tilts	105
Rauna	14, 103—105, 125—134
Rīnņu kalns	64
Robežakmens	65
Ropaži	8
Rozēni	78
Rūja	66, 81
Rūjiena	91—86
Rubene	31
Rūsiņa pilskalns	135—136
Rustegs	136
Salaca	66, 74—80
Salacgrīva	43, 47, 81
Sarkanā ala	142, 172
Satekla	135, 143, 171
Satezele	11, 153
Sārumš	126
Seda	16, 65, 66
Sidrabezers	8
Sietiņezis	15, 102
Sigulda	10, 146—155
Simanēnu svētozols	32
Simtupe	135, 143
Sīļķes dzirnavas	124
Skaņais kalns	72, 77
Skasters	135
Skulte	180
Slakteņa grava	156
Smiltene	91—95
Spāres bērnu patversme	12
Spāriņa grava	127
Staicele	73, 75, 78
Straupes	137—130
Strazdu muiža	7
Strenči	16, 98—100
Svārtas iezis	170
Svētciems	41—42
Svētupe	42
Šautuves grava	127
Šķirstiņš	41
Tanīsa pilskalns	128
Tepera dambis	94

	Lpp.		Lpp.
<i>Trikāta</i>	95—98	<i>Vangaži</i>	9
<i>Turaida</i>	256—160	<i>Vecate</i>	64
<i>Tūteres svētozols</i>	69	<i>Vecbrenguļi</i>	95
<i>Umurga</i>	49—50	<i>Velna ala</i>	163, 173
<i>Unguri</i>	136	<i>Velna kancele</i>	71, 77
<i>Ungurpils</i>	75	<i>Velna pagrabs</i>	71, 77
<i>Upurālas</i>	42, 72, 77	<i>Velna pulkstens</i>	34
<i>Vāgu kalns</i>	143	<i>Veterupe</i>	41
<i>Vaidavas ezers</i>	31	<i>Vidzemes Šveice</i>	147—166
<i>Vainiži</i>	49	<i>Vieša pilskalns</i>	145, 158, 167
<i>Vaiņve</i>	126	<i>Viktora ala</i>	154
<i>Valka</i>	16, 88—91	<i>Vikmeste</i>	161—162
<i>Valmiera</i>	15, 17, 22—32, 101	<i>Zemitāni</i>	7
<i>Valtenberga</i>	71, 77	<i>Zilais kalns</i>	35
<i>Valterkalns</i>	21—22	<i>Zuši</i>	164
		<i>Zviedru kalns</i>	158

SATURA RĀDĪTĀJS.

I. CAURI VIDZEMEI.	Lpp.
Rīga-Sigulda-Cēsis-Valmiera-Valka	6—16
II. ZIEMEĻVIDZEME.	
1. Valmiera	17—30
2. Valmieras apkaime	30—32
3. Pirmā gaita: Valmiera-Zilais kalns-Dikļi	33—36
4. Otrā gaita: Dikļi-Jūrmala (četri varianti)	36—58
5. Trešā gaita: Valmiera-Burtnieki	58—62
6. Ceturtnā gaita: Burtnieki-Matiši-Mazsalaca	62—73
7. Piektā gaita: Mazsalaca-Aloja-Staicele	73—76
8. Sestā gaita: Mazsalaca-Salacgrīva (pa Salacas upi)	76—81
9. Septītā gaita: Mazsalaca-Rūjienu-Valka	81—90
10. Astotā gaita: Valmiera-Smiltene	91—94
11. Devītā gaita: Valmiera-Trikāta-Strenči	95—100
12. Desmitā gaita: Valmiera-Cēsis (lairo)	101—106
III. CĒSIS UN APKĀRTNE.	
1. Cēsis	106—133
2. Cēsu apkaime	123—124
3. Pirmā gaita: Cēsis-Rauna	125—134
4. Otrā gaita: Cēsis-Straupes-Sigulda	134—140
5. Trešā gaita: Cēsis-Sigulda (lairo)	141—145
IV. VIDZEMES ŠVEICE.	
1. Sigulda, Turaida, Krimulda un apkaime	146—166
2. Pirmā gaita: Sigulda-Līgatne-Cēsis	166—172
3. Otrā gaita: Sigulda-Rīga (lairo)	173—176
V. VIDZEMES JŪRMALA.	
Rīga-Carnikava-Pabaži-Pēterupe-Neibāde-Skulde	177—180
Literatūra	181
Alfabētisks vietu rādītājs	182

ATZIMES

ATZIMES

ATZIMES

ATZIMES

ATZIMES

EKSKURSANTIEM,

kas tuvāk grib iepazīties ar vienu otru mūsu dzimtenes-Latvijas stūrīti, ieteicamas šādas Valstspapīru spiestuves izdotas un lielākos grāmatveikalos dabūjamās grāmatas:

RĪGA, rokas grāmata ekskursantiem.

Sarakstījis *M. Celms*, ar 118 illūstrācijām un Rīgas pilsētas plānu. Maksā Ls 4,—

Latvijas novadi I. — VECPIEBALGA.

Sarakstījis *Kaudzītes Matīss*, ar 3 krāsainām un 67 vienkrāsainām illūstrācijām. Maksā „ 3,—

Latvijas novadi II. — SMILTENE.

Sarakstījis *Kārlis Kundziņš*, ar 5 krāsainām un 51 vienkrāsainu illūstrāciju. Maksā . . „ 2,—

Latvijas novadi III. — MAZSALACA.

Sarakstījis *Augusts Melnalksnis*, ar 1 krāsainu un 62 vienkrāsainām illūstrācijām. Maksā „ 3,50

Latvijas novadi IV. — NĪCA.

Sarakstījis *J. Janševskis*, ar 8 krāsainām un 64 vienkrāsainām illūstrācijām. Maksā . . „ 5,—

Bez augšā minētām grāmatām mūsu izdevumā iznākuši:

RĪGAS PILSĒTAS PLĀNI.

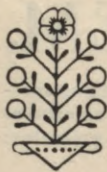
Litografiskā izvedumā, krāsās. Maksā . . . „ 2,—

RĪGAS JŪRMALAS PLĀNI.

Litografiskā izvedumā, krāsās. Maksā . . . „ —,60

VALSTSPAPĪRU SPIESTUVE, RĪGĀ

Lielā Maskavas ielā 11 (Puškina un Maskavas ielas stūrī)

LATVJU RAKSTI

labākais un skaistākais latviešu tautas mākslas paraugu krājums ar krāsainiem attēliem pēc audumiem, adījumiem, koka, māla, dzelzs priekšmetiem, istabas lietām, rotas priekšmetiem, būvēm, būvju daļām u. t. t., un ar priekšzīmīgiem tautas uzvalku paraugiem krāsās. — Nepieciešams visām skolām, visiem amatniekiem, māksliniekiem un katram latvietim. Skaistākā un latviskākā dāvana visos gadījumos.

Katra burtnīca maksā Ls 2,—, ar piesūtišanu pa pastu Ls 2,30. Parakstoties uz 12 burtnīcām 10% lētāk. Pasta konts Nr. 539.

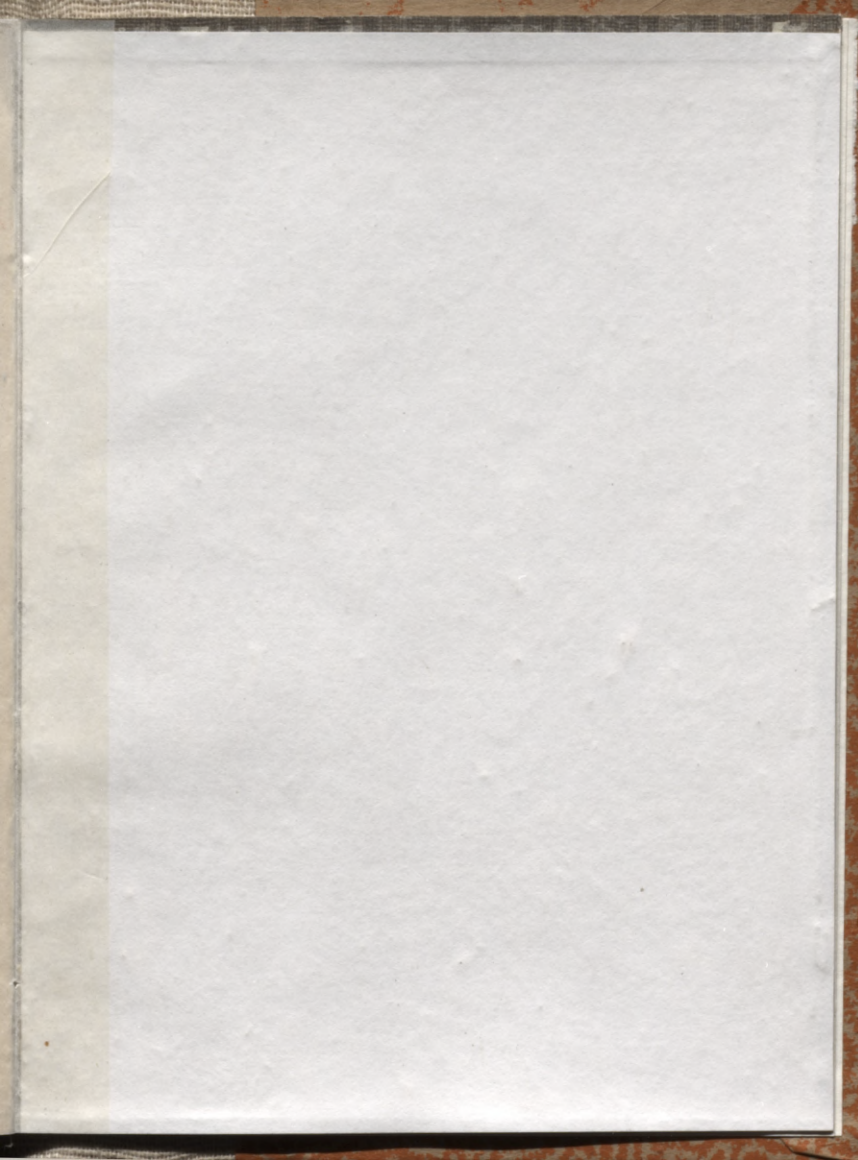
*Berlīnes Valsts vācu tautas zinātnes muzeja vadītāja Dr. Hāma
atsauksme par Latvju Rakstiem:*

... Izlaistās burtnīcas ir tik teicams izdevums, ka tautu pētišanas laukā Eiropā tās uzskatāmas par priekšzīmīgām. Liela nozīme ir taisni Jūsu publicēšanas veidam kā zinātniskas inventārizācijas un apstrādāšanas ziņā, tā arī sevišķi katras mācības iestādes un apmācīšanas vajadzībai, jo tautas mākslā slēpjas zināmā mērā mākslas pamatformas. Mums Vācijā šai laukā un šādā veidā tikpat kā nekā nav, un taisni Jūsu izdevumu es gribētu izlietot kā paraugu līdzīgiem nodomiem, publicējot manu muzeju, kā vienīgo centrālo muzeju vācu tautas pētišanai...

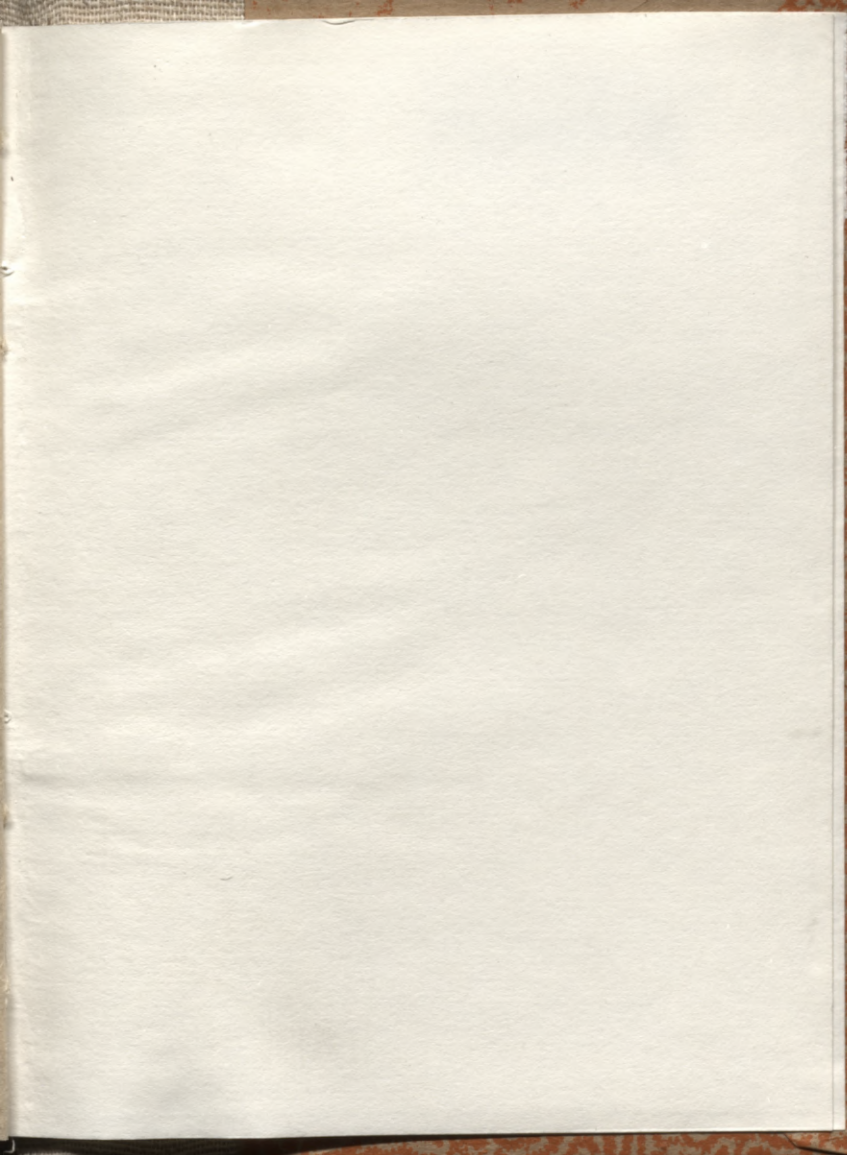
Iespiedusi un izdevusi

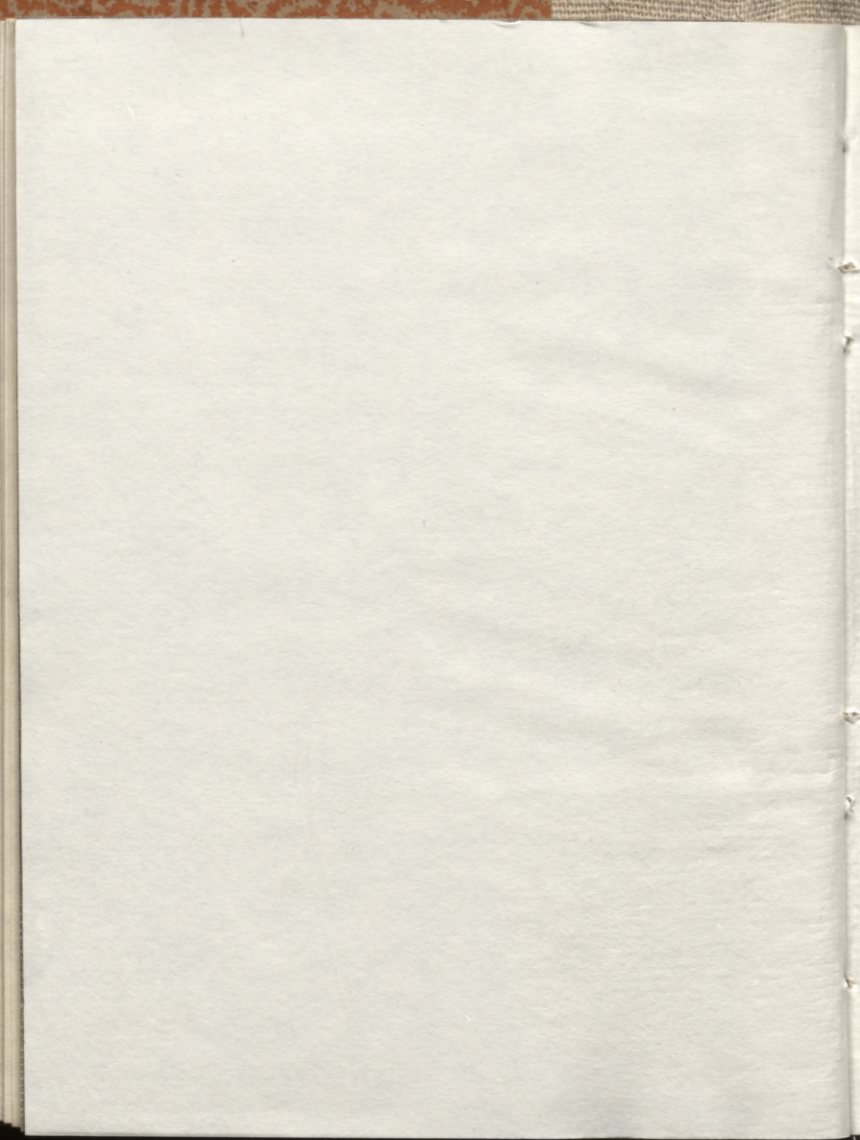

Valstspapīru spiestuve.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0308018614

5